

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Doct. Martini Lvtherii Avgvstiniani Theologi Synceri
Lvcvbrationvm Pars Vna, quas ædidit usq[ue] in annum
præsente[m] XX. Catalogum earu[m] uersa tibi pagina
indicabit. Alio Tomo, Domino Volente, ...**

Luther, Martin

Basileae, 1520

VD16 L 3411

Decem Praecepta Vvittenbergensi Popvlo Praedicata, Per R. P. Martinvm
Lvtherivm Avgvstinianvm.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34878

DECEM PRAECEPTA

VVITTENBERGENSI POPVLO PRAEDICATA,
PER R. P. MARTINVM LVTHERIVM
AVGVSTINIANVM.

PRAECEPTVM PRIMVM:

NON HABEBIS DEOS ALIENOS.

Præceptum
dei.

Leges huma
nae.

PRIMVM quæritur, cur nō præcipit affirmatiue, sic, Habeto propriū uel unū deū, uel adora me unicum deū. Secundo, Cur nō imperatiue magis q̄ indicatiue dicit, non habeto deos alienos?

Ad utrumq; simul respondeo. Quod omne præceptum dei magis positum est, ut ostendat iā præteritū & præsens peccatum, q̄ ut futurum prohibeat. Siquidem iuxta Apostolum, Per legē nihil nisi cognitio peccati. Et iterum, Conclusit deus omnes sub peccatū, ut omnīū miseriat. Ideo præceptum dei ueniens inuenit peccatores, & auget,

ut amplius abundet peccatū, Romanorū quinto. Leges uero hominū propter futura peccata ponuntur. Ideo spiritus, ut est benignissimus magister, magis loquit̄ indicatiue: quasi dicat, O miser homo, ecce tuā tibi ostendo prauitatē. Talis esse deberes, qui nullos deos deberes, nō assumeres nomē dei tui frustra, Sabbathū sanctificares, Non occideres, Non concupisceres &c. Nunc autē totus es alius & peruersus.

Ideo deniq; & negatiue præcipit, quia negatiua est uehementior q̄ affirmatiua. Siquidem & Samaritani olim coluerunt unū deum, sed simul deos suos. Et nūc iudæi atq; gentes, hæretici & mali, immo omnis homo mundi, unū deū colit, quem omnes cognouerūt, ut Roma. j. Apostolus dicit. Sed ibi peccāt quod hunc sic colunt, ut simul & sua idola colant. Ita nullus est hominum in mundo qui non in aliquo gradu quodlibet præceptum faciat: quia nemo est qui nō aliquando nomen dei non in uanum assumat, qui non aliquando nō occidat, nō mœchetur, nō furetur; sed simul tamen omnia etiā contraria faciat, ut uidebitur mus latius infra.

COROLLARIVM.

Idololatria
duplex.

Omnes filij Adæ sunt Idololatæ, & primi huius præcepti rei. Verū sciendū, quod Idololatriæ duo sunt genera, Alterum exterius, alterum interius. Exterius quo homo lignū, lapidem, bestias, stellas adorat, ut notum est ex Ve. test. & libris gentilium. Hoc autem procedebat ex interiori. Interius, quo homo uel timore poenæ, uel amore commodi affectus, foris quidā omittit culturam creaturæ, sed intus manet amor & fiducia in creaturam. Quæ est enim religio, non flectere genua diuitijs & honoribus &c. & tamen cor ac mentem, nobilissimā sui partē offerre illis: hoc est deū adorare in corpore & carne, intus autē adorare creaturā in spiritu. Hæc Idololatria dominat̄ in omni homine, donec sanet̄ per gratiā in fide Iesu Christi. Sicut dicit Psal. lxxx. Audi populus me⁹ & contestabor in te. Israel si audieris me, Non erit in te deus recens, neq; adorabis deū alienū.

Quod

Quod est dicere, Tuis studijs & uiribus nunq̄ eo peruenies, ut deū alienū non adores: quia & si nō coles imagines, corde tamen mihi præferes creaturā. Tunc aut̄ non adorabis alienum, si me audieris, id est, fides uerbi mei te faciet liberum a dijs alienis, & uerum cultorem dei. Hæc enim abstrahet te a cupiditate & fiducia rerum, & trahet ad creatorem.

Quomodo fiet istud?

Ita fiet, Fides Christi tollit omnem fiduciam sapientiæ, iustitiæ, uirtutis propriæ, docens, quod nisi ipse pro te mortuus esset, teq̄ seruaret, nec tu, nec omnis creatura tibi posset prodesse: ac sic oritur omnium cōtemptus. At ubi audis, quod pro te passus est, & credis, iam oritur fiducia in eum & amor dulcis, & sic perit omnis rerū affectus ut inutilium. Et oritur æstimatio solius Christi, ut rei necessariorum uehementur, remansitq̄ tibi non nisi solus Iesus, solus satis & sufficiens tibi, ita ut de omnibus desperans unicum habeas hunc, in quo oīa speres, ideoq̄ super omnia eū diligas. At Iesus est uerus, unus, solus deus, quem cū habes, nō habes alienū deum. Iudæi uero timētes, ne alienum deū haberent, si hominem Christū adorent, eo peius adorant alienum deum. s. Idola cordis sui, quæ sibi de deo fingunt. Recte ergo dicit, Si audieris me, q. d. impossibile est ut non adores alienū, si non audieris me, quia non humiliaberis, nec auferetur tibi fiducia creaturæ. Non humiliatus aut̄, non adorabis me, sed te & tua.

Clare ergo patet, quod nemo implet hoc præceptum, nisi credens in Christū sperans, diligens, nudatus ab omnium rerum affectu. Quod sine gratia dei est impossibile.

At sunt multi, qui cum interrogantur, an alienum deū habeant, & idololatre sint, constanter respondent, quod nequaq̄. Hos ut deprehendas manifesto mē dacio, id obserua, Num sint reb^o ita mortui, & in Christo ita securi, ut nec diuitijs inflectantur, nec paupertate desiciantur, nec honore tumeant, nec ignominia marcescant, nec uita latentur, nec morte terreat̄, nec uoluptate gaudeant, nec passionibus tristentur. Et prorsus ita sint ad utrumq̄ immoti & quieti, ut quoquo modo illa cadant, satis eis sit, q̄ Iesum Christū habeant, immo ut paupertatem, ignominiam, passiones, mortem ament & optent, diuitias, gloriā uoluptatem, uitā fastidiant præ desyderio sui dei Iesu Christi. Sicut ille Psal. xliiij. Quē admodum desyderat ceruus ad fontes aquarū &c. Et sponsa in Canticis: Filie Hierusalem, nunciate dilecto, quia amore langueo. Et Paulus: Cupio dissolui & esse cū Christo. Qui uero hunc in se affectum nondū sentit, confiteatur se nōdū esse purum dei cultorem, sed multa mixtum idololatria: quia dolet, cupit, amat, odit, non sicut debet, nec ea quæ debet. At hic dicit̄, hæc pertinent ad perfectos, non ad omnes; non est necessaria tanta perfectio. Respondeo, Et nos scimus hoc esse perfectorum (id est, non Iudæorum, sed Christianorū) Nō quod damnati sint omnes, qui tam perfecti nō sunt, sed quod ista meta & finis est nobis propositus, a cuius affectuione nemo excusatur, nisi is, qui cū gemitu agnoscit, & confitet̄ sese non esse talem, & quotidie laborat, ut fiat talis. Et quod minus facit, humiliter petit ignosci, dicens: Dimitte nobis debita nostra. Et illud Cor mundū crea in me deus. His inq̄ timoratis, & confitentibus, quærentibus petentibus non imputatur ista Idololatriæ suæ mixtura, propter Christum, in quem credunt. Illis uero, qui sine timore, sine sollicitudine proficiendū in securitate stertūt, omnino imputat̄, & sunt uere idololatæ. Nec excusabuntur, quod non sit necesse esse perfectum; quasi præceptū illud lapidibus, aut lignis, ac non

O ij potius

- potius hominibus sit positū, & ita implendum plene atq; perfecte, ut nec unū iota, aut unus apex sit praterendum.
- Peccantes cōtra primū praeceptum.** Pro clariore notitiā, ita ut inferiores possint capere, qui & quomodo cōtra hoc praeceptum peccent, latissime ponam exempla, non tamen omnia (nisi uelim infinitum numerare) sed multa, ut eorum comparatione possint reliqua facilius intelligi.
- Superstitiosi** Primo. Sunt aliqui adeo rudes, ut uideat̄ diabolus nō serio, sed uelut moriones suos ioco illudere, inter quos sunt sortilegi, diuini, malefici, incantatores, superstitiosi. Et horum multiplex species, sed in compedium eos redigā, atq; ut facilius teneantur memoria, iuxta aetatum differentias distinguā.
- Adulescētia.** PRIMAE est Adulescētia, per se procliuus in seductionē hostis. Primo sunt qui conceptis uerbis, certisq; signis nouerunt consecrare, id est, execrari gladios, tela, boardas & omne ferrū, ita ut non possent laedi ab illis, siue in bello, siue alias. Vidi ipse ego adulescentē, qui stricto gladio in uentrem nudum fixo, tam ualide urgebat aduersum seipsum, donec capulus reflexus copularetur acuminī super uentrem, & nihil lesus, gladium rursum remisit.
- Gladius, reliū & similiae laedant.**
- Destructores** Secundo. Qui possunt hęc soluere, circulo descripto, ductisq; in puluere signis, & ita alter alterius sacramenta irrita faciens, sese occidunt.
- Characteres in uitro.** Tertio. Sunt qui literas aut characteres super uitrum scribunt, & ad ignē ponunt, torquere soliti hac machina puellas ad sui amorē. At illae rursum, aliae olim ad ignē ponentes, suos Adonides per multa miliaria uocare possunt. Aliae caput asini in medio foco ponētes urgent ad se uenire quotquot uolunt, sui mysterij uel amulos uel cōsortes. Et mirū dictū quod nō sit salus nec remissio uenire coactis, donec igne potiri eis licuerit, asinini capitis coctore.
- Puellae. Amasij.**
- Quarto. Habentur literae, multis sacris & uerbis & signis replete, quas Carolo dicunt a Leone Papa missas in bellum, quod ultra uanitatem, etiā mendaciū est, ut ex Chronicis patet, cum nō fuerint synchroni Leo & Carolus. His tamē tantum tribuunt, ut nec occidi, nec laedi, nec iniuriam pati possit, qui illas porta uerit, ita ut praesumant & iniquis causis uictorias forenses.
- Literae Leonis Papae. Victoriae forenses.**
- Quinto. Obseruāt menses pro uxore ducēda. Alij ne nascatur proles, alij cōtra, ut prole abundant, ita non deo, sed mensibus tribuunt hominis creationem infelici insipientia, & tamen sunt libri his nugis referti.
- Vxor ducentia.**
- Sexto. Sacra illa cara, paschalis cerei, a multis furtim abscidit̄, nescio in quot & quanta uel maleficia, uel superstitiones.
- Cere paschalis.**
- Septimo. Sūt qui accepta aqua benedicta, cum preculis suis sperant se in fornicario ouum inuenturos, quod gestantes sint inuisibiles.
- Fur.**
- Octauo. Furem quærunt, dum suspecta nomina in chartulis inscripta, faciūt in aquam benedictam, ut cuius nomen in ima ruat, ipse sit fur quaesitus.
- Vxor ducta.**
- Nono. Vxore ducta, stultis obseruationibus intendunt, uter utri sit superuictur⁹, ut q prior obdormiat nocte prima, prior moriet̄. Itē uxor primo ingressu domus uiri sui, superius limen tēgat manu, adiunctis uerbis, quibus se dominā uiri diminet. Secundum haec iudicentur similia, quanq̄ sint stulta magis q̄ mala, & ludus daemonum, ut dixi, uidetur, sed qui tandem in nimium serium uergat. s. ut assuescāt ijs minutis in creaturam confidere, & inde nec in magnis deo credant. Excusant se sane, quod sint sacra signa, sacraq; uerba, quasi non ideo magis sint accusandi, quod rebus, signis, uerbisq; dei, in re prophana & diabolica utantur.
- Illusio demonum.**
- Virilis aetas.** Secunda est, Iuuentus, & eorum qui coniugio iam sunt astricti, ubi affectus prolis

prolis & rerū, mulierculas mire seductiles reddit in hoc opere diaboli.

Primo, Curare nituntur infantes superstitionis quibusdam ritibus. Nam sunt qui fascinosos curant pueros (quod malum apud nos frequentissimū est, adeo abundant pestilentes uetulae, & daemonum ancillae in hunc usum) ignoto quodā morbo, quem Teu. die elbe, uocant. His quidā sacerdotes & aeditui rustici/ni a magicis meretricibus edocti, literas scribunt pensiles ad collum. Sed nō cōmuni atramento, neq; papyro, nec omni die, nescio an & calamo & pulpito & loco usuali, habet em̄ res ea sua occulta mysteria; & fit tamē quod faciunt, quia credunt. Alij aliū morbum, quem Teu. das herzgespanst, id est, pectoris distensionem, quem eo probant argumento, s. si mensura a cubito ad cubitum, non sit aequalis mēsurā a poplite ad collum pueri. Deinde nescio quot modis murmurandi cingulo metientes, capitis dolorem mitigent, sic & alios omnium membrorum dolores. Hic ego uellem pueros intelligere, & loqui, ut matres suas, tam in signis stultitiae arguerent. Non em̄ est dubiū, quin resisterent, & sapientiores se matribus probarent.

Infantes non sūt remedijs superstitionis curandi.

Dicunt autē, Quis non misereatur infantis & filij uteri sui? Respondeo. Misereandum, sed non usq; ad seruitutem diaboli; uel naturalē quāre medicinam, uel deum exora in simplici fide. Cur eum quem deus creauit, diabolo seruandū & sanandum offers?

Verū deus ad tentationē incredulorū permittit talia fieri in infantibus, per maleficos, ut diaboli quārāt, qui deū neglexerunt. Neq; em̄ dubitandū est, infantium eiusmodi uexationes quandoq; non esse naturales, sed daemones per maleficos adiurati, ita cruciāt parētes eorū, occulto dei iudicio, sed iustissimo, ut probet fidem, uel illorum uel aliorum, aut utrosq; puniat.

Secundo. Patres insufflāt paruulis in palatum, uel guttur, nescio quo morbo laborantibus, adducunt autē uerba ad adiurationem idonea septem uicibus.

Tertio. Qui pecora signant atq; sic seruāt a lupo, peste, aqua, igne, quin totā ciuitatē uel domū ab incendio possunt ita seruare? Infelix lupo, iuste queri potest, portioem suam a deo datam, sibi ereptam per daemonum foederatos. Si Iob ita fecisset, sua pecora seruasset, sed non a deo laudatus esset.

Pecora & fruges signātes, ut seruentur a lupis.

Quarto. Eadem religionē fructus in agris & hortis cōsignant, adeo stulti, ut qui imbrem & incrementum ex deo acceperunt, custodiam ex diabolo petant, uelut contra deum pugnantes, ne auferat quod dedit.

Quinto. Ignem & aquam, item serpentes nouerunt adiurare, ne pecori nocent ullo modo, id est, ut res eorum non sit subiecta deo.

Sexto. Infirmi dū uouent sanctis uota, deinceps peccatū putant medicinis uti ut scilicet tentent deum suis stultis uotis. Atq; si qua mulier inuncta fuerit olei sacramento, eā per annū non nisi nigris uestibus oportet uti, n saltō are in chorea, non dormire cū marito. Adeo diabolus familiare habet organū, sexū istum foemineū, ut ipsum in sua sacra asciscat, per ipsum suas leges dicat, suas superstitiones seminet, per omnia contrarie deo, qui sacra & sacerdotiū & uerbū suū uiris imponit. Verū longe praualet sacerdotiū istud muliebri, repleuitq; has terras innumeris superstitionibus, benedictionibus, documentis friuolis. A quibus longe plus timēt q̄ a legibus & sacris sacerdotij uirilis ac diuini.

Septimo. Huc pertinent, qui ominationes, auguria, ut crocitatū coruorum & aliorum, Gentilium portentorum reliquias uel exempla, obseruant.

Auguria. Omen. Dies Aegyptiaci luduntur, qui seruatur a paucis.

Octauo. Qui dies Aegyptios obseruant, in profectionibus, in reditu, in aedificijs, in negocijs, in uestibus nouis induendis. Hi si sic crederent, quod ignis in

O iij hyeme

Venarū inci-
sio non fiat iu-
xta Lunatio-
nem.

hyeme gratior est q̄ in aestate. Itē quod in aestate cōuenit fœnum facere, fruges colligere &c. recte crederēt. Aut quod omne mane bonū sit exire, si quis sanus sit, & necessitatem haberet: malū autem, si egrot⁹ sit. Quid enim aliud meretur ill⁹ lusor ille diabolus, q̄ ut rursū & nos eū rideamus? His non longe iunguntur qui incisionem uenarū, ablactationē puerorū, salubritatem balnearū, & opportunitatē seminandorum, non ex humorū & calorū opportunitate, uel corporū necessitate, sed ex influētij⁹ planetarū & stellarū, nos docent. Cū optimi medici doceant, necessitatem hīc esse unicā regulā. Nisi forte parant nos fame occidere, dum nō permittunt nisi paucis diebus nos seminare. Sed bene habet, quod ista nugā a nullis uel paucissimis (deo melius cogitante pro nobis) obseruantur.

Astrologia
uanissima illu-
sio, quae se
scientiae frige
ostendit.
Stella nulla
praedicit pecc-
catorem.

Nono. Sequitur laeta illa Astrologia seu Mathematica, quae ualde cupit esse scientia, sed non potest stultitiam ingenitā exuere. Haec est quae nos docet, quis qualis, quantusue sit futurus, quisquis natus fuerit in horoscopis signorū, consiliarij scilicet diuini secreti, nec angelis noti. Vnum ego miror, quid nam illis acciderit, ut nō inuenerint stellā quae portendat, quis iustus, quis peccator sit nasciturus. Quādoquidē suos horoscopos maxime in hominibus ualere uolūt, tū non est res tam parui momenti, iustitia, peccatū, ueritas, mendacium, sed ne tā rara, q̄ sit balneator, cātator, trapezita, piscator, orator, amator, q̄ suos habet horoscopos. Cur ergo nullū ibi iustitiae & ueritatis signū? Aut si est, cur nūq̄ sortitē effectū? Siquidem omnis homo nascitur peccator, mendax, insipiens, licet nulla stella ad hoc fatum sit conficta, nec mutatur unq̄, nisi super coelesti gratia uisitetur. Aut est coelū adeo infestū & incuriosum iustitiae & ueritatis, ut uilissima balnea influat & ludos & Veneres, iustitiam aut omnino nesciat? Aut tam inuidus creator? qui nullū signum boni, sed tantūmodo mali constituit? quippe cū nullus homo nascatur bonus, sitq̄ natura sua cū influentij⁹ perseveraturus malus. Hos ego inter subtiles fatuos numerassem, nisi rudibus essent rudiores.

Subtiles fatui.

Sed pulcherrime soluunt obiecta, dicentes, Influentia non necessitat, sed inclināt ad peccatū &c. quasi non sit idipsum impijssimū sentire, qd deus fecerit creaturā ad inclinationem peccati, & nō potius ad erectiōnē iustitiae, ut omnia cooperentur in bonū, non in malū, hominibus; Aut quasi ullus hominū necessitate cōpulsus peccet, & nō potius semper inclinatione. Quis inuitū dicit peccare? Omnis mala inclinatio, non extra nos, sed in nobis est. Sicut ait Christus De corde exeunt cogitationes malae. Non quod intrat in hominē &c. Et B. Iacob. Vnusquisq̄ tentatur a cōcupiscentia sua abstractus & illectus, quae non facta, sed origine peccati uenit. Omnia em̄ quae fecit deus, bona sunt, ideo ex natura sua non possunt nisi ad bonū inclinare. Quale est unūquodq̄, tale & operat. Quod autē ad malū seruiunt, non est natura, sed iniuria eorum; sicut Paulus ait: Omnis creatura subiecta est uanitati nō uolens. Illi autem naturā eorū faciunt uanitatē, uolentes ex institutiōe dei illa habere, ut ad peccādū inclinēt. Cur ergo Adam & Heuam ante serpentē nō inclinauerunt? cur non Christū? cur nō Virgīnē? Pereat ea blasphemans impietas. Vox illa, uox patris Adam est, qui & ipse suā inclinationē ad mulierem transtulit, id est, creaturam dei, dicēs, Mulier, quā mihi dedisti &c. Verū q̄ egregie mihi obstarent, si ullum sanctorū uel martyrum his usum esse, aut scripsisse, aut approbasse possent ostēdere. Nunc autem non modo non approbauerunt, sed etiā reprobauerunt, preferim B. Augustinus in multis locis, tum B. Grego, Et tamen inuenit ista languidula insipientia languidiores qui credant.

Inclinatio
mala in no-
bis est, nō ex
astrorū in-
fluxu.

Abraham

Abraham, inquit, docuit Aegyptios Astrologiam, ut testis est Ioseppus, quasi Ioseppus nusquam excesserit uerum, praesertim tam anhelus Iudaicae gloriae appetitor. Abraham sine dubio docuit Aegyptios deum colere, & ueram dei sapientiam. Sicut & de Ioseph dicitur Psal. ciii. Ut erudiret principes eius, & senes eius prudentiam doceret. Non est credendum, sanctos illos uiros, nec astronomiae, multo minus astrologiae operam dedisse, quae iuuentutis sunt studia ociosa. Sed Ioseppus uides huius scientiae opinionem apud Graecos extolli, & in gloria esse, fingere uisus est uoluisse, quod etiam in hac re Iudaei Graecis non impares, sed superiores essent, quod in omnibus alijs quoque facere conatus fuit, quae ad uanam gloriam pertinent.

Abraham non docuit Astrologiam.

Deinde est mirum daemones non fuisse aliquando mutatos, qui tot seculorum influentibus subiecti, tum propiores quam nos, utpote in aere habitantes, sunt. Non autem uenisse stellarum influentias super eos, aut easdem stellas eodem modo eis fulsisse, absurdum uidetur. Manent enim obstinati in sua puerilitate, nec ullo signo mutantur, cum nostrae animae breuissimo momento influentiarum mutari dicantur.

Astra daemones non mutant, sed aetas secundum Astrologos.

Ultimo. Quid ad Moysen dicemus Deut. iij. Ne forte eleuatis oculis ad caelum uideas solem & lunam, & omnia astra caeli, quae creauit dominus deus tuus in ministerium cunctis gentibus &c. Si in ministerium, quomodo in dominium? At subtiliter euadunt, dicentes autoritate sui magistri Ptolomei, Sapiens dominatur astris ideo praueinire & impedire potest influentias stellarum. Ergo non sunt in dominium sapientibus, sed insipientibus tantum. Quid autem Moyses? cunctis, inquit, gentibus in ministerium. Si cunctis, ergo uel cunctae gentes sunt sapientes, & ita dominantur astris omnes; uel aliquae tantummodo sunt sapientes, & fiet, ut non cunctis gentibus sint creata in ministerium. Vel Moyses uerax & tu mendax. Ut omittam quod si etiam uere sapiens esset dominus astrorum, nihilominus falsum dixisset Moyses, utpote quod astra non ministrarent sapientibus etiam, sed magis impediunt ita ut nisi illi sapientia praestarent, non possint eorum fata uitare. Non ergo in ministerium, sed in bellum sapientibus, & in dominium atque tyrannidem insipientibus dicenda fuissent stellae creatae. Quod est & Moysen mendacium arguere, & deum crudelitatis accusare, omninoque blasphemare. Sed haec alij latius tractarunt. Sat sit indicasse uanitatem hanc prohibitam. Hicere, x. Iuxta uias gentium nolite dicere, & a signis caeli nolite metuere. Solus enim deus timendus est in omnibus. Cetera omnia ut ministeria in bonum electis cooperantia esse, debemus intelligere.

Sapiens dominatur astris.

Astrologia prohibetur.

Tertia aetas proprie est uetularum, aut similia illis operantium, ut qui cum daemionibus paciscuntur, de quibus passim habetur notitia.

Primo. Maleficijs possunt oculos laedere & excacare, corpora infirmare, sagittare crura, imaginibus deuouere, & prout libet uel occidere, uel lenta & incurabili plaga tandem consumere; ut uidi plures talia passos.

Maleficia quae dicuntur uel culae inferre.

Secundo. Possunt tempestates, tonitrua concitare, perdere fruges, occidere pecora item butyrum, lac, caseum alijs furari, id est, ex poste, uel bipedem, uel mantili mulgere.

Tertio. Huc pertinent, qui scientiam quaerunt per artem Notoriam, de qua in iure factis dicitur. Item qui occulta quaerunt per crystallum, unguem, uel eburneum capulum tamen prius consecratum. Nec id possunt, nisi puellae uel pueri uirgines, in circulo inclusi, ne desit species bona pessimo illi operi. Dicitur tamen huius inspectionis mysterium fallacissimum esse. Huius generis sunt, qui uirga diuinationis, occultos quaerunt thesauros. Maxime autem ij, quos uulgo uiros & mulieres sapientes (id est, Magos & Pythonissas) uocant, quorum oracula ex diuersis, & longinquis locis petunt, si quis aliquid amiserit uel quodcumque passus fuerit,

Diuinae artes uariae.

Virga diuinatoria.

O iij cuius

cuius ignoret autorē. Mirū hos ab episcopis pmitti, ipune talia publice audere.

Quarto. Creditur a multis quod equitet super scobam, alij super hircum, alij super alias nugas, ad quēdam locum, ubi ad conuiuium conueniāt eius myste-
rij confortes; quod non solū prohibitum est fieri, sed etiam credi uerū esse, ut in-
fra latius. Sicut & illud, quod uetulae mutantur in feles seu catos, & nocte uagē-
tur, prohibitum est credi uerum esse.

Hulde regl/
na noctu ob
ambulans.

Quinto, dicitur apud aliquos, quandā dominam alios Herodiadē, alios do-
minam Hulde, alios Venerem, per annū circūuehi, ac uelut Iustralē Februum
peragere, quae hospiti-
bus suis relinquat, uel carbones, uel quisquilias currus sui
quae postea inueniuntur esse aurum & argentū, ut etiam in latina lingua sit pro-
uerbium de carbonibus & atro, hinc forte natum.

Lares famil.

Sexto. Habent quidam domesticos quosdam daemones, uelut Lares familia/
res olim habebantur, qui aliquando per diem apparent, Hos uulgo uocant alij
uichtelen, alij helkeppelin. Et creditur domus fortunatissima esse, quae talibus
daemonum illusionibus occupata fuerit, & plus timēt offendere eos daemones,
q̄ deum & totum mundum.

Sacerdotis
occurfus ma
le ominis cre
ditur.

Septimo. Aliquae ut diabolus inueniant, ecclesiam circumeunt uersis uesti/
gijs, & contra q̄ solitum est fieri. Et inuento illis obuius, sese tradunt ei in pactū
Ex horū genere esse putandae sunt, quae malū omen esse putent, si mane obuiū
habuerint sacerdotem. signant em̄ sese cruce, ne mala eius diei incurrāt, quae pri-
mo occurfus sacerdotis sibi portendunt, magistro diabolo, futura.

Octauo, sunt Incubi & Succubi daemonum, de quibus latius statim.

Uerbena cō/
secratur.

Nono, etiam usq; ad sacramentorum iniuriam proficit ista nequitia Satanae;
Sunt em̄ qui baptizandis pueris uerbena, caseum, nescio deniq; quae nā alia al/
ligant. Et quidem uerbena illa, nominatissima est superstitionum ministra: mi-
ris ceremonijs hanc effodiunt, deinde consecrari faciunt. Et horrenda temerita-
te tot nomina dei & sanctorū super eam inuocant, scilicet ex aliquo Iudaeo pra-
estigioso seducti.

Mēstrua mu-
dār, ut illiciāt
amorem.
Pueros co/
quūt, ut pin/
guiores fiāt.

Omitto hic mēstrua mulierū, quib^o aliquae philtia infani amoris, saepius mor-
tis conficiunt. Aliquae in cibum porcorum miscent, quo saginentur felicius.

Omitto quod infantibus, tabe uel macie laborantibus, ita solent consulere, ut
positus in caldare, igne supposito in aqua calida modeste coquāt, alia foemina
astante, alia circum domum ter currente, & per foramen interrogante, quid co-
quis, illa tū respondente, coquo carnem ueterē, ut nō oua fiat. Item, quod abla-
cta eos eo periculo timent relactare, quod pueri exinde sint futuri maledici, & lin-
guae malignae.

In partu mu-
lierū supstiti/
osa q̄dā fiūt.

Omitto monstra quae agūt in periculo partus. Religiosissime legendā S. Mar-
garethae legunt, & ipsi passioni Christi praefereunt, Alia femorale uiri, parturien-
ti in collo suspendunt, alijsc; nugis delirant.

Sunt praeterea stultae quaedā, quae cū iocose aliquoties dictū audierint, si quid
amiseris, & repire uolueris, da elemosynā calidā, scilicet similā, et pone salē bñ
dictū desup, & mox inuenies. Quod ille Iudaeus sic uoluit intelligi, pone salē desu-
per, scilicet sup rē amissam, & inuenies. Illae uero intelligunt super similā. Non
qd̄ haec magna sint, sed qd̄ indignū sit, diabolū sic elemosynas & salē bñdictū
in ludibriū uertere. Eiusdē sapientiae mulieres sunt illae q̄ simili ioco illusa, fron-
des illas, q̄ in die sancti Marci, p̄ uia p̄cessionis p̄stratae fuerūt, accipiētes, sup sa-
ta pisorū & fabarū uerrūt, scilicet qa dicit, qn̄ talibus frōdib^o uerrunt̄ fata, salua-
erūt, ut gallinae, aut uolucres coeli ea nō tollāt, No intelligētes, qn̄ (id est, eo rem-
pore

Mulieres sup
stitiosum ge/
nus.

pore quo) uerrunt, non facturas id uolucres. Et quis huius seductilis sexus omnia ludicra, ridicula, falsa, uana & superstitiosa recenseat? Ex prima Heua eis in genitum est, falli & ludibrio haberi. Ex ijs similia pensentur. Sed quia sunt qui horum aliqua fieri posse non credunt, alij nimis credunt, ideo parumper de ijs uidendum.

Primum. Non credunt aliqui posse Magas & Phytionissas istas tantū, ut tempestates cōmoueant, corpori noceant, pecoribus, rebus, filijs malū inferant &c. Habentes hanc suae sententiae causam, quod non credunt eas in creaturis dei habere tantum potestatem, nec daemōnibus tanta a deo permitti. Et tamē cum sic omnia a deo inferri credant, non ad deum confugiunt, talia quaedam passi, ideo persuadendi sunt ut sciant daemones talia omnino posse, permittēte deo. Quod ex scriptura satis probari potest.

Demonēs q̄ mittente deo nocere p̄nt.

Primo, Iob. j. Vbi ignis de caelo cecidit, & pecora cum seruis occidit. Et uentus irruit, & domum euerit, filiosq; eius oppressit. Item tādē in corpore eius percussit ulcere pessimo. Nouissime autē in anima eū tentauit, grauissima desperationis tentatione. Et tñ textus ibi clare exprimit utrūq; scilicet qd diabolus haec operatus fuerit, accepta licētia a deo. Et quod deus haec eadē fecerit, sicut ibidē dicit. Ignis dei cecidit de caelo &c. & ipsemet infra; Dominus dedit, dominus abstulit &c. Cum tamen dominus ibi dicat ad diabolū: Ecce in manu tua sunt omnia quae habet, & ipse, Tantum ne in animam eius extende manum, Si ergo ignē & fulgura de caelo potest Satan facere, & tanta mala facere, deo permittente, cur non & nunc idem non possit, ad pactum suum adiuratus?

Iob.

Secūdo. Aegyptiorū plagas per angelos malos esse factas, testat Psal. lxxvij. Misit iram & indignationem, immisiōes per angelos malos. At illę plagę fuerunt maiores, q̄ nunc faciunt ullae maleficae.

Tertio. Quot obsessi recitatur in euangelio? quot animas quotidie occupat erroribus & peccatis? An minus est animam immortalem perdere, q̄ membrū moriturum aut aerem uexare?

Quarto. Nōne omnes sanctos martyres ipse persecutus est & occidit? Deniq; ipsum dominum assumpsit, & de deserto in mōtem, de monte in pinnaculum templi transtulit. Item cum Michaelē & angelis eius pugnat.

Quinto. Passio Christi haec omnia fortius probat, Si enim filius dei tanta sustinuit a daemōnibus & membris eorum, quid mirum, si horrea nostra possit destruere, & membra percutere, eadem permissione dei?

Sexto. Illud uide, quomodo deus dat tā multis malis hominibus potestatem abutendi rebus, diuinijs, potestate, domino, in aliorū perniciē & suum peccatū multo magis daemōnibus permittit rerum abusum contra nos, siue ut puniat, siue ut erudiat nos. Veram est autem, quod sine dei permissione nec folium arboris mouere possit, quia ut Christus ait, Sine uoluntate patris sui, nec arboris folium cadit in terrā. Ideo Christianos oportet nosse haec mala per daemōnes & magas suas quidē inferri, sed tamen a deo sic ordinari. Bonū facit deus per seipsum malū per malos. Vnde Iob (ut B. Aug. ait) non dixit, dominus dedit, diabolus abstulit, sed, Dominus qui dedit, idē abstulit. Sed de ijs latius infra.

Damoni cōtra nos multatā p̄mittūtur

Secūdū. Nimiū credūt, q̄ uetulas mutari in catos posse credūt, aut quascūq; alias formas, & ad cōiuiua uehi nocte. Et ad hoc est exp̄ssus textus. xxv. q. vi. c. Nec mirū, ne ullus credat. Sūt em̄ illusiōes diaboli, non aut res uera. Sicut pulchre patet ex q̄dā exēplo, qd Io. keyl. recitat, qd quēdā uetula ut p̄dicatōrē argueret mēdaciū, q̄ talia docuit esse falsa, sero eo uocato, & i oculis ei⁹ sese unges, sed cōspicitur

Mulieres in catos nō uertuntur.

Io. Geilerus

linc

Intre pistorio, iamq; uolens uehi, ecce statim obdormiuit, & quibusdam gestibus mouebatur, donec caderet de scamno, & uulnus in caput acciperet; tandē reuerfa ad se, conuicta est de illusione ex uulnere & casu, quantumlibet uidisse se iactasset mirabilia sua.

Præstigiæ
fiunt.

Idem patet ex Vitis patrum, de uirgine a parentibus ad S. Macariū ducta, quæ ab eo uisa est esse puëlla, cū alijs uacca uideretur. Et tales præstigiæ plures hodie quoq; fiunt, ut ille qui iudæo debebat, & dormiens, passus est sibi crus totum a corpore rapi, ut iudæum confunderet. Idem de monacho quodam refertur, qui plaustrū sceni prope consumpsit &c. Multa de ijs ubiq; referuntur.

Potest em̄ diabolus se mutare de persona in psonā, & miris modis ludere sensum, de q̄ in legenda S. Martini. Vbi un^o oīm sensus illufit, cœleste quadā ueste a diabolo sub nomine Christi donatus. Simile de quadā moniali, quæ in suo cubiculo sedens, uisa est ab alijs laciniato pallio seminuda, & bubalo stercore caput uelata, quæ tamen sese credebat in fulgentissima ueste ac aurea corona federe, a Christo decorata. Item & illud in legenda S. Andreæ, quomodo in forma speciosæ mulieris tatum uirum illufit. Item de equestre illo, qui sero in hospitium ueniens, iucundo conuiuio inter puellas & choreas & epulas sibi uisus, mane iacuit in profundo luto, & equus eius ad arborē ieiunus ligatus. Sed omnium efficacissimum est, quod in legenda S. Germani Altisiodorensis episcopi legitur (uide Catalogum sanctorū li. vj. c. ix.) Cū em̄ aliquando hospitatus fuisset & iam dormituri adhuc mensam pararent suis (ut requisiti ab eo dicebant) uicinis in nocte futuris. Tandem ille uenientes adiurauit, excitato patrefamilias cum suis, percontatus an nossent istos: illis uero asserentibus iussit, ut ad uicinos irent uidere, an domi essent; & inuenti sunt omnes dormientes in lectis suis, & sic euidenter illusio dæmonū & patuit & disparuit eo iubente.

Mulieres in
sp̄ carorum
uulneratæ.
sunt aliquā.

At ut contentiosas quoq; satisfaciam. Dicunt enim mulieres in catos fuisse mutatas, eo argumento uerum esse, quod quidam audaculus in uacua domo dormiens, plures uulnerat tales catos, mane aut factō, multæ uetulæ sint in uentæ sic uulneratæ. Vel enim id fictū est, uel dæmones ille uetulas ipsi uulnerauerunt, ut rei mendaci fidem faciant, ac si uere uetulas ille uulnerasset, qui catos (id est, dæmones) uisus est uulnerare; potest in q̄ fieri, ut uetulæ in somno, uel extasi discurrere, uulnerari sibi uideantur, cum tamen in lecto iaceant quietæ & uere uulnerent a dæmonibus, ut postea credant sese uere discurrisse, & ab alio uulneratas esse. Tale est quoq; de equitando super scopam.

Incubi & succubi
sunt dæmones.

De Herodiade & Laribus satis manifestum est, scilicet esse dæmones. Tertio de Incubis & Succubis tradūt insignes autores, quod potest Satan in specie mulieris succubere uiro, & accepto semine, rursum incubere foeminæ, & ita generare. Sic em̄ sollicitauit quēdā eremitam usq; ad obscenitatē, & postea euanuit, ut recitat S. Ioan. primus eremitarū apud Hieronymū. Quin dicit, quā doq; diabolus in specie infantis fuisse, & uix quinq; nutrices ei satis fuisse.

Supstitiosum
q̄ i pallio q̄
uehatur.

Quarto de ijs qui uehuntur pallio prope dubito, potest fieri ut uehantur paruo spacio, nescio an in longinquo, saltē tam breui tempore, ut dicitur. Hoc scio etiam, si non uere uehantur, posse eum ludere omnē sensum, ut ille qui uehitur sit quietus, & tamē existimet se uehi ad dominam suam, atq; cum ea omnia peragere; quæ tamen mera sint phantasmata.

Cibos arte
dæmonis af
ferunt.

Simile iudicium mihi est de asserentibus a longe cibos, & potus, nec obstat quod postea agnoscat uere loca, ubi fuisse se dicant, quia potuit similes species sensibus ingerere.

Sic

Sic etiam de ministris quos adducit, cuius id indicium uidetur, quia non permittitur aliquis eos alloqui, ne uidelicet euanescant sicut fumus.

Ultimo de ijs, quæ in crystallis uel ebore uel ungue uidentur, certum est esse præstigium diaboli, figuras fingētis in crystallis, quantum sibi permittitur; nō enim semper nec coram omnibus id potest, ut satis compertum est.

Sed ex ijs cætera iudicentur. Infinita eñ sunt, & quotidie augetur eiusmodi portentorum genera, defectu operariorum in uinea domini.

Hæc autē omnia faciliora & leuicula sunt apud diabolum, puta quibus carnes os sensus & phantasias illud t, infimas partes hominis. Sed maiori subtilitate, ut & maiori piculo illud mētibus & intellectibus. Et quanq̄ sunt plurimi, quorum sensus illusionibus eius patent, tamen multo plures illud mente, scilicet doctos in scripturis, sanctos in operibus, ita ut ab Apostolo proprio titulo insigniatur, Corruptor mentium, sicut Heuam seduxit astutia sua, adeo ut in angelum lucis sese transfigeret. unde & B. Ambrosius ser. de pont. Supplantatores inuisi per omnes uias extendunt laqueos, innumerabilibus mortibus expauescendos, Animalia pusilla cū magnis, & reptilia, quorum non est numerus. Ita ut impossibile sit ullū hominē esse tutū in quocūq̄ opere, sensu, intellectu suo, nisi qui assidue sibi ipsi suspectus timet in omnibus, & cū lob omnia opera sua ueretur. Sed heu & prochdolor, q̄ securi sumus hodie tam infimi q̄ summi, docti & pariter indocti, tāq̄ diabolus sit mortuus, adeo ut p nostris opinionibus etiam eruentissima geramus bella, aut sine fine litigemus & contendamus. Sic meruit iniquitas nostra, ut in sensum reprobum traderemur. Igitur de rudioribus & sensualibus hæc sint satis. Sequitur aliud genus transgressionis, nempe eorū, qui specie bona illudunt. Quorū rursus duæ sunt species. Altera eorū, qui circa reliquias & uenerationem sanctorum excedunt, Altera eorum, qui sapientia & iustitia propria superbiunt contra deum.

De priore, prius.

Duobus modis colunt a nobis, & inuocantur sancti, Primo ppter tēporalia & corporalia dūtaxat. Et ij false colūt sanctos, immo magis seipsos in illis, q̄ sua quarunt, nō ea quæ dei sunt. Ac ideo sanctos prope in idola sibi transformant. Hos sanē B. August. non penitus reiicit, sed ita duntaxat cōmendat, ut eos meliores asserat, q̄ eos, qui per pacta diaboli temporalia quarūt. Melius est enim etiam temporalia a deo petere, q̄ a diabolo. Sed per hoc non sunt commendati immo nec Christiani. Modica laus est, immo magnum uituperiū, non esse bonos, nisi pessimis omnium comparentur. Et tamen deus, qui dat etiā pullis cor uorū escas, in hoc cultu eos exaudit, & largiū petita, ut per scripturā probatur.

Primo per Naaman Syrum toti Syriæ salutem dedit, licet ille esset Idololatra, tamen magnus apud regem Syriæ.

Secundo, Samaritani ubi cœperunt deum colere, simul cū dijs suis (quod impossibile est placere deo) liberati sunt a leonibus, quibus deuorabantur.

Tertio, Achab & alijs multis regibus Idololatriæ & malis dedit multiples uictorias, & beneficia propter aliqua opera externe, hominibus apparentia.

Quarto, B. Aug. li. j. ciui. viij. differit Rhomanis concessum a deo tā ingens imperiū, ppter insignes quas dē eorū uirtutes, cū tñ deo placere non potuerint, sed apud hoīes id tantūmodo merebant. Quinto, Iudæis solo timore pœnæ peccatum uitantibus sæpe pepercit, licet essent populus semper errans corde, & displicens deo.

Sexto, & nūc quoq̄ pestes, bella, fames sapi^o auertit deus ppter emendā solo timore

Ministri dæmonum sunt illusiones. Imagines in crystallo non oibus nec sp̄ apparent.

Diabol^o etiā menti illudit.

Illusio specie bona fit duplīciter.

Sctōs colentes ppter temporalia paulo meliores sunt illis qui pro pecunia cū diabolo paciscuntur.

Sctōrum etiā in eptē cultores exaudiuntur.

Achab.

Pnia coacta timore inceptam, cum tamen non placeat deo coacta poenitentia, quae minus
 saepe exaudi est q̄ dimidia poenitentia; quod sane patet, quia remissa plaga, mox redeunt ad
 tur adeo. ingenium & mores priores, immo peiores. si omnes sicut deum colunt & bene
 uiuunt propter temporalia, ita receperunt mercedem suam. Ita & cū sanctis dei
Falsum cultū agimus, quos non ultra colimus q̄ pes aut caput dolet, aut marsupium eget. Et
 deus in suam quanq̄ haec sint nobis inutilia & stulta apud deum, nec deo, nec sanctis placita
 glām uertit. naturā profunt ad gloriam dei, qui ex omnibus potest elicere bona. Cuius deniq̄
 naturā est, etiā stultis, immo inimicis & blasphemis benefacere, plure sup gra
 ros & ingratos; ut eo ipso nos doceret, haec non esse ea, propter quae sit colendus
 ipse uel sanctus quisq̄, cum uiderimus ea non rogatum neq̄ cultum pessimis
 quibusq̄ copiose largiri.

Atq̄ quo haec clarius intelligantur, aliquot enumeremus sanctorum, quorū
 superstitiosus cultus omnibus notus est.

S. Anto. non Primus est S. Anto. qui pro igne sacro a multis, alioqui nunq̄ cognoscendus
 deū inuocant colitur, & ita colitur, ut eo prope uentum sit impietatis, quod ipsum sanctū ui-
 rum posse credat suis uiribus seu dono sibi a deo collato, istas curatiōes tribue-
 re. Adeo. nō a deo per intercessionem sancti Anto, sed uelut ab ipso solo Anto/
 nio petunt quod uolunt, nihil memores intercessionis. Deinde hanc gratiā cu/
Morbi cuius- rationis ita apud hunc solum querunt, ut aut nescire aut non credere uideantur
 libet remedi- deū posse idem per quemlibet alium conferre. Interim aut nullus plane auditur
 um deus per quēlibet con- qui ida B. Antonio impleret, ut & ipse mereatur laetitiam spiritus, ceterasq̄ uir
 ferre potest. tutes Antonij imitari; de quibus tamen in legenda eius memoria est, nihil pror
 sus de igne.

S. Sebastia. Secundus est sanctus Sebastianus, unus omnium, qui propter pestem colitur,
 S. Martinus. nisi quod nuper locum admisit S. Martinū, & S. Rochiū, non ingratae prorsus
 uitae & autoritatis. Horū triū sanctimoniam & fidem, prorsus nemo est qui cu/
 ret postulare. Et sane ut & ego ineptias suspicionis meae effutiam, uideri potest
 nonnullos sanctos mera nominum allusione praeceteris in hac officia inuoca-
 tos. Siquidem S. Tonij Italica allusione prope sonat, ac si sanctus ignis, id est sa-
 cer ignis diceret: quasi is propter nomen suum, sacro igni sit remediabilis patro-
 nus; quo modo & Gentiles Rho. Febrem & alias allusiones rerum, dijs tribue-
 runt. Sic & Sebastianus sancti pastian, quasi pro peste, idem ualeat solus; cum ni-
Itali supersti- hil in eorum uita de pestilentia legatur. Vnde & in Italia, ij duo praeceteris nō
 tiosissimi. secus honorantur, ac si inter gentes uideres numina laeva placari.

S. Rochius. Iam sanctus Rochius nomen habet, quod Germanice uindictam sonat, &
 iram, quasi ipse ideo utilis sit uindictam dei auertere, quia Rochius uel uere uo-
 catur uel fingitur. Huius tamen legenda, si recipitur, talia quaedam narrat

S. Valenti. Tertius Valentinus, morbi caduci praefectus, quem cum nihil legimus egisse
 cum hoc morbo, prope iurarem ex allusione Germanica, eum in huius auxilij
 sortem uenisse. Nam cadere uallen significat, quod ad Valentinum q̄ proxi-
 me alludit. Nec mirum cum & sanctum Vincentium superstitiosae mulierculae
S. Vincen. deputauerint rebus perditis inueniendis, eadem ductae allusione. Germanice
 enim inuenire, uinden dicitur; Atq̄ ideo Vincentium seruū perditarum rerū &
 custodem constituerunt.

Cultū uanū Nec est magnum, nec mirum, quod deus haec fieri permittit, & continuus ad/
 pmittit eccle- huc beneficijs eadē prosequitur, & ecclesia similiter approbat, praesertim de S.
 sia & Chri- Antonio; quia, ut dixi, deo parum cura est de ijs tribuendis, quae etiam hostib⁹
 stus. tribuit. Et sinit uel stultos uel infirmos in fide, interim istis gaudere bonis, dū
 non

non sunt melioribus digni, uel donec meliorum capaces fuerint.

Quartus est Christophorus, ex legenda non tam apocrypha q̄ suspecta, tantum tamen habens honoris ut nullus Apostolorum sit cum eo, conferendus, etiam si in media Biblia eius gesta scribantur, nec tamē ideo honorat, quod hominibus remissionem peccatorum, & fidem gratiamue dei impetret, sed sicut extant uersiculi hoc cultu dignissimi.

S. Christophorus.

Christophore sancte, uirtutes sunt tibi tantae,
Qui te mane uidet, nocturno tempore ridet,
Nec Satanat cadat, nec mors subitanea laedat.

Primum, uide ut hic impius uirtutes tantas, non deo, sed imagini lignae & pictae tribuat, non saltem fidei tribuit, quae sola facit, si quid impetrant sancti, ut accipiamus.

Secundū, uellē doceri, qua scriptura, quibus miraculis probatū sit, id posse imaginē Christophori praestare. Ita sub pietatis specie, dū sacerdotiū ecclesiae dormit, aut lucris inhiat, ingressum est ingēs pelagus superstitionum, nemine prohibete.

Ep̄op̄ & sacerdotiū negligentia.

Tertium, cur pouissimū uesperis ridet, qui mane spectauerit? Quid si uesperis spectaret? Adeo ne uirtutem suam matutinae inspectioni alligauit, ut qui mane fuerit oblitus aut tardius uenerit, quocumq̄ deinceps diei tempore spectauerit, frustra spectauerit?

Quartū, cur nō qui fidem tuā imitatus fuerit, semper ridebit? Qui passus fu-
erit tecum, tecum gaudebit? Sed absit ut imitari uelint, qui illa quærunt. Absit etiā ut illa quærant, aut ita quærant, qui imitari nolunt.

Quintum, cur nō crux Christi inspecta facit ridere inspectores, quae habet
autoritatem scripturae? nisi melior forte imago Christophori q̄ Christi, cum
cruce Christi ipsa sit uere sola quidam Christophorus.

Cruce Christi
Christophorus est.

Sextū, omniū pessimum, quod hac ratione homines plus diligunt, plus colunt, diligentius inspectant, plusq̄ in ipso confidunt, q̄ in ipsum Christum, ut ostendant se nō laudare deum in sanctis eius, sed seipso: quia nō gloriam dei, sed suum cōmodum, atq̄ id palam perfricataq̄ fronte plane cōfidentes se morborum gratia quærere. Melius erat sanctos imitando, subita morte praueñtū saluari, q̄ nō imitando naturaliter morientem damnari.

Uidetur & hic sanctus a militibus & nobilibus & generosis primo repertus quippe quibus in bellis mors subita, Teu. geende todt, est formidabilis, maxime repertis bombardis. At non cogitat quod frequentius ibidem moriuntur stante morte, Teu. des steende tods, & nō solum des geende tods.

Septimum. Quod homines ex hoc securi quærunt esse, & sine timore dei uere, cum omnis cultura sanctorum pro timore dei sit instituta, ut homines ad poenitentiam prouocet, memoriam mortis suggerat, uitam futuram ostēdat. At illi solum ut fugiant hac & teneant illa. Quare dicendū est Christo, ut uerbum suum retractet, quādo dixit: Vigilate, quia nescitis diem neq̄ horā. Quia inuenimus Christophorū, qui pro nobis stertentibus uigilet, & integrū diem securi habeamus, nedum horā nesciamus. Quod si & Christophorus alium inuenisset Christophorū, quo inspecto & ipse tutus fuisset, ne deus eū percuteret, quomodo ad martyrium peruenisset? siquidem eo usq̄ tandem hac iam non infirmitas, sed impietas procedit, ut etiā deus suo imperio priuetur, ut qui inspectores Christophorinos nec aqua, nec igne, nec ulla creatura possit eo die occidere.

Sanctus cultus contra timorem dei.

Quintus est sanctus Laurentius, quem ut seruet domum ab igne, ieiunio
P primum

S. Laurentius

primum honorant, deinde in festo eius, nec scintillā ignis tota die in domo par-
tiuntur: in alijs tamen domibus utuntur igne, quo cibos coquant. Ac sic non
Laurentium, sed ignem potius timent & colūt. At forte tam stulti sunt, quod
ignem S. Laurentio inuisum credunt, quia sit in illo adustus & tostus, ut ubi
ignem uiderit, recordatus iniuriā irascatur in eos qui eum habent. Quod si ita
esset, nullum Christianum liceret aliquo die ignem habere. An quia supera-
uit ignem, ideo dominus ignis factus est? Quod quidem uerum est, immo &
diaboli, peccati, mundi & carnis & omnium malorum. Cur ergo pro solo igne
colitur? Aut cur non eundem colis, pro impietate & furore, ira, superbia, qui-
bus in Decio & ministris suis operatibus, igne tostus est: quas deniq; supera-
uit, & adhuc in te superare potest precibus suis? Sed hæc etiam alibi q̄ in san-
cto Laurentio queri poterāt: ideo sit ipse tantum ignis obseruator. Cui adiun-
ctus est socius S. Florianus, & ipse ignota uita & nominis, nec apud ipsos ul-
lo modo cognitus, q̄ quod in papyro uident eum pictum, effundere aquam in
ardentem domum; hoc enim contenti sunt, quia & hoc solū in eo quarunt.

Florianus ig-
noræ uitæ.

S. Vitus.

Reliquos breuiter transimus, Sanctus Vitus suam fortem habet in misera il-
la saltatione.

S. Erasmus.

Sanctus Erasmus auarorum patronus, sic tamen ut certo nume-
ro orationum & cereolis colatur, tum sane inundabit diuitias. Quid enim ali-

S. Luduicus.

ud ageret tam ociosus? Sed & S. Luduicus de ordine Minorum, quoniā semel
cereuisiam curauit in uita, iam mortuo & beato, aliud agere nō licet penitus.

S. Vuendeli.

Sanctus Vuendelinus pastor, iam utilior est omnibus canibus aduersus oēs
lupos. Et uiuus sua unius hominis pauit pecora, mortuus omniū cogitur pa-

Sanctos faci-
mus nobis
seruos.

scere. Adhuc non pudet nos Christianos ita in sanctos partiri negocia rerum
temporalium, ac si essent nunc facti serui, & mancipia artificū, ita ut prope rei-
derit ea Lerna superstitionum, ut rursus Romanorum illud chaos deorum, &
quoddam Pantheon, denuo extruxerimus: atq; hoc ipsum nō pro alia causa,
q̄ ut hic tantummodo bene habeamus.

B. Anna.

Iam aliquot etiam scēminas sanctas subiungamus, inter quas ut recentior si-
mul & antiquior, ita merito prior est S. Anna, cuius legēda cum sit dubiosissi-
ma, hoc tamē fuit & est nomine uel gratissima, quod noua uenit, quia fastidi-
re cœpimus uetera, & ea quæ certissimam habent autoritatem. Sed multo gra-
tior, quod non uenit uacua, sed diuitijs plena, nihil prorsus promotura, si pau-
pertatem adduceret.

Noua festa
ueteribus p̄-
feruntur.

S. Annæ legē-
da apocry-
pha est.

Secūdo, quod ipsa pene supra q̄ b. Virgo extollit, sic semp noua festa dero-
gant pristinis, & extollim⁹ recētia, magis ducti uulgi cōcursu, q̄ fideli deuotiōe

Tertio, quod planum & apertū est, eam cœpisse coli propter diuitias ex apo-
crypha illa & uehemēter suspecta legēda, ubi lusor ille depauperatus, rursus
etiam de cœlo, curatus est, ut diues fieret. Hoc enim solum in tota ista legēda
notauit oculus nequam auaritiæ. Et ob huius sanctæ matris festum, nūc om-
nium aliorum sanctorum festa, non nihil obscuritatis accipere necesse est, præ-
sertim Apostolorum, forte quia paupertatem docuerūt. Atq; utinam S. An-
nam ita pro diuitijs colerent, ut & alia quæ spiritus sunt quærerent, quo modo
ecclesia facit, ut collectæ quas uocant eius diei ostendunt. Sed pro his credunt
se satis multa festa habere, usq; ad fastidium etiam iam diu frequentata.

S. Barbara.

Secunda est sancta Barbara, ad cuius legēdæ similitudinem multæ aliæ fa-
bricatæ, ut Catharina, Dorothea, Margareta. Eam uero qui religiosissime col-
lunt, id quærunt, ne sine sacramento moriantur; quod non adeo damnabile fo-
ret. Alij ne prægnans periclitetur in partu.

Hæc

Hæc enim & alia legitur eadem S. martyr in trāsitu suo orasse, ut si quis eius memōriam ageret, hæc obtineret. Primum, omnium testimonio, legēda illa & apocrypha est, & suspecta, præsertim cum scribatur fuisse discipula Origenis, & tantæ uirginis non meminerit Eusebius. Denique in legendâ S. Catharinę multa esse uel intermixta, nemo nō sentit, nisi cui nullus est nasus. Id uero ego miror pro mea temeritate, an sanctæ illæ martyres pro Christo morientes, tantam arrogantiam uel habuerint uel simulauerint, ut optarint ab hominibus colari aut certæ fuerint futurum, ut colerentur. Sed & illud uide, ipse morientes nō orant pro suis cultoribus, ut iusti & salui fiant, sed ut diuitias, sanitatē, securitatem, quæ omnia per mortem ipsæ contemnunt, obtineant; fortasse non eadem bona alijs prouidentes, ad quæ ipsæ iam pergunt. Inde nimirum factum est, ut memoria passionis Barbarinæ, & similibus diligentius peragat, quæ ipsius Christi, quæ uirtus est omnium illarum passionum. Sed sine, cæci esse studio conamur, alioquin palpare possemus & agnoscere, quod hodie in ecclesia hi sancti plus habent honoris, quorum legendæ plus habent fabularum, aut læcri, aut cōmodi. Feramus ergo nos quoque illorum infirmitatem, donec erudiantur & formentur in meliorem sensum.

Tertio, Sancta Iuliana & Othilia ophthalmicæ sunt, quia a nullis coluntur, nisi qui oculis laborant, nec plane propter aliud quæ oculos; uolentes ex semel factō miraculo ius naturale, & infallibilem consequentiā facere, quod certe nō longe mihi a tentatione dei uidetur abesse.

Sancta Apollonia p dolore dentium, ppetuo cultu honorat, atque pro alio nullo. Annosam eius uirginitatē & ardentissimā fidē, nemo est qui meminerit.

Sancta Scholastica, domina facta est tonitruū. Et plane hanc fidem in mulierculis scio regnare, quod in quacūque re audierint aliquem sanctū uersatū, hūc in eadem credunt plurimum ualere, ac uelut dominū constitutū. Et sacerdotes aliquot hanc superstitionē nō reprimunt, maxime si & lucrum odoretur.

Igitur sicut dixi, permittit hæc deus, & largitur ea quæ petuntur, nō quod magna sint, sed quia bonus & clemens tam infirmos ita fouens, quæ indignos ita remunerans; quorum ignauus animus nescit meliora & æterna petere, quæ uerum deum decet & delectat peti & largiri. Nam qui rite deū & sanctos colunt, quæ rentes primo gloriam dei in illis, & imitationē, sicut facit ecclesia in suis collectis, talia nō petunt, immo si habent, auferuntur ab eis, ut sola sapiant spiritua lia. Nec meliori signo cognoscunt & discernuntur, ueri cultores a falsis, quæ si illis auferantur, istis conferantur copię temporalium. Sicut enim deus iustitiæ exteriori confert exteriora bona, & aufert interiora; ita iustitiæ interiori cōfert interiora, & aufert exteriora. Quod in omnibus sanctis patet, quibus si non in effectu, tamē in affectu abstulit temporalia. Ideo licet tales nihil mereantur in celo, tamē merentur in terra. Et in hoc bene faciunt, quod non a diabolo hæc petūt. Sic enim & sacerdotes & religiosos multos, pinguiter & suauiter pascit, qui tamē in tota uita nihil agunt, quæ quod horas canonicas & frigide & inuite legunt semper, & orant nunquam; in quo ut sibi satisfecisse uidentur deo, ita deus sibi quoque satisfecisse uideat, si eos uelut altitia saginet in hac uita. Sed oggan niunt hic aliqui cōtentiosi, me temerarium esse, qui pro necessitate corporali sanctos inuocari prohibeam, cū ecclesia quoque oret a periculis mentis & corporis per eorū intercessionē liberari, ut ibi; Et ab aduersitate liberemur in corpore, & a prauis cogitationibus mundemur in mente, & similia.

Deinde adornant suam piām, ut uocant, intentionem, quod temporalia nō

P ij quærunt

Vita Barba,

Vita Catha
rina.

Scti nō spera
runt futurū
ut essent i me
moria hoim
nec uidentur
orare nobis
pro his rebus
quas; in uita
cōtēpserunt.

S. Iuliana.
S. Othilia.

S. Apollonia

S. Scholasti.
Sacerdotes
cōniuent fal
so sanctorū
cultui, ppter
quæstum.

Sctōꝝ cultus
uerus & pius

Sacerdotes
& monachi
ex falso cultu
sctōꝝ sagi
nantur.

Sctōꝝ supsti
tiosus cultus
his argumen
tis fucatur.

quærint, nisi quatenus per ea comodius spiritualia querere possint, & diutius
ideo uiuere uolunt, & sani, ut pœnitere, & boni fieri possint.

Tertio, quod nonnullis sit persuasum, ut Ioã. Gerson sentit, sanctis in cœlo
sic esse distributa dona eiusmodi, sicuti in terris habuerunt dona diuersa spiritus
iuxta illud, j. Cor. xij, Alij gratia curationum &c.

Ad hæc.

Responso
Scti pronũc
debent inuo-
cari p. p. g. alijs
bus.

Primo illud Christi oppono, Primum quærite regnum dei & iustitiam eius
& hæc omnia adijcientur uobis, Et iterum: Hæc enim omnia gentes inquirunt
Si Christus eos appellat gentes qui talia querunt, spero mihi licere eos infirmos
Christianos appellare, aut certe ignauos & pusilli desyderij homines.

Secundo, Nec prohibeo sanctos inuocari pro temporalibus, sed quod solum
pro temporalibus id faciant damno, neglectis eorum uirtutibus & exemplis.
Ostende tu tamen ex omnibus sanctis, qui pro humilitate uel alia uirtute, tan-
tum habeat concursum cultu & nomine, quantum habet sanctus Valentinus
pro morbo caduco.

Tertio fateor, quod ecclesia in litanis a fulgure & tempestate, alijsq; corpo-
ralibus necessitatibus se liberari orat, Sed ordine recto id facit, primũ misericor-
diam, & remissionẽ peccatorum. Nam & Paulus iussit orari, ut pacem & tran-
quillitatem haberemus in uita. Sic tu quoq; fac, & uiues, atq; ex me nihil au-
dies contrarium tibi.

Sanitatẽ pe-
tere a deo nõ
est utile.

Quarto, fateor, infirmis in fide licere, ut sanitatẽ, & uitam petant, quod dein-
ceps melius uiuant. Sed duo hic dicam, Quis scit, aut de seipso audet affirmare
tam purum se habere cor, ut tam simplici intentione illa petat? Quod maior
pars simulet potius emendationẽ uitæ, exitus probat, Nam fere & semper effi-
ciuntur peiores, qui ex plaga, aut castigatione dei liberantur importunis suis uo-
tis, ut hoc ipso deus stultitiam nostram uideatur testari, scilicet nos non intelli-
gere, quod dum flagellat, sanat; & dum remittit manum ad nostrum uotum,
potius magis finit ægrotare.

Vitæ emēda-
tio fit opti-
e p. e. tribulati-
onis.

Passiua uita
est Christia-
na potius q̄
actiua.

Secundo, si uis uitam emẽdare, nunq; id melius feceris, q̄ si in flagello, id est,
uerissima emendatiõẽ, & medicina uitæ, cœpto perseueres usq; ad mortẽ. Hæc
enim emendatio uitæ, tanto est solidior, & cõstantior, quo nõ ex te, sed ex deo
longe uorum tuum praueniente cœpit. Aut quomodo possum nunc recitare
omnem gloriam & dignitatem uitæ passiua;? Stulti sumus omnes qui uitã præ-
sumimus emendare in bona ualetudine, quom in egritudine nõ intelligamus
eam esse emendari cœptam, & longe esse excellentiorẽ, q̄ omnem uitã acti-
uam. Quare Christianis id potius suadendum esset, ut non modo ægritudines
libenter ferrent, sed & ipsam mortem quantocyus optarent uenire. Nihil uti-
lius Christiano, q̄ mori felicissime, ut S. Cyprianus docet. At nos Iuuenalem
magis audimus: Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano. non sic B. Au-
gust. Quando nos sumus sani, tunc maxime concupiscentiæ morbus est infa-
nus: nõ quod quærenda sit mala ualetudo, sed quod illata per deũ, ut optimus
nuncius dei sit excipiẽda, quia nullũ bonũ sine uoluntate dei quærendũ est.

Christiani
pleni fiducia

Quinto, hoc ipsum quoq; deus optime prouidit, ut aliqui sancti habeantur
formidabiles, & uelut uindices, ppter obstinatos & duras ceruices. Sicut S. An-
to. & nonnulli alij. At nos Christianos docemus, quorum est fiducia, ut sancto-
rum consortio aliquando copulentur.

Sexto, scio notam illam opinionem eorum, quod sicut in uita sancti diuer-
sis donis spiritus erant dotati, ita & nunc in cœlo eosdem habere differẽtes gra-
tias

tas auxiliandi, sed ego non uideo quomodo id possint probare, nisi arguendo a simili: quod argumentum in ijs quæ sunt fidei, est nocentissimum. Quid em̄ aliud facit diabolus, quam in angelum lucis sese transfiguratur, q̄ quod arguit a simili: aut quot errores in ecclesiam inundauerunt sub nomine Christi & sanctorum eius, sub specie sanctitatis, sub pia, ut dicitur, intentione, & zelo catholicae fidei, id est, a simili: immo quot ueritates reijciuntur sub pietate aurium nimis tenera sub nomine scandalis?

Aures pias
dū timemus
offendere,
multas ueritates reijci-
mus.

Id ego uideo, quod ecclesia nō dicit, Sancte Paule cura mea utinera, sed ora pro me. Ideo sciendum est, quod omnes sancti omnia possunt, & tantum per eos tibi a deo dari, quantum credis te accepturum. Quare omnia tua commendes ei, in quem magis es affectus, primū peccata tua & necessitatē animæ, sicut sancta Cecilia fecit in nuptijs suis: Omnes sanctos per ordinem inuocans, pro sua castitate seruanda apud deum.

Sc̄s cuilibet
p̄ quouis te
cōmendes.

Quod sane etiam b. Augu. in quadam epistola sentit, quod uidelicet deus p̄ unum sanctum, immo in uno loco facit, quod in alio non facit, non improbo. Quis cōsiliū dei nouit: si ipse distribuerit, recte distributum est. At nō ideo tibi salutare est in sanctos partiri negocia pro tua sumptione, unde non dixit, quod martyres alia & alia dona acceperint in gloria, sed ait: Non uoluit fieri in omnibus memorijs sanctorū ista, quæ in illo fiunt &c. Et si, ut dixi, deus ita suffert infirmos, qui talia solum quærunt in sanctis, donans pro sua uoluntate, quod quærunt; nostrum tamē est Christianos erudire, & ad perfectionem inducere, & ea quæ sunt salubria, & meritoria docere, ne aliquādo ad id labantur erroris, ut ex sanctis dei sibi idola fingant. Neq; enim est meritū sanari corpus, aut pecuniam augeri, sed infirmari & egere: id demum est pulchrū, si meritum prudenter tuleris.

Conclonato-
res ad p̄fecti-
onē erudiant

Hæc de honore sanctorum primo, id est,
corporali, & exteriori.

Secundo coluntur sancti uere & interne. Hic autem cultus consistit in laude cordis primum, deinde in uoce & opere foris: id est, quando deus laudatur in sanctis, & sancti laudantur in deo, sicut scriptum est: Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum secundum multitudinē magnitudinis eius. Sic Paulus Gal. j. fecisse scribit primitiuos Christianos, & in me, inquit, clarificabant deum, sic facit Psal. cx. Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatiōe. Magna opera domini exquisita in omnes uoluntates eius. Vult enim dominus enarrari gloriam suam, & annunciari opera maiuum suarum. Sicut dicit, Vt annunciēt in Sion nomē domini, & laudē eius in Hierusalem. Et rursus, Narrabo omnia mirabilia tua. Item, Vt enarrem oēs prædicationes tuas in portis filia Sion. Et multa alia in psalterio, ideo em̄ operatur tot & tanta in sanctis, ut ipse glorificetur. Rursus dicit, In domino laudabitur anima mea. Et alibi, Laudamini in nomine sancto eius. Et Psal. xvj. Laetabimur in salutari tuo, & in nomine domini dei nostri magnificabimur. Sic enim Apostolus docet, Quod qui gloriatur, in domino gloriatur. Quare non est dubiū, quin sancti nolint in seipsis laudari & glorificari, sed in domino, & dominum in se. Et iste modus colendi nō modo erit deo gratus, & ipsis sanctis acceptus, uerum & tibi salutaris, & incōparabiliter utilior, q̄ si propter te & tua eos colueris, immo solū ille est salutaris, & alius quilibet noxius.

Sc̄i coluntur
in deo, & de
us in ipsis.

Vnde ut pro rudibus demus modū, ille scilicet colit uere sanctos dei in deo, qui opera & gratiam dei in illis intuitus, & meditatus, mouetur & soluitur in

P iij dulcem

Scti uirtus in
laude dei sic
uertitur.

Petendorū
ordo.

In sc̄tis tantū
consyderare
quod boni no-
bis faciā, est
impium.
Festi dies san-
ctorū quid
instituti, itē
eorū dē cultū.

Sctōz ordi-
nem in coelis
temere discu-
timus.

Sctōs nesciri
q̄ sic coli me-
lius esset.

dulcem affectum erga deum, quod tanta & talia largiri in illis dignatus est, uelut diceret: Benedico te & gratias ago tibi piissime deus, quia aeterna misericordia tua. Sanctū enim hunc praueuisti, & de peccati p̄ditionisq; massa, tam exitum gloriae uas tibi perfecisti. Sic deū laudasti in sancto suo. Rursum & sanctum suū ipsum in domino ita laudabis, O sancte dei, N. benedictus tu in filiis hominū, qui dignus deo uisus es, tam ineffabilis gratia, & gloriae dei donis ornari. Quēadmodū S. Elizabeth benedixit beatam uirginē, dicēs: Benedicta tu in mulieribus. Beata quae credidisti, perficient in te, quae dicta sunt tibi a domino. Oportet enim ut diuinae gratiae odorem, effusum in sanctos eius percipias, & guttulas bonitatis eius pr̄gustes, ut & tu in amorē dei succēdaris. Quid em̄ aliud sunt sancti, nisi uelut guttulae roris, seu guttae noctium in cincinnis & capite sponsi, sicut dicit: Aperi mihi foror mea sponsa, quia caput meū plēnū est rore & cincinnati mei guttis noctium. Sic enim Michea. v. sanctos appellat rorem, dicens: Erunt reliquiae iacob in medio populorū multorū, tanq̄ ros a domino. Quia totū quod sunt & faciunt, ros & gratia coelestis est, spirans suauissimam dei misericordiam super filios hominū. Sic sic oportet omnem gloriam sanctorum referre in deum, qui dedit eis hanc potestatem. Vide ecclesiam, quae de B. Virgine canit, Benedicta filia tu (sed) a dño, qui nō a te, sed per te fructū uitae cōmunicauimus. Et in omnium sanctorū festis, ecclesia orationem dirigit nō ad sanctos, sed ad deum cum nominibus sanctorū, eorum merita ex deo uenisse protestans, deinde per eadem preces suas deo cōmendans. Isto em̄ sacrificio laudis primū rite peracto, tunc demū subnectenda est petitio nostra, primum pro simili dei gratia, nouissime pro temporalibus. Si tamen temporalia petere potest, qui sitit spiritualia.

Verum ista inuocatio, & cultura sanctorum adeo est neglecta, ut nō solum non meditentur opera misericordiae dei in sanctis suis, sed etiam nesciant eorū gesta, immo & nomina, sicut ille qui sanctā trinitatē nominauit dreyfalcken, adeo nō quid deus boni in illis fecit, ut glorificetur, sed quid boni nobis faciāt ut nos laudemur, consyderamus. At spiritus sanctus & ecclesia Christi id intendunt certe in omni cultu, & festis sanctorū, scilicet eleuare cor nostrū in deum & diuina opera, & parare fiduciam ex cōtemplatione gratiarum in illos collateralum, sicut Christus Matt. v. Sic luceant opera uestra bona. Ad quid? ut crus meum non doleat: non, sed ut glorificēt patrem uestrum qui in coelis est. Hic B. Augu. ut nō desperent, inquit etiam sibi, si uoluerint, posse praestari. Et sancti quidem hac regula, & eo fine, uixerunt & bona fecerūt, ut lucerent ad gloriam dei. Et sit diabolo operante, ut eorum uita & opera nō eo fine praedicentur aut celebrentur. Ipsi per omnem uitam quaesierūt, quae dei sunt: nos uero non solum in nostra, sed & in sanctorum uita, non nisi quae nostra sunt, quaerimus, nihil solliciti de gloria dei. Et passim praedicatur solum quid & quantum possint in nostris commodis, nō quātū fuerit misericors deus in ipsis. Inde proceditur ad extremam temeritatē & audacem cōtentionem, uter sanctorum in caelo sublimior sit corā deo, quasi ipsi aliquid fecerint, ac nō potius deus. Oculos omnino in carnem uersimus, & a deo auertimus.

Immo nostra aetate (quod detestabilius) eo redactus est cultus sanctorum, ut melius fuerit, neq; festa sanctorū agi, neq; nomina eorū sciri. Quod ut cognoscas, percurrere superstitiones stulti uulgi, & uide patrocina illa diuersa diuersorū artificum. Aurarij fabri sanctū Elogium, sutores Crispum & Crispinianum fullones S. Seuerū, pictores S. Lucam, medici Cosmam & Damianum, iuriste S. Iuonem

S. Iuonem, artifta S. Catherinam, aliquando & Aristotelem habent patronos. Alij alios. Et Franci fuũ Kilianum, quaelibet natio fuũ. Sed quomodo hos honorent, aduerte. Primũ nihil eorũ opera uel exempla curant; deinde quãdo ad summũ honoris itur, mane miffam celebrant, & eo toto die feriant, nec alio quoq; indicio nifi ueste & ocio, tantũ feriam simulantes potius q̃ agentes: cæterum lasciuijs, cantibus, moribus, corde nunq; tam alieno a deo q̃ eo die, tempus perdentes, immo sanctos illudentes, ac si Bacchanalia uel Saturnalia agerent, atq; hæc usq; in alterũ diem potando, ludendo, & breuiter usq; ad cædes aliquãdo insanendo perdurant. Hæc em̃ est gloria festorũ dierum his perditis temporibus. Ita ut nec Anubis aut ullum portentum Gentilium deorũ sit foediũ dehonestatũ, immo nec porcus tuus ita se coli sustineret. Sed ita p̃ualuit ira dei, & tradidit in sensum reprobũ, ut sint omnia peruersissima.

Quanto rectius erat humili & quieto corde, pacatq; domo parce refici, & pauperibus uocatis ministrare prandium, immo melius erat laborare, & omnia opera seruilia perficere, q̃ ita feriari. Non enim eo tumultu pompæ & luxuriæ sed quietudine (unde & sabbatizare dicitur) & charitate in proximũ seruitur sanctis. Quod si turpissimum tu ipse iudicares, si quis in festo Paschæ uel natali Christi talia perpetraret, cur patronum tuum eo honoras, quem tunc maxime proposuisti honorare? An qui totum annum fuit quietus & securus a tuis irrisiõibus & ignominijs, hoc die, quo minime oportuit, eisdẽ uexat? Cur execramur Turcas, quod imagines Christi & sanctorum foede conspurcare dicuntur? An nondum intelligimus, quod illorum figura ostendit nobis deus q̃ sibi displiceat, quod nos Christiani sanctos suos in ueritate & foediũ confpurcamus? Quã pulchra religio & pietas, sanctos dei nemo foediũ blasphemat, q̃ ipse cuius est patronus; nec id alio die magis q̃ eo, qui cultui eiusdẽ sacraus est. Finge an tu talem sustinere possis ab infimo homine cultum, id est, illusionem.

Hic itaq; pontificibus esset summe uigilandum, immo saluberrimum foret omnes dies festos abrogare, paucissimis seruatũ, in quibus mane uerbũ dei audiretur & missa. Nihil enim sunt sabbata nostra, nisi opprobriũ ecclesiæ, & nõ eusebia, sed asebia in deum, ut satis nimis ualde docet experiẽtia. Potest & nobis deus multo amplius q̃ ludæis dicere: Odi & profeci solẽnitates uestras, & illud Esa. j. Sabbata uestra & Neomenias uestras odiuit anima mea.

Superest adhuc geminus abusus in cultu sanctorum.

Primus est in superbia & abusione per gloriam uanam, qua inuicem quidã concertant etiam de sanctis, dum quisq; eum qui uel sui studij uel ordinis fuit, nititur ita celebrem facere, ut eum cæteris omnibus præferat; nõ tam quod uelint sanctos dei honorificari, q̃ se ipsos, qui tales habeant patronos. Horũ uanitas & si late patet, & plurimos occupet, non tamẽ audeo latius p̃sequi, tum quod pulcherrima specie adornati facile me temerariũ iudicẽ proclamare auderẽt, secq; purissime excusare; tũ quod ipsos proceres & optimates ecclesiæ q̃ ea res tangit, qui sunt multo impassibiliõres, q̃ cœlũ ipsum. Nam cœpit & hinc ferme turba fraternitatũ quadã oriri, & nescio an tot fraternitatibus tandẽ efficiant, ut nec fratres nec sorores retineãt. Sed sit hic aliorum iudiciũ. Species est bona, nõ licet acrius taxare, donec clarius seipsum prodat negociũ.

Huc dicerem pertinere eos, qui festũ Cõceptionis beatæ uirginis uolũt esse primum & summum omnium, & qui nouorum festorũ dignitate, priuilegijs indulgentijs, replẽt totos sermones. Nec frustra nos quoq; uixisse uidebitur.

P iij steritas

Festũ diẽ sic
celebres.

Festi dies SS.
ecclesiæ oppro-
brium.

Fraternitates
faciũt, ut nec
fratres nec so-
rores retinet
amus.

Festis nouis
uetera obli-
teramus.

steritas, quia nouis festis fecimus uetera uere ueterasse, si nihil aliud fecimus, hoc unum satis est dignum aeterna memoria.

*Audimus
hoc seculo
quiduis poti
us q̄ solidā
ueritatem.*

Spero futurū quod adhuc festum Abrae etiam celebrabitur, quia in fide eius fuit origo salutis & promissus Christus. Si enim Abrae non promississet deus, non fuisset Christus natus. Et forte, diem Adae & Heuae quoq; celebrandum est praedestinatum. Itaq; uenerunt dies in quibus omnia libentissime docemus & audimus, praeter ea quae sunt antiquae & solidae ueritatis, ut Apostolus ait, A ueritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur, coaceruant sibi magistros prurientes auribus. Non quod damnem affectum piū ad noua festa, sed quod uideam non pauca agi & extolli, ad inuidiam usq; aliorum. Non egent sancti nostra supbia & discordia, immo non ipsi: sed nos idola ex nobis facimus, & sub nomine sanctorū nos ipsos colimus.

*Quæstus fa
cit ut multæ
ecclesiae con
secrentur.*

Alter abusus est avaritiæ. Eriguntur passim erectaq; sunt ecclesiae sup̄ imaginibus nō consecratis, praesertim ubi concurrit seductilis turba uulgi, nec ipsae ecclesiae consecrant̄, in quibus praeter speciem & nomen pietatis, nihil nisi quæstus quaerit̄. Si em̄ sub nomine Christi diabolus mittit Pseudochristos, quanto magis sub nomine & imagine Mariæ, aut alterius sancti, potest operari errorem & illusionem? Atq; eo liberius, quo neglectius nos Pauli cōsiliū habemus: Omnia probate, quod bonum est tenete. Et illud Ioan. Probate spiritus utrum ex deo sint, nos uero specie bona cōtenti, statim sine probatione accurrimus. Facit hos discursus diabolus.

*Discursus ad
fctōs sunt ex
diabolo.*

Primo, ut populum a locis sacratis trahat, & affectum eius alienet a sacris, phaniscq; distrahat, dum nouis semper & alienis accedit, curiosumq; facit. Hoc enim meruerunt, qui fastidiunt ecclesiam suam domesticam.

*Peregrinati
ones pernicio
sissime sunt*

Secundo, ut per hoc accipiant occasionē uelut iustam, negligendi uerbi dei & parochialium officiorum. Omitto quod per uias perdunt tempus, & substantiam profundunt, peccatis multis sese onerant, dum uana fabulantur, uel audiunt uel uident, & domum, rem, familiā negligunt, hoc est frustra laborant, & multa mala committunt.

*Ad peregrin
andū uidet̄
tur cogi a di
abulo.*

Quod autem tales cōcursus sint ex diabolo, praeter ea quae dicta sunt, ipse etiam praiceps concursus uulgi declarat, ferunt enim uxores & famulos inter laborandum aut operandū raptos fuisse, ac uelut relinquere opus coactos: quod a spiritu sancto fit nequaq; sed est euidentissima daemōnis illusio. Spiritus sanctus non est spiritus temeritatis & praecipitationis, sed spiritus consilij; nec reuocat praceptum suum, quo praecipit mulieri esse sub potestate uiri, sine cuius consensu etiam uota sua nulla sunt. Et seruis, ut dominis suis fideliter seruiant nihil fraudantes, quomodo ergo nunc eosdem raperet ad inobedientiam tam rigide prohibitam? Vnde audiui, ubi tales ecclesiae fuerunt consecratae & legitimo dei cultu ordinatae, cessasse talem concursum, Sed & nunc dicunt aliquae ideo non consecrari, ne desinat concursus, & arescat lucrum. O Christianos, qui ea impietate lucrum quaerunt. Hoc ne ex deo est, quod crucem & benedictionem sustinere non potest? Quis unq; crederet posse Christianos, uel ab astutissimo daemone in hunc erroris barathrum praecipitari?

*O Christiani
nostrae impietate*

Historia.

Sed & ego noui hominem, qui simile excelsum illusionis cepit prostituere, sub nomine uirginis Mariæ, quae sibi in somnis apparuerat (adeo sancta & digna sibi superbia uidetur) sed a maioribus ecclesiae prohibitus, statim ibi quietus diabolus, & migravit alio, & ibidem praualuit erigere lupanar suum. Vere haec sunt signa & idola prostitutionis, quae dominus per prophetā arguit, in quibus fornicant

fornicantur animæ fideles a suo Christo, qui prohibuit ne crederemus ijs, qui cum obseruatione locorum nobis prædicant. Ecce hic est, aut illic est Christus. Nolite inquit, credere, ecce prædixi uobis. Quare tibi sit merito suspectum tanquam negocium perambulans in tenebris, quantumlibet speciosum fuerit, quod in locis illis prophanis agitur. Non enim frustra ecclesia instituit, ecclesias & loca earum sanctificari per uerbum & orationem. Quod si cuius uxor uel seruus uociferetur, sese arripit tali peregrinandi spiritu, audi consilium, arripe & tu quænam aliquam crucem, & sanctifica dorsum eius aliquot ictibus fortiter, & uidebis quod hoc digito dei eijcietur dæmonium illud. Mulieres enim, ut sunt seductiles, solet familiariter istis nugis illudere.

Tertio, Vbi non habet potestatem (sicut uere non ubique habet) in locis prophanis, facit hoc in locis sacris. Hoc autem facit quando relicta matrice ecclesia, peregrinari sollicitat ad dedicationes & patrocinia aliarum ecclesiarum, uel in deserto, uel pagis positarum: ubi tamen uideas tot tabernas & ganeas, ut Babylonem credere possis (sic enim hodie agunt dedicationum & patronorum festa) uespero uero domum redeunt pleni indulgentijs, id est, ceremisia, luxuria, & alijs portentis peccatorum, quibus ibidem seruierunt. Si tamen redeunt, nam ferme est uelut regulare aliquos occidi, aut saltem grauiter uulnerari in dedicationibus, adeo ut in prouerbium transferit: Indulgentias dedicationis distribui sero, cum se se trucidauerint, aut saltem læserint. Has diabolus miserrimas nobis assidue arget ignominias, & adhuc melius ducimus esse tales dedicationes non tolli, quam illas fieri. Det dominus Episcopis nostris aliquando gratiam, ut has indulgentias una cum dedicationibus reuocet, & non sinat diabolum etiam de cæde nostra nobis illudere, cui nimis fuerat permissum, quod erroribus nos illuderet. At hic mihi obijciuntur receptæ illæ peregrinationes ad S. Petrum in urbe, ad S. Iacobum, ad Hierusalem, ad Treuerim, denique in diuersa loca ad honorandas reliquias sanctorum & indulgentias obtinendas.

Respondeo. Non peccaret, qui omnes eas omitteret, & domi maneret: non præceptæ sunt, sed uoluntarie assumptæ. Tamen ego non resistam tanto iam usui & consuetudini præualida: eant sane qui uolunt, dummodo id discant se interim eisdem sumptibus posse incomparabiliter melius deo seruire, & salutem suam operari, si domi seruiant pauperibus, immo sibi commissis, ut uxori, filijs, familiæ, dominis: deinde si flagella dei patienter tulerint, & quascunque aduersitates. Quasi uero non satis nobis pugnae relictum sit domi cum diabolo nisi & foras cum Dina egressi plus occasionum corruptionis quæramus. Quam enim resistunt cauillationibus & curis, quibus in domestica ecclesia impugnat corda nostra: deinde crapulis, lusibus, & ociosis per omnes dies nos uexat, omnia tentans, ne purus sit apud nos dei cultus, & integra salus nostra.

Id quoque nuper inuentum est a nostra philargyria, quod septem aureæ missæ (scilicet, ab aureo nummo sic dictæ quo persoluntur) certis cereolis, certisque alijs ritibus celebrant, nescio pro quo certissimo euentu, ita iniquissimè hostis, nec hoc saltem sacrificium nobis reliquit syncerum.

Quid si saccus ille auaritiæ pertusus & insatiabilis huc pertineat: ubi ad struendum ecclesiæ offertur, mendicatur, corraditur thesaurus sine fine, & reliquijs & indulgentijs in hanc rem uaferrimæ utuntur, ut ubi congesta fuerit pecunia nec structuræ, nec pauperibus, sed pro bello, aut litibus uel presentibus expendantur, uel futuris referentur.

Sic enim & clauos Christi fecerunt auaritiæ ministerium, tamē sub sanctissima pietatis

Locorum obseruatio suspecta est.

Mulieres quæ contendunt peregrinari, debent quæna cruce prius a uiro sanctificari.

Dedicationes uisitantes relicta ecclesia propria.

Indulgentiæ dedicationum abroganda.

Peregrinationes ad S. Iacobum sunt minus utiles, quam uera operatio pietatis. Christiana doctrina.

Missæ aureæ inueniuntur auaritiæ.

Saccus auaritiæ sacerdotalis profusus ad structuram colligitur.

*Auaritia oī/
bus abicitur
ī suū quæstū
p̄ceptu pietat/
tis.*

pietatis specie, ut aureos & argenteos nummos perforent. Cur si sola deuotio
quæritur, nō potius papyrus aut tabulā perforant? Sed quid ego Lernā aua
ritiæ in ecclesiā describere tento? de qua propheta ipse desperans, omniac̄ in
unum concludens dixit: Omnes sequunt avaritiā a maximo usq̄ ad minimū

Sit tandem summa summarū: Omnes ij sanctorū cultores contra hoc primum
peccant præceptū, quia non quæ dei, sed quæ sua sunt, in ipso etiā deo & san
ctis eius quærunt, suntq̄ sibi ipsi huius operis sui ultimus (ut dicitur) finis, &
idolum, utentes deo, fruētes seipsis, de quibus potest illud dici Psalmo, lxxvij
Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur; & diluculo ueniebāt ad
eum, & commemorati sunt, quia deus adiutor est eorum, & deus excelsus redem
ptor eorum est, sed quo corde id fecerint, sequitur; & dilexerūt eum in ore suo,
& lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum nō erat rectum cum eo, nec fi
deles habiti sunt in testamento eius. Et illud Christi, Ioannis, vj. Amē dico uo
bis, quæritis me, non quia signa uidistis, sed quia manducastis & saturati estis
Eadem causa & illum repulit, qui dixit: Magister, sequar te quocūq̄ ieris. Ipse
uero: Vulpes, inquit, foveas habēt, & uolucres cœli nidos, filius autem homi
nis nō habet ubi caput suū reclinet. scilicet, ostendens, quod nō propter lesū
tantum, sed propter suam cupiditatem hæc dixisset ille.

*Abnegatio
sui ipsius præ
cepta est, nō
ut iuocemus
sc̄ctōs, p̄ santi/
tate.*

Stat ergo sententia fixa: Qui uult uenire post me, abneget, non pecuniā, nō
uestem, non deniq̄ sanitatem, sed seipsum, & tollat crucem suam, & sequatur
me. Item: Qui non renūciauerit omnibus quæ possidet, non potest esse meus
discipulus. Item, Qui nō odit patrem & matrem, adhuc autē & animā suā, nō
potest meus esse discipulus.

Porro cum illi etiā corpus suum quærant, & quæ corporis sunt, certū est,
quod non sunt digni Christo, sunt tamen digni aliquibus donis mercenari
rū, sicut filij Abrahæ ex Cetura, sed nō hæreditatē cū Isaac. Si autē nō sunt digni
Christo, clarū est, quod nō faciūt uoluntatē eius, ergo nec seruāt mādātū eius.

*Sc̄ctōs, p̄ tpa/
libus inuocā
tes, indigni
sunt Christo*

Non hæc dico, quod uelim omēs esse damnatos, qui tales sunt, sed ut discant
solum suam miseriam, & non sese ideo Christianos esse confidant, quia sic ho
norant & colunt deum, & sanctos, immo imperfectū suū uidentes intelligant
quid ille gemitus significet, quem nos Christus docuit confiteri; deinde iussit
orare nos: Dimitte nobis debita nostra. Et, Fiat uoluntas tua &c. quia scilicet
tales nō sumus, cum tamē esse debeamus.

*Bona tpa
quo consilio
det deus.*

Ideo si cōsiliū dei liceat capere, nō ista bona dat, ut ijs uelit satiare, sed ma
gis irritare paruīs ijs ad maiora petēda, uel ipsos imperfectos, uel saltē filios sui
os, quibus talia nō tribuit. Et hæc sat sint de hac materia.

*Pighardi nos
accusant ido
latriæ.*

Verum ne Pighardi hæretici infelices, suas partes a me adiutas confidant, q̄
præ nimia ruditate nobis Teutonicis (superbissimo fastidio indignati) impo
nunt, quod sanctos dei colamus, & idola faciamus, & ideo contra nos acruū
uersuum scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi unū
deum, & ut nobis apud suos iustissimam inuidiam constare uideātur, insidio
sissime omittunt quod scribit rex Dauid & Salomon, & multi alij adorati, si
mul impij peruersores scripturæ, & subdoli calumniatores nostræ pietatis. Ita
enim rustici illi nos tandem docent, quod solus deus sit adorandus, & gloriā
tur, ac si nos id ipsum negauerimus unq̄, cum tamē negare nō possint, frequē
ter aulicos regios honorari, ac uelut adorari, ut facilius ad regem perueniatur
Propter horum itaque rudissimam & insulsissimam rusticitatē, Dico ego ad
sanctorum suffragia recurrēdū omni modo, sicut in Iob dicitur, & ad sanctorū
aliquem

aliquem conuertere. Et sicut Salomon suum patrem allegat: Memento domine David, & omnis mansuetudinis eius. Sed & Iacob patriarcha dixit de Ephraim & Manasse: Inuocetur nomen meum super pueros istos, & nomina patrum meorum Abraam & Isaac. Sed de ijs suo tempore, si deus uolet.

Hic fiducia quoque indulgentiarum taxanda fuisset, nisi iam plus satis illa multis modis a me taxata esset.

Nunc de altera specie transgressionis dicendum, scilicet eorum, qui pro uero deo idolum, sapientiae & iustitiae suae colunt. Hi sunt filii superbiae, quorum rex Behemoth ille diabolus, uocatur a deo. Iob. xij. Horum est libero arbitrio confidere, non esse male habentes, non egere medico. Is solus Christus gratis est mortuus, quia sine ipso possunt bene uiuere. Sic olim Pelagiani praecipue, deinde haeretici omnes perditii sunt. Porro hodie quoque sunt, qui Pelagiani quidem non sunt, sapiunt tamen idem uel peius, quam Pelagiani. Nam Pelagiani deo saltem id tribuerunt, quod per doctrinam legis erudiret liberum arbitrium. Hi uero habent dictamen rectae rationis, quae deprecatur ad optima, ut legis eruditione non pro necessitate, sed pro commoditate tantum utantur: dissentiunt tamen a Pelagianis, quod sine Christo non posse bene uiui meritorie concedunt. & ita Christus non est mortuus propter peccatum, sed propter non meritum. Non fuisset necesse eum mori, ut inferni poenas solueret, sed tantum ut mereri caelum contingeret. Nam si sine peccato nasci sine peccato mortali actuali (id enim, & si difficile, tamen asserunt possibile) huic non est necessarius Christus redemptor de potestate diaboli, sed adiutor duntaxat ad caelum, quia si is moreretur, nec ad infernum, nec caelum ueniret. Qua theologia mihi uidentur asserere, neminem nasci filium irae & filium diaboli: nisi filium irae, diaboli quoque dixeris id esse, quod non meritorium. Et dum sacerdos exufflat Satanam in paruulis baptizandis, ut locum det spiritui sancto, intelligitur solum facere ex uase non meritorio meritorium, sic enim uasa irae Apostolus cogitur nunc demum intellexisse. Et baptismi sacramentum confert gratiam, non in remissionem peccati, sed initium meriti duntaxat. & illud symboli: Confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum, noua glossa oportet intelligi, non de peccatis damnationis, sed de peccatis non meritorijs. Ac sic peccatum originale nullum damnum intulit mundo, nisi quod priuauit merito & uisione dei. Et ea priuatio uisionis, id est, omnium bonorum, non est malum, nisi uoce tantum, scilicet priuatiue. Sic enim theologizamus hodie. Et Christus pro nobis factus maledictum & peccatum, ut de maledicto & peccato nos liberaret, non aliter intelligitur, quam quod est factus non meritorium, ut de non meritorio nos liberaret, denique uocabulum illud, peccatum, per totam scripturam, nouam accipiet et significationem, id est, scriptura induet confusionem. Sed mittamus has tenebras, alijque temporibus referuemus, quia & alias sepius de his diximus & egimus.

Igitur, sicut supra diximus, Cum simus iuxta B. Augu. una massa perditionis, nemo iustificatur, nisi per puram sine meritis gratiam Christi. Ideoque necesse est, ut superbiat, sibi quoque aliquid esse uideatur, qui nondum de se, sua ratione, pia intentione, suis operibus internis & externis desperauit, & ad thronum gratie tremens & miser accessit. Nam omnes illae uirtutes morales, & scientiae speculatiuae duplo malo conficiunt hominem. Primo, quod non sunt uerae uirtutes & scientiae, sed peccata & errores, quia fiunt necessario ex corde malo, & nondum sanato per gratiam, quod non potest nisi seipsum querere in omnibus, & sic faciunt hominem uacuum & inanem.

Dictamini
rectae rationis
confidentes Pe-
lagiani sunt.

Christum di-
cunt mortuum
propter meritum
nostrum.

Virtutes mo-
rales & scientiae
speculatiuae
sunt peccata.

Altero

Altero, quod fallunt & inflant, ut homo sibi nō malus nec stultus uideatur. Quibus fit, ut sit securus, & nihil, uel minus sollicitus de gratia quæreda, dum scit se nihil mali facere, licet fateatur se nihil meriti in tot bonis facere.

Inde procedit malū latius, ut omnes despiciat, iudicet, damnet, mordeat, zelus, arguat, detrahat, qui sibi dissimiles fuerint: quia cum pharisæo non est sicut ceteri hominum, nec unus ex ipsis. Hi sunt qui domum suam super harenā ædificant, horrendo periculo & æterna ruina casuram.

Iusti nō teme-
re iudicāt p-
ximum.

Veri autem serui iustitiæ, sciunt & confitentur se totos esse peccatū, totumq; suum bonū, non intra se, sed extra se, in deo & misericordia eius situm esse uolunt: quia iustus ex fide uiuet; non autem iustificatur in conspectu dei omnis uiuens. unde suis malis pressi, neminem iudicant, nisi seipsos, nulli detrahunt, neminem cōtemnunt, nisi seipsos, & implent hanc definitionem iustitiæ: Iustitia est accusatio sui in principio, & iustus primum est accusator sui. Hi habent uere unum deum, ex quo, per quem, & in quem iustificatur, & sunt sine peccato per misericordiam dei ignoscentem, nō per suam iustitiam operantē. Sic glorificatur deus, & colitur uere, dum eius operibus tribuitur quicquid sumus, immo dum opera nostra nō sint nostra, sed dei, sicut Christus ait: Doctrina mea non est mea; ita nihil nobis relictum est, nisi peccatū, stultitia, malitia, perditio, & confusio, ac per hoc non possumus nobis in ullo placere, aut idolū facere, redacti in nihilū, ex quo & uenimus, remanēte solo deo oīa in oībus.

Sed quādo hæc dicimus, obijciunt, ergo non sunt facienda bona? Sicut Apostolo quoq; hæc ipsa docenti, obijciebantur, faciamus mala, ut ueniant bona, quorum damnatio iusta est.

Bona sunt
facienda.

Bona opera
moralē scētā
mala sunt co-
ram deo.

Ideo illis respondendum. Primum, quod nō prohibentur, sed q̄ maxime docentur bona fieri, controuersia duntaxat in uocabulo bona consistit. Nam si ne fide impossibile est placere deo, & omne quod nō est ex fide, peccatum est. Illa sane bona, quæ illi uocant, naturaliter & moraliter facta, ideo sunt mala coram deo, quia non fiunt ex deo, nec propter deum, id est, nō cognoscunt nec referuntur in deum, sed homo sibi ea tribuit, & in eis tanq̄ suis placet cum nō sint sua. Illud enim additamentum Leuiathan facit, ut omnia sint apud deum mala, quantumlibet speciosa sint coram hominibus; unde Paulus libera uoce tam super gentes q̄ ludæos clamat: Non est iustus, non est qui facit bonū, oēs declinauerūt, simul inutiles facti sunt. Ut autem homo agnoscat opera sua esse dei solius, gratia eū illuminat, natura nō docet. Inde fit, ut talis homo sit patiens & mitis, siue uituperetur, siue laudentur eius uerba & opera, sciens quia nihil amittit, cum non sint sua. At natura furit ubi uituperatur, & insanit ubi laudatur. Ratio omnīū est, quod fides & spes nō habet aliud fundamentū, nisi solum deum Iesum Christum, petram ipsam, & nullam prorsus creaturam. Ratio autem & natura habet fundamentū harenam, opera sua bona & sapientiā suam. Inde fit, ut homo ruentibus suis operibus bonis, si per diffamiam irascatur, si per consciētiam & iudicij diuini reuelationem, desperet in æternum. Iustus autem etiam si cadit resurgit, & contra cōscientiā in dei misericordia nititur; sicut scriptū est: Quoniam rex sperat in dño, & in misericordia altissimi nō cōmouebit.

Bonus mora-
liter tm̄, si ui-
tupatur ira-
scitur.

Merita ex
spe ueniunt,
nōe diuerso.

Quocirca definitio spei apud magistrum sententiārū, uel est falsa, uel est obscure, & non intelligibiliter posita; quia spes non prouenit ex meritis, sed contra, merita proueniunt ex spe; quia sicut fides, ita spes, ita charitas, necesse est, ut sint ante omne opus meriti priores. Prouenit enim spes nō nisi ex misereunte & infundente deo. Nec habet obiectum uel materiā seu fundamentū aliud, q̄ ipsam

¶ ipsam nudam dei misericordiam, nequaquam opera nostra, quae sunt potius obie-
ctum, & ex quibus provenit desperatio. Christus nobis uixit, & meritum nostrum
est, si credimus in eum. Credentes autem in eo, iam non sibi uiuunt, nec sua me-
rita cumulant, sed Christo seruiunt, & uicissim Christo merentur. Sic enim Apo-
stolus docet Rom. xiiij. Siue uiuimus, domino uiuimus, siue morimur, domino
morimur, ipse spes nostra, & nos (ut ita dixerim spes) seu expectatio eius; sicut
filius est spes patris, & pater spes filij, cui omnia prouidit & thesaurizauit.

Quomodo autem de superbia rerum spiritualium dixi, ita & de corporalium
rerum superbia intelligatur, ut sunt diuitie, forma, gloria, potentia, fauor, ge-
nus, uoluptas, & similia. In his enim qui confidit & superbit, aliosque fastidit sui
dissimiles, manifestum est, quod haec sua facit, deosque rapit, & sibi in idola trans-
mutat. Quae si solius dei esse cognosceret, non distingueret inter se, & quem
libet perditissimum hominem, nihilque plus sese habere fateretur, nisi quod so-
lus Iesus Christus eius fiducia est. Sic fieret, si hoc praecipuum seruaretur, ut
nulla superbia, id est, nulla radix, nullum initium peccati, ac per hoc nulla
peccata essent, sed pax, amor, mititas, largitas, patientia, & omnium uirtutum
plenitudo: quod non in hac uita sperandum est, ideo semper manemus peccato-
res, & huius praecipui transgressores, solo hoc sacrificio salui, quod hanc trans-
gressionem non ignoramus, neque negamus, neque cum impijs uerbis malitiae in pec-
catis nos excusamus, sed confitemur, & gemimus auxiliu gratiae, & regni futuri
accelerationem. Qua humilitate meremur nobis ignosci, in his quae minus faci-
mus, sicut B. Augusti. ait, Omnia mandata implentur, quando quicquid non sit
ignoscitur. Ignoscitur autem confitentibus, quia humilibus deus dat gratiam.

Vnde caueda est illa perniciofa & adulatrix glossa, immo totius humilitatis
expultrix, & uastatrix, qua dicitur: Deus non requirit hoc praecipuum impleri in
hac uita, facit enim haec glossa securitatem nocentissimam, dissoluit manum, & remittit
gentem strenuorum bellatorum. Et est unum de puluillis, & ceruicalibus, quae
in Ezechiele damnat dominus nisi: sane intelligatur, scilicet quod non requirit
quidem ab his, qui ipsi a seipsis requirunt eiusmodi plenitudinem, & dolent, atque con-
fidentur sese non implere, & ideo festinant egredi, & cupiunt dissolui, ne sint diu-
tius cum peccato, & in obediencia huius praecipui, sed cum Christo & iustitia, &
plena obediencia praecipui, his in quibus non imputat nec requirit. Verum qui ipsi non
requirunt & exigunt a seipsis, sed consuunt sibi puluillos sub manibus, & sine
timore incedunt certi, quod non requirantur: ab his certe exigit usque ad nouissi-
mum quadrantem. De his dicit Psal. ix. Propter quid irritauit impius deum: dixit
enim in corde suo, non requirit. Qui enim non agnoscit se praecipuum non de-
bere, quomodo se agnoscat esse peccatorem? Qui autem non agnoscit se pecca-
toem, quomodo timebit deum & iudicium eius? qui autem non timet, quomo-
do humiliabitur: qui non humiliatur, quomodo gratiam consequetur: qui gra-
tiam non consequetur, quomodo iustificabitur: qui non iustificatur, quomo-
do saluus erit?

Confidere in
corporalibus
rebus est im-
pietas.

Superbia re-
medium effi-
cacissimum.

Amoris praeci-
puum a no-
bis deus exi-
git totaliter, quod
non implere non
possumus.

SECUNDUM PRAECEPTUM.

NON ASSUMES NOMEN DOMI
NI DEI TUI IN VANVM

Q

Hoc praeci-

Hoc praeceptum, sicut & omnia alia fluunt ex primo; seruat enim primo & hoc facile seruat, immo seruat est. Quia ideo ponitur, ut cecitati nostrae manifestetur insipientia nostra; cum non esset necessarium, si Adam stetit, omnia enim illa scripsissemus. At nunc nec ipsa scimus, quae necessaria sunt foris fieri, nedum intus. Igitur in primo praecepto, cor & interior homo erga deum institutus est, in hoc os instituitur. Tribus enim rebus peccamus, corde, ore, opere, contra deum, ideo super singulo singulum est praeceptum, & sunt omnia tria negativa sive prohibitiua. Nec est in toto decalogo, nisi unum praeceptum affirmatiuum, scilicet, Honora patrem & matrem &c. Nam tertium, quod est, Sabbatum sanctifices, ipse dominus exponit negative, dicens Non facies omne opus in eo; quod & nomen indicat, sabbatum, id est, requies, id est, uacatio ab operibus. Nullum enim opus in illo praecipitur, unde & solum lectioni legis intendebant illo die. Igitur malum in omnibus prohibet, ideo & nullum aliud habet promissionem, nisi unum, scilicet affirmatiuum de honore parentum. Caetera uero, quia malum prohibent, poenam minantur.

Præceptū affirmatiuum tantum unum in decalogo. Sabbata sanctifica.

Ideo sicut qui corde non peccat, nec ore, nec opere peccat; Ita qui corde peccat, nec ore, nec opere iuste facere potest. Qui primum praeceptum non seruat, nec secundum, nec tertium seruat. Qui uero primum seruat, & secundum & tertium seruat. Non enim est metuendum, quod qui in deum suam fiduciam posuit, deum super omnia diligit, sperat, quaerit, sitit, nomen eius in uanum & irreuerenter nominet. Sicut non est timendum, quod subditus principem diligens, non etiam nomen eius uelit ubique clarum facere & habere. Unde & pro maiori parte, in primo mandato dicti sunt, qui contra illud peccant, scilicet duplicis generis homines rudissimi & stultissimi, per omnia similiter hic dicenda sunt. Hoc enim praecepto non prohibetur maledictio, nisi quando fit per nomen dei, sed nec blasphemia in hominem, nisi fiat per nomen dei, sed infra, Non occides.

Id autem in primis notandum, quod hoc praeceptum subindicat affirmatiue, nomen dei esse assumendum in os uere, uel in necessitate salutis, & quod solum ibi prohibetur, ne in uanum assumatur.

Unde in scripturis frequenter praecipitur nomen domini inuocari, laudari, confiteri, benedici. Sic Rom. ix. Omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Videamus itaque primum rudiores, inter quos primo occurrunt superstitiosi, sortilegi, & quidam ex Iudaicis fabulis superstitiosa quaedam de nomine tetragramaton fingentes. Quod si nomen domini in uanum assumant, patet, quia nec ad salutem animae, nec ad gloriam dei assumunt nomen dei. Sed ad curiositatem suam, ad pactum daemonum, in signis, uerbis, gestibus, ut supra dictum est. Non enim id curant an salutem animae inde consequantur, multo minus an deus in hoc glorificetur, sed tantum ut suae satisfaciant concupiscentiae. Igitur sicut illi deum abiecerunt de corde suo, & uanum fecerunt in semetipsis contra primum; ita & nunc nomen eius polluunt in ore suo, & frustra assumunt.

Nomen dei assumendum tantum propter honorem dei.

Frustra autem & uanum dicitur, quod sine necessitate & causa fit. Est autem necessitas uel utilitas nominis dei assumendi duplex, scilicet salus nostra, & gloria dei, immo sola gloria dei, quia nec salutem nostram debemus per nomen eius quaerere nisi ad gloriam ipsius. Assumere autem intelligitur, ut cum aliquis sumit uel intendit facere, uel dicere, & ad hoc adhibet nomen dei. Sicut in corde assumit per fidem gratiam dei ad salutem suam, ita in ore assumit, per reuerentiam

am nomen dei, ad salutem suam & aliorum. De istis ergo satis persuasum est, ut abstineant in præcepto primo. Nec per hoc sese excusent, quia sancta uerba & orationes adhibent, cum per hoc magis turpiter peccent, ut in simili. Nonne furiosum putes eum qui sacris uestibus, officijs diuinis aptatis, ad choreas, spectacula uel bella procedat, & iocum huiusmodi ex eo serio faceret. Si ergo hunc grauissime reprehenderes, cur non multo magis reprehendis te, uel illum, qui sancto plus quam omnes uestes, immo quo sanctificantur & uestes & omnia, non ad choreas, sed ad stupra, ad dæmonica opera abutaris, uel saltem ad corporis salutem, cõtempta anima? Talis est ergo illorum excusatio, qualis est eius, qui sic sacris abusus corripitur, & dicit, Eia res tamen sacra & bona. Quid enim huic dicitur, quam illud, quasi ego nesciam eam esse bonam & sacram? hoc me nunc doces? cum ideo te arguam, quod sacris ita abuteris. At nos nunc ipsi sumus Christiani, qui calceos nouos ne polluamus, calopodia emimus, & uestes bonas nullo modo in lutum trahimus, nec aureis uasis cõtumeliã facimus cum urina, immo aqua immunda. At sacrum dei nomen ad quæcunq; indigna trahimus, sine omni fronte. Quod si hoc nullus in suis facit, finge aliquem ita furiosum, ut in suis id ipsum faciat, quid si de alienis, & eius qui uult sua munda haberi? Quãquam gratam rem faceret, qui principis titulum, & nomẽ & insignia ad lutum traheret, & inuolueret, ipso scilicet uidente & prohibente, immo præcipiente in sublimi loco statui? At nos cum audimus Turcas templa prophana re, altaria, & oia sacra polluere, mire stupore accedimur ad iram, & cogitamus iniuriam bello uindicare & querimur, quod principes non contra Turcam bellant; sed palpa sinum tuum, & Turcam palpasti. Interim deus eo magis in poenã, principes in mutua bella tradit, ut nos magis, quam Turcas puniat, quia peius polluimus sacra quam illi.

Iurandum te mere non est.

Turcã quisq; in sinu suo palpat.

Secundo, nobis occurrunt periuri, mendaces, dolosi, fraudulentis, & quicumque ueritatem relinquunt, ubi deum testem adhibent & nomen eius, immo & per deum maledicentes; iniuste excõmunicantes, iocosi quoque ac blasphemi in deum, de quibus supra aliqua dicta sunt, & infra plura dicentur. Hic uero uideamus qui iurando peccent in nomen domini. Notandum itaque quod duplex est iuramentum. Bonum, de quo Deus, vi. & x. Dominum deum tuum timebis, & ei soli serues, & per nomen illius iurabis. Ita enim deus ipse iurat sepius in Prophetis, dicens: Vivo ego dicit dominus. Et Psalm. cix. Iurauit dominus, & non poenitebit eum. & cxxxi. Iurauit dominus David ueritatẽ. Sic Christus iurat in euangelio, & patriarchæ, prophetæ, apostoli, & omnes sancti iurant, ac iurauerunt. Et hoc est opus meritorium, quia fit in ijs quæ pertinent ad salutem. Vnde quoties aliquis dicit uel facit, quod expedit ad salutem, ut credatur, ubi timetur non credi, debet iurari. Sic iurat Aposto. ad Roma. quod sæpe proposuit uenire ad eos. Quæ ratio iurandi? nisi quia expediuit eis id credere ad salutem, ut eum fidelẽ pastorem, non quæstuarium agnoscerent, & charitatẽ uerã in eo esse confiderent. Sic Psalm. lxiij. Laudabuntur omnes qui iurant in eo.

Iurare quicq; bonũ & meritorium.

Ratio, quare hoc iurare placeat deo, quia per ipsum inuocatur ueritas eius, & creditur in eum, ac propter eum fit pax & concordia iurantium; ideo sancte colitur in eo opere, quia destruit opus diaboli, scilicet dissensio & lis. Quia qui tibi non credit, nec quiescit, propter nomẽ dei tibi credit, quod inuocas & qui escit. Ideo hunc honorem soli deo debemus. Vnde Apostolus Heb. omnis cõtrouersia finis est iuramentum.

Q ij

Aliud

**Iuramentum
malum ex cō
suetudine.**

Aliud est malū, Et hoc duplex. Aliud em̄ est quod ex cōsuetudine fit, & hoc est malum, quia sic uilescit assiduitate reuerētia nominis dei, Sic Teu. Bey Gor, werlich, fur war, als war als got im hymel ist, Bey gott vnd allen heyligen, per deum uiuum, per deum sanctum, auff mein teures creutz, auff mein teures bluot Bey dem creutz gottes. Es ist marter groß, marter schon, id est, per passionem Christi ita est. Itē sic detestari, der teuffel hol mich, brech mir den hals, got helff mir nymmer mer, als mir got helff, Auff mein feel, In conscientia mea, bey meiner treuw vnd eer, bey meiner priesterschafft. Ista & multa similia heu proh dolor, tam sunt assidua multis in ore, ut prope secundum uerbum sit iuramentū huiusmodi. Hic patres & matres familias uigilare super liberis, & seruis, ac familia deberent. Quia est pessima consuetudo, & contra hoc praecipuum.

Sed propter rudes quaeritur. An nomen dei tangatur, quando iuratur in haec uerba, uere ueritatem dico &c. Respondetur quod sic, Quia ueritas est nomen dei, cum ipse sit ueritas. Sic enim Apostolus iurat Ro. ix, per ueritatem & cōscientiam suam. Et quāuis hoc ideo possit uideri prohibitum, quia conscientia nō est nomen dei, cum aequae sit peccatum iurare uane, & non iurare per deum, seu per aliud q̄ deum etiam uere; tamen Christus Math. vii, hoc totum refert ad deum, quando dicit; Neq; per caelum, quia thronus dei est; neq; per terrā, quia sca bellum pedum eius; neq; per Hierosolymam, quia ciuitas regis magni est; neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes unum capillum facere album aut nigrum. Ex quo patet, quod qui iurat per ea quae dei sunt, uel ei applicata, etiā per deum iurat; ex quo, in quo, per quem omnia sunt.

**Iuramentum
falsum etiam
hic punitur**

Alterum est iuramentum falsum, Vbi quis ex proposito iurat & scienter falsum, secundum formas praedictas, hoc est uehementer graue peccatum. Et raro transit hoc peccatum impunitum, etiam in hac uita. Quod si dubitas, interroga periuros. Sed grauissimum est, quando hoc fit in facie ecclesiae, cum sollemnitate & praescripta forma, ut faciunt cōtrahentes matrimonia clādestina, & in poenam peccati, postea odientes sese separantur periurio; horribilis culpa, sed horribilis & poena. Vnde inter omnia mandata, solum hoc habet additā poenae minationem, dicens; Nō enim habebit in fontem dominus eum, qui assumpserit nomē domini dei sui frustra, licet & primum habeat comminationem, quod in quartā generationem uisitet iniquitates eorum qui oderunt. Sed quia Apostolus promissionem, quae in hoc continetur, non numerat, sed quae in quarto, quā dicit primam, ergo & haec comminatio primi praecipii non uidetur numerāda.

**Periurij gra
uitas late ostē
ditur.**

Et grāde peccatum est profecto periurium, quod primo patet ex detestatione scripturae, quia praecipit dominus in lege, nō peierabis. Et propheta uehementer periurium arguit, unde Osa. iij, non est ueritas, non est misericordia, non est scientia dei in terra, maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Deniq; adeo sanctū id uoluit, ut etiam regi Babylonis non seruatum a Zedechia uindicaret. Itē nec Gabaeonitis licuit nocere, licet falsi ab eis iurassent. Item nec filijs Benjamin filias suas dari ausi sunt, propter iuramentum; & potius gētilem sanguinem permiserunt misceri fraterno sanguini, quam iuramentum soluerent.

Secundo ex re ipsa. Quia iurare est deum testem adhibere, & mediū, quo ununt sese discordes. At sic falso iurans, deum ludibrio exponit, immo quod horredum est, qn̄ dicit, Sicut deus est, uiuit, uerax est, corde dicit quod non sit ita uerum. Ac per hoc deum negat ore, immo & corde, quo consentit in negationem oris. Et

oris. Et ista negatio est pessima, quia scit deū esse, & corde credit, & tamē simul etiam corde consentit in negationem eius, quia non negaret foris, nisi uellet negare. Et tamen contra cor suum, & conscientiam negat; ideo grauissimū est hoc mendacium & directe contra deum, quia uult eum non esse, ut suum mendacium stet firmum.

Tertio a simili, Si principem permoueres, ut pro fide tua literas & sigillum suum appenderet, in tua causa, ut sic pro nomine eius tibi crederetur, & tu postea nequiter denegares, & principē in confusione relinqueres, quid putas de te cogitaret? An putas, quod fideiūssorem habeas? Aut si, ut adesset pacto tuo cum alio, rogares, & in faciem ueniētem neges esse principem, & proijcias? At deus quanta maiestas, solus dominus est.

Pro planiori intelligētia notandum, contra hoc mandatum in iuratione dupliciter agi. Primo, in iurādo. Secundo, in soluendo iuramento. Iurādo, ut qui scienter in actu peierant, dolose dicentes se facere quod nolunt facere, ut liberentur; uel negātes dolose quod sciūt, ut fit in negocijs, depositis, quæstionibus iudicialibus. Hi grauius peccant, q̄ supersticiosi illi, quia iij nomen dei assumunt in uanum, hi autem ad mendacium, quod longe grauius est; & hoc in negocijs sit potissimū, Psal. xxij. Nec iurauit in dolo proximo suo.

Soluendo, ut qui sine dolo quidem iurauerunt, sed tamen postea mutātur, & non solunt, quod in affirmatiōibus fit, ut Psal. xiiij. Qui iurat proximo suo & non decipit. Verum si non potest soluere, non ideo periurauit. At dicis, Quid? nisi iurem, damnū uel periculum, uel mortem incurrā, uidetur quod redimendus sim, ut si latro uel hostis cogit fateri quicquid habes. Respōdetur, Nullum peccatum est faciendum pro quacūq; re, neq; pro aeterna, quantum minus pro temporalis. At dicis, quis mihi reddet? Respondetur, deus, pro quo ueritatem dixisti. Sed non omnes casus huius monstri percēdere possum, quia uere hodie inundauit, & nihil curatur. O si paucitatem saluandorum attēderemus & timere/mus, q̄ cito ista securitas de salute cessaret a nobis.

Dicit itaq; dominus Math. v. Audistis, quia dictum est antiquis, Non periurabis, reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico uobis, Non iurare omnino. Hoc loco sudatū est a multis, an liceat iurare. Et alij quod a malo peccat, alij a malo iurantem sit, si iuret. Sed inspiciendo Christi sensum, uult utiq; nequaq; iurari, quia dicit, Nō iurare omnino. Est ergo sensus, Iudæis præceptū est ne periuraret. iurare autem permissum est ad libitum, uobis autem præcipio nullo modo iurare, neq; per cælum &c. In quo utiq; hoc uult, ut nullus uoluntate sua iurare debeat unq; libidinem scilicet & uoluntatem propriam iurandi prohibuit, & inquātum in eo est, non debet iurare quis; ideo si ultra dicat q̄ est, est, non, nō, peccat, & malum est.

Per hoc tamen non prohibet, quin exactus iurare debeat quilibet fidelis, sive inquam exactus ui alterius, aut necessitate fratris. Quin potest ex me extorqueri uel hostis, uel amicus, ut iurem, ut faciam omnia quæ uult, dummodo sint licita; sicut dixit consequenter, quod auferenti pallium, & tunica dimittēda, & etiā alia duo milia passuum eunda. Iam enim non ipse iurat, quia non est suæ uoluntatis, sed seruit per humilitatem alienæ uoluntati, uel per charitatem alienæ necessitati. Cessantibus ergo ijs, nullo modo licet iurare, quin sit peccatū & a malo, quia ex mera uoluntate iurat sine necessitate. Christus enim eo in loco instituit hominem interiorem, qui non tantum periurium, sed etiam iuramentū uiuere debet. Iudæis prohibetur, ne fallum iurent, Christianis autē etiam ne uerū

Q iij iurent,

Periurū i cur
ris dupliciter

Mortis uitā
dæ causa non
est iurandum

Non iurandū
omnino.

Iuramēti cau
sæ licitæ.

iurent: quia perfectior & integrior esse debet honor nominis dei in noua lege, quam ueteri.

Secundo. Quia Christianus temporalia nō debet amare, ideo propter ea nō debet iurare. Quoniam qui non debet quærere quæ sua sunt, quomodo etiam pro eis iurare permittetur: pluris itaq; nomē dei q̄ sua estimare debet, quod tūc apud Iudæos dissimulatum est. Vbi uero alteri seruiendum fuit, ibi sine scrupulo, tamen cum timore dei, frater fratri tenetur facere, quæ sunt pro eius necessitate facienda. Et ratio est prohibitionis, quia scit quod nos non assumimus nomen domini, nisi in uanum semper, præterq; ubi in charitate & humilitate pro alijs, uel sua salute assumitur, quod fundamentū est huius prohibitionis. 1. Corinth. vii. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto &c. Vel melius, Non iurare omnino, dicitur contra eos, qui effugium quærunt, quia iurāt, sed non per nomen domini, sed per cælum, terram, Hierusalem, caput animam quasi ideo non sint rei, si periurent, quia non per nomen dei iurant, ac sic iurare eiusmodi, quasi pro non iurare reputāt. Quod hæc sit mens Christi, uidetur ex hoc, quod statim secutus exponit, quomodo non uelit iurari omnino, scilicet neq; per Hierusalem &c.

PRAECEPTVM TERTIVM.

MEMENTO VT DIEM SABBATVM
SANCTIFICES.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem. Io. xv. Charitas plenitudo legis, ait Apostolus. Qua habita nulla est lex necessaria: sine qua nulla lex satis est. Igitur in hoc tertio præcepto, iam opus præcipitur, immo quies, ut non offendatur deus operibus. Neq; enim aliquid in eo præcipitur opus. Quare hæc tria præcepta parant hominē deo, uelut puram materiam, ut quiescat corde, ore, opere, id est, interiori & exteriori, & medio homine, qui sunt sensualis, rationalis, spiritualis, & sit pura quies. Hic ante omnia duo notanda sunt.

Seruilia opa
sunt opera
peccati.

Primum. Quod sabbatum fuit Iudæis præceptum in figura, sicut expresse significat Apostolus Colo. ij. Quæ sunt umbra futurorū, corpus autē Christi. Vnde opera seruilia seu manualia, cum sint utiq; bona, significant opera peccati, & illicita ueteris hominis. Nam sicut quædam animalia erant immunda, tantum significatiue, in seipsis bona, munda, sana, quia creata a deo, & tamen immunda & mala significabant: Ita & opera corporalia, quæ de se sunt bona, tamen prohibita sunt ad significationem futurorum, id est, malorum reuelandorum. Sic sabbatum significat ipsum spirituale tempus, quod sol iustitiæ Christus illuminauit, quod nō habet noctem. Vnde Esaia. lxxvj. Erit mensis ex mense, Sabbatum ex sabbato. Et Apostolus Galatas arguit, quod dies & menses obseruarent, & tempora & annos secundum ritum Iudaicum, id est, externe tantum. Ideo istud præceptum cessauit proprie immo omnia, quo ad perfectos Christianos, quia iusto non est lex posita.

Festi dies in
stituti ppter
imperfectos,

Veruntamen ecclesia festa retinuit propter necessitatem uerbi dei pro imperfectis, nam iustus uerus sic deiformis est, ut sicut deus indifferēs est ad omnem diem,

diem, omnem locum, omnē personam, ita & ipse, omnis dies est illi festus. Verum infirmis, qui nondum sunt mortificati secundum ueterem hominem, illis opus est, ut certis officijs, diebus, modis occupentur, uigilijs, ieiunijs, laboribus orationibus, disciplinis, & similibus, quibus perueniant ad profectum interioris hominis: ut ubi corpus castigatum, & in seruitutem fuerit redactum, & mortificatae passionibus, tum ipsa cessent paulatim, & tantum minuuntur, quantum profecerit interior homo, adeo ut si perfectus fuerit, illa omnino cessare debeant, hoc est, quod Apostolus ait, Lex paedagogus noster fuit in Christo. Nihil enim ad perfectum duxit lex. Ioannes autē praecessit parare domino plebem perfectā.

Proinde, qui illis operibus factis, uelut magnum aut totū se fecisse putat, & ibi stat confidēs in illa, securus, nec aliud per ea quaerens, ipse est uetula Ephraim docta diligere tritiram, qui hoc putet esse bonum hominem, bona operari, scilicet cum hoc sit, hominem parari ut bonus sit. Est enim baptismus aquae tantum. De quibus in tota scriptura multa, immo fere omnia dicuntur, sunt enim hypocritae, iusticiarij, qui & scripturam ad haec torquent, nesciētes (ut ait Apostolus) neque de quibus affirmant, neque quae loquuntur. Dicit artificij cuiusque discipulus, ea facit, quae artifex non nisi libeat facit, sed per haec ad magisteriū proficit, quod si in ijs stet, uelut omnia sciens, stultus & ridiculus omnibus erit. Sic hic per bona opera non efficitur boni, sed praeparatur. Non enim operando, sed patiendo boni sumus, cum patimur diuinas actiones, quieti ipsi.

Bona opera nos praeparat

Igitur hoc praecipuum ecclesia, & multa alia figuralia tenet pro infirmis exercendis, ut proficiant, non ut ibidem stent, ijs factis securi.

Secundo notandum, quod B. Grego. hic quarit. Quare dominus id unū mandatum adducat, cum omnia scripta plena sint mandatis. Verum omnia mandata (ut dixi) requirunt charitatē, cū sine charitate, id est facili, prompta, hilari, libenter, uoluntate, si implentur, non implent, manet enim inuita, ideoque & rea uoluntas, licet opus faciat manu & extra. Sic enim, Qui offendit in uno, factus est omnium reus. Sic Psal. j. Beatus uir dicitur, cuius uoluntas in lege domini sit (id est, qui habet charitatem, & diligit proximum.) Et Psal. cix. Populi tui spontanei. Et Apostolus, Hilarem datorem diligit deus. Non enim placent deo coacta seruitia, sed libera & uoluntaria; ut Psal. liij. Voluntarie sacrificabo tibi. Voluntas ipsa est charitas, secundum beatum Augustinum.

Quare ergo non dedit, & sufficit in uno illo?

Respondeo, sufficit quidem, sed ostendendum fuit homini, in quibus charitatem habere deberet: Ne falsa opinione & fiducia seipsum seduceret, charitatem se se habere putans cum non haberet. Facile enim optima de nobis, & pessima de proximo sentimus, cum debeamus contra. Ideo decalogus praceptorum uelut speculum est, in quo homo seipsum consideret, in quo & quantum deficiat aut proficiat. Nam in illis omnibus, non oportet attendere, ut faciat, sed omnino, quo corde & uoluntate faciat. Data sunt inquam, in cognitionem nostrae uoluntatis, deinde & in exercitationem eiusdem; quae omnia fiunt in onus ijs qui inuiti, & & difficiles sunt. Nam ecce ut id ipsum declarem, primum mandatum omnia alia in se continet. Qui enim hoc seruat, omnia seruat, & qui aliquod non seruat, hoc non seruat, quia cor eius aliud quam solum deum respicit.

Aius facit se non opus perit sitatur.

Praeceptum primum non seruat, nisi alia seruentur omnia.

Verum Adam ille uetus noster adeo peruerse superbus est, ut sepius uelit factior & sanctior uideri, quam omnes sancti. Idcirco fronte posita audet dicere, se primum mandatum seruare, & sibi non esse consciū: non idolum habere, nihil iuxta deū amare, ideo remittendus fuit ad opera & uerba, quae ei testimonium

Q uis nū

nium perhibeant de seipso, & eum conuincant superbae temeritatis, uel mendacii. Vt si praesumat quod non habet deum alienum, quaerat linguam, si iuret: si in uanum assumat nomen dei: Quia ex abundantia cordis os loquitur, facilis est error in opinione cordis, & lubrica temeritas. Neque facile potest sciri an seruet primum, nisi opera & uerba interroget. Igitur, si iuret, aut uane deum nominet, sciat se mentiri, aut falli. Si dixerit se deum amare, & primum praecipuum seruare, non recte discussit & probauit cor suum. Sed ecce, seruare uideatur sibi & secundum. Non est sibi conscius, interroget se in tertio, an prompte sanctificet sabbatum, an auide uerbum dei audiat, oret, meditetur, legat, disputet de deo, intersit diuinis. Si haec non facit, uel difficilius facit, quam alia sua, si dixerit se seruare primum & secundum, fallitur: opera enim testimonium perhibent de eo. An potest fieri, ut quis assumat non uane nomen dei, qui ipse uanus est? Quomodo uanus aliud agat, quam uanum: uanum loquitur, uanum cogitat, etiam si deum cogitet, loquatur. Vanus autem est, qui alia agit, quam quae dei sunt, & inuitus quae dei sunt, praesertim, quae sua sunt. Et omnis homo uanitas.

Tertio, uideatur sibi & hoc seruare, crassius signum probet, uideat quomodo suscipiat uicarios dei, quos uidet, pariter inquam, & praesidentes: si hos uiliter aestimat & contemnit quos uidet, quomodo audet dicere se deum aestimare, & non aliud praeter illo, quem tamen non uidet?

Quarto in istis, quae ad proximum, quem diligere utique est uoluntas dei, quae in primo praecipuo intelligitur semper. Si dicis quod diligis proximum, & eum odis, mordes, detrahis, laedis, despicias, occidis, maledicis, contumelialis, ecce opus tuum testimonium dat contra te. Item, si non defendis laesum, excusas, benedicens. Quia dilectio facit haec, si est uera. Vide ergo hoc speculum bene.

Quinto. Si nec ex illo te cognoscis, sicut uere non satis ex illo cognosci potest quia uaria est concupiscentia, & nulli satis etiam suis ipsius cognita, ideo per multa, immo per omnia ducenda, examinanda. Igitur non laesisti proximum in corpore & persona, quid si in corpore uxoris suae, quae eadem caro est? Si eam concupiscis, impudice inspicias, tractas, alloqueris, aut talia facientem non reuocas, adiutas, reducis, quomodo diligis eum quae so, sicut te ipsum? cum haec omnia uelis tibi ab illo fieri, quia sic utique te diligis, tibi faues.

Sexto. Esto & hic tibi non sis conscius, & Adam tuus sibi totus integer uideatur, sicut solet secundum caecitatem suam, cum in nullo sit purus, cogita quid in bonis eius externis pecces, scilicet an fureris: id est, quacumque fraude ad te aliquid perducas: falsaque merce pecunia, mensura, usura, dolo, rapina, furto, consilio consensu ei noceas, aut noceris.

Septimo. Quid in bonis famae? An detrahas, mordeas, & nullo linguae peccato in eum reus sis? An gaudeas alios facere, quod ipse omittis?

Non concupisces, praecipuum est maximum.

Octauo. Si in operibus & uerbis integer es (quod rarissimum est) intra nunc, discute cordis secreta, & pondera desideria eius. Et nisi mentiaris, inuenies, quod sis plenus concupiscentia. Nec dicas tibi, non concupisco, quia contra scriptura dicit: Quis gloriabitur se mundum habere cor? Nullus est mundus in tu: nam non satis est ut concupiscentiam frenes, sed & non concupiscere debes; de quibus suo loco lati. Ideo ultima duo praecipua sunt maxima, quae sola Apostolus ad Romanos adducit, dicens, Non concupisces. Quare qui dilectionem habet, id est, sanam & plenam uoluntatem in legem dei, & diligit eam, hic implet legem dei. Non enim est timendum, quod diligens deum, nomen eius inhonoret, aut alium deum quaerat, aut polluat sabbatum. Et qui diligit proximum, non est timendum, quod contem

contemnat parentes, occidat, mœchetur, furetur, falsum testimonium dicat, aut etiam concupiscat, Cum poti⁹ quærat, ut beneficiat proximo. Dilectio, inquit Apostolus, proximo malum non operatur, neq; uerbo, neq; facto, neq; uoto.

Verum ad materiam huius præcepti tertij reuertamur, Sabbathū dixi olim fuisse sicut & nunc, figurale & ceremoniale propter infirmos. Nunc uero omnem diem esse festum, in quorum nullo sit peccādū. Quia si ille olim lapidibus obrutus est, qui ligna collegit in die sabbati, Num. decimoquinto: quid erit, qui in tempore gratiæ, enormia perpetrāt crimina? maxime etiam festis diebus. In terrore nostrum hoc scriptum est. Quia ligna colligere, non est malū tantum, sed significat malū, sicut & alia opera eiusdem diei seruilia.

Festus dies q
libet, cuius
Christiano.

Primi igitur sunt, qui crasse & ruditer peccāt in die festo, scilicet luxuria, ebrietate, ludis, ira, homicidijs, maledictis, rapinis, insidijs, fraudibus, dolis, & similibus, de quibus dicit Mala. ij. Dispergam super uultū uestrum sterces solennitatum ueststrarum, & assumet uos secum. Vide sterces appellat solennitates talium quia & stercoreant in illis, sicut porci immundi. Et Amos. v. Odi & proieci festiuitates uestras.

I

Hi enim similiter cū ludæis (de quibus hic loquitur) totum decus festi statunt in ornatu uestium, & uictus splendore, & ocio laboris. Quæ tria si sola sunt sine eo quod significant, Iudaicam solennitatē faciunt, & non nisi prouocamēta sunt libidinis, & uitiorum. Nam uenter repletus, & anima ociosa, deinde obiectis ornamentis coram oculis quid faciant, nisi ut in luxuriam ducant & mala desideria? Et nō cogitāt, qui sic sabbatiffant, quod si hoc esset sabbatiffare, quæ libet meretrix hoc posset, & quilibet Turca, aut paganus, immo equus & sus, scilicet comedere & bibere, deinde ociari, tandem pompose adornari.

Festi celebra
tio non est in
ocio & orna
tu corporis.

Hic inuenias aliquos, qui uigiliā seiuunt, nonnunq; in pane & aqua, sed diē in crapula & luxuria cōsumunt. Et factū est uniuersaliter, ut sabbatū celebrius agatur, q̄ dominica, quia abstinetur a carnibus saltē & ocio, & pompa, quæ in dominica prodige aguntur: & uniuersę uigiliæ sunt sanctificationes, q̄ ipse dies celebritatis, mera scilicet peruersitate.

Vigiliæ festis
phonorātur.

M Y S T E R I A.

Ocium corporale significat ocium spirituale, ut cesset a cupiditatibus & cogitationibus malis, ut capax possit esse uerbi dei, quod requirit animam uacuum. Quare quilibet Christianus se debet interrogare, quare hodie ociaris? & sic momentum & memoriale sibi habere, quod uacandum ei sit, ad deum audiendū.

Ornatus uestimentorum, significat bona opera, ut audire missam, orare, elemosynas dare, & alia misericordiæ opera facere, ut Christus contra Phariseos docuit, de quibus latius infra.

Ornatus ue
stium.

Lautus uictus significat } Beneficia dei.
meditari, legere } Passionem Christi, & ruminare uerbum dei.
} Peccata propria. De quibus infra.

Vici⁹ iauioj

Secundi sunt, qui operibus alias licitis, operantur ut sunt opera necessitatis & substantiæ nostræ parandæ. Et ij minus peccant q̄ præcedentes, & adeo minus quod etiam in multis casibus excusentur.

II

Quorum primus est Necessitas. Hæc autem necessitas quō intelligenda sit, ambigū est, quia mire uariat. Est autem nō melius æstimāda, q̄ secundū regulā saluatoris, qui in Euangelio dicit, non esse peccatum, asinum uel bouem de puteo leuare & adquare. Ex quo sumitur talis regula. Quod si damnum immineret tantum,

Laborantes
i die festo qua
necessitate
excusentur,
Regula,

tantū, uel etiam minus, quantū a finis uel ualor eius pensatur, potest opus fieri, quo tale damnū cauetur. Quod tamen intelligitur, si tale aliquid, non uoluntate eligente, sed necessitate casus accidente contigerit. Hoc enim additur, ne avari sibi licentiam datam arbitrentur uendendi, uel emendi; quia scilicet si nō uenderent uel emerent, eius diei tantū lucrum periret. Sic enim nullus esset ponendus dies festus, quia quilibet fraudat lucrū, dū impedit negotia lucri & labores. Probat̄ regula: Quia si illud Iudaeis permissum est, & non fuit peccatū, quantum magis Christianis, qui liberiores sunt a ceremonijs iusticialibus. Ex ijs nūc particularia aestimentur. Vt si mercator in die festo emerit uel uendiderit, quod altero die uel hora, non sine magno dāno emere uel uendere potest, ut quia emptor aut uēditor transitorius est, neq; expectare uult; hic ideo excusatur, qui nō quasiuit opus & lucrum, sed oblatū accepit, ut damnū caueret, alias non facturus ex intentione, malens quod altero tēpore offerretur. Tūc enim sicut oblatū est insperate, ita potest & cito expedire, & ad feriandum reuertī. Par ratio est de quibuscunq; alijs damnis etiam minoribus, sub ea tamen conditiōe, ut diuina scilicet missa & uerbum dei non omittantur, nisi sit necessitas magna, quam arbitriū boni uiri excuset. Sed ut dixi, de damnis intelligitur, quae nō propter non usum negocij ueniunt, seu propter intermissionē negocij, sed casu. Nā dānum intermissione negocij, potest omni hora fieri.

Coci excusan-
tur de uiola-
tione sabbati

Secundo, de coquentibus, & paratibus uictūm, haec enim necessaria sunt, & non est hic Iudaica superstitione insaniendum; qui non coquunt die sabbati, licet uorent, crapulentur & luxuriētur. Sic etiam afferri potum & cibum licet, & ut nostris moribus accedam, Vas cereuisiae in cellarium locare, nō est peccatum, hoc autem magis est peccatum, quod tot modijs & cantharis educitur, ut etiam usq; ad uomitum inebrientur. Sic maius est peccatum, ex coquina & cellario nimis afferri, q̄ inferri, hoc Iudaei non curant, illud autem curant, quos sequuntur multi. Mira autē stultitia, quod cibū nō parant. Cur non & amictū omitunt, & nudī incedunt; quando quidē induere est labor & opus. Deinde cur ambulat & radunt, stant; cur non sedent, dormiunt; cur comedunt & bibunt? An haec non sunt opera? Quomodo ergo sabbatizant, id est, quiescunt? Deinde non est paruus labor, stare ad missam & sermonem, & diuina officia; quod probo per omnes, qui inuite hoc faciunt quorum multi sunt, hic & alibi. Ergo dicunt illi, feriandum mihi est, non laborandum. Et ex pracepto contra praceptū agunt, huc enim peruenit sapientia Iudaica.

Iudaei culicē
colant, & ele-
phantem de-
gluciant.

Sic enim aliqui descenderunt ad minuta, ut etiam fersa facere dicant prohibita. Quod si intelligant de ijs, qui uendunt illa, uerum est. Virgo autē bene potest mane facere sertum suum, pro decore suo; quia potest illud ruptum reficere ergo & efficere. Immo uestes induere & ornare se, uestes excutere & purgare pro induendo, componere peplum, & alia ornamenta, non est contra hoc praceptum, nisi fiat more quarundam, quae a speculo non possunt recedere, & sic per haec diuina negligant. Quae uero ad superbiam, uel concupiscētiam sese orient, non contra hoc peccant praceptum, sed tanto grauius peccant, quod contra aliud praceptum dei, in die sancto peccant.

Tertio, de animalibus prouidendis in uictu & strato, mtilgendo, pascendo, curando &c.

Opificia nei-
cessaria oia
excusantur.

Quarto de tabernarijs, lanijs, pistforibus, piscatoribus, & alijs artificibus, prouictu & amictu aliorū agentibus, non peccant ij, nisi ubi ebriosis & Iudentibus per haec patrocinentur, & auxilientur, aut faueant.

Quinto

Quinto, in cōmuni utilitate, ut in reficiendo ponte, prohibendo fluuio, repugnando hosti, incendio extinguedo, & alijs publicis necessitatibus prouidendo.

Sexto, de medicinis, cursoribus, nūcijs necessaria ferentibus, fabris equos sufferrātibus, molenātinis &c. Hæc omnia in necessitate excusantur, dummodo tamen per hæc diuina non negligantur. In necessarijs occupati.

Septimo, de nundinas quærentibus, quia alio tempore nō possunt. Et ex his iudicetur de similibus. Nundinae.

Verū hic mouetur quæstio, An Vuitenbergenses sint excusati, q̄d die festo exercent balistarum artē pro aue deicienda de hastili erecto, cum id æque possint alio die facere, cumq̄ non sit hic necessitas, nec pietas, nec modicitas, ac diuidius ille dies festus post prandium, possit deo dari, sicut & ante prandium. Balistarij.

Simile iudicium de armorū ostensione, quasi non & alia die fieri possit æque bene. Hic domini consules uigilare deberent. Armilustrij.

Alterū est modicitas seu paucitas. Ergo omnia opera hic facere licet, quæ alijs diebus, dummodo sint pauca. Vt si futor par uel duo paria calceorum scinderet, fator tunicam, mercator uenderet aliquid, quod non exposuit uenale. Sic de similibus per omnia officia & opera curre. Paucitas excusat.

Tertium est pietas, ubi subuenitur pauperibus & indigentibus, itē ecclesijs. Sic enim balneare infirmum, lauare immundum, uestes, lectum eius lauare, parare, seruire in uictu, & obsequio, est etiā sanctū; alioquin & eleemosynas petere & dare nō liceret, cum id fratres medicantes nunq̄, nisi in diebus festis agāt, similiter & alij omnes. Sic uehere eis frumentum, ligna, potum, cibum, est licitū dummodo tamen fiat ex pietate, & non ex cupiditate retributionis aut gulæ, ut nunc passim habetur mos. Pietas.

Tertij sunt, qui sanctificant diem literaliter, sed non spiritualiter, ut qui faciūt quidem opera externæ sanctificationis, sed sine corde. Et quanq̄ satisfaciunt ecclesiæ, & minus peccent, q̄ præcedentes, tamen sunt Cainistæ, offerentes non personam, sed opus personæ, tantum cauent scandalum, & utinam tamen omnes tales essent, qui peius agunt. III

Sunt autem quinq̄ facienda pro sanctificatione festi, ut colligitur ex decreto, scilicet audire missam, audire uerbum dei, orare, offerre secundum aliquos, & cōtereri de peccatis. Festi celebratio est in quinque rebus.

Primum, Audire missam. Hic nimium stulte quidā interpretantur canonem uolentes ideo missam legendam altiore uoce, quod nō uideri, sed audiri sit præcepta, quasi non magis præceptum sit, Canonē missæ, qui solus proprie est missa, pressa uoce legi, ne audiatur; cetera aut sunt orationes, & paramenta ad canonem missæ. Quod si propter euangeliū uolunt eam altius legendam esse, cur non cogitant, quod aliud est præceptum de uerbo dei, & aliud de missa. Sed cessent ista uana somnia, cum per omnē ecclesiā nullus nisi sacerdos solus missam audiat totā, magno scilicet eo sacramento, quod Christus uerus sacerdos, quanq̄ multa operatur in ecclesia, per externa sacramēta, & uisibiles ceremonias, in quibus ei fideles concinunt & cooperant, sicut clerus nūc facit sacerdoti, in cāntu, oratione, responsione; tamen plurima agit inuisibiliter pro nobis apud deū, quæ populus & ecclesia eius non uidet, neque percipit.

Deinde anceps quæstio est, an satis sit audire missam maturam. Item, an satis sit in monasterijs eam audire. Hic distinguitur.

Si est necessitas (de qua supra dictum est) tunc satis est audire maturam priuatam, uel etiam monasticam missam. Quia

Quia necessitas non habet legem.

Deuotioni
suae simplices
non sunt re/
linquendi.

Vbi autem non est necessitas, distinguitur fere semper, quod si nō omitteretur parochia ex contemptu, sed ex deuotione petitur monasterium, licet in monasterio audire. Sed meo iudicio dicam, saluo uniuscuiusque sensu, in hac perdita temporis miseria, prorsus non est tutū, relinqui unū quencūq; p̄sertim simplicioris & rudioris animi hominē suae deuotioni & discretiōi cōtra apertos canōes. Cuius ratio est, quia ideo sunt positi Canones patrum, ut dirigant populum. Et debet unicuique sua deuotio semper esse suspecta, & tanto magis, quanto magis placet cum est contra communem usum, uel decretū patrum. Cum sciamus, quod angelus Satanā in lucis angelum sese transfigurans, summe sit timendus & cauendus. Qui sub specie deuotionis facile omnia decreta solueret. Et illud Deut. xij. & Iud. xix. ubi praecipitur, immo prohibetur, ac reprehenditur, ne quislibet faciat, quod sibi rectum & bonum uideatur. Alioquin primo auferretur timor ab hominibus, & reuerentia ecclesiae suae, & communitatis. Deinde nutritur securitas etiam paulatim ad maiora alia permittenda.

Tertio, Redit illa antiqui populi licentia in excelsis & lucis, & extra templū religio, quae summe prohibita fuit. Nam de facto uidemus hac deuotionis licentia permissa, non tantū parochias, sed etiam monasteria ciuitatis dimitti, & ecclesias campi & uillarum, eadem deuotionis simulatione praeferi. Et sic ecclesiae cultum in tabernarum redigi frequentiam, ac nundinarum negotiationē, praetextu dedicationis, patronorum, uotorum &c.

Dico igitur mea sententia, Quicquid sit de alibi audienda missa, nulli esse licitum in hoc ipso suum iudicium, suam opinionem, suam deuotionem sequi, sed auctoritatem ecclesiae, & captiuandum sensum in obsequium Christi: quia scriptum est, stultus est qui confidit in corde suo. Et ecclesia non potest errare, quislibet autem potest in sua deuotione errare: cum & multi prophetae, sancti, reges similiter errauerint, nobis in monitionem & terrorē. Ne ergo ullas credas glossae super decretum istud: qui enim sic glossat ignarus est in lege dei, & nondum cognouit quid sit diabolus & homo, multo minus quid sit deus. Et mira peruersitas glossae, quae uagam concedit deuotionis licentiam, quam textus data opera uoluit coercere. Immo semper, quicquid tibi teipsum dederit ac permiserit, tene suspectū, quia facit ut inueniatur uolūtas tua in ieiunio tuo, ut dicit Esa. Sic illudit Michaeas Achab dicens, ascende &c. Quicquid autem tibi teipsum abstraherit, hoc sequere. Mathe. vj. Esto consentiens aduersario tuo &c. Mich. vij. Ab amico custodi te. Item, Omnis amicus fraudulenter incedit.

Audire uer/
bū dei in pa/
rochia.

Secundum est audire uerbum dei, quod iterum sub praepcepto est, in parochia audiri, sicut & missam, nisi ubi intermittitur propter dedicationem altarum ecclesiarū, uel monasteriorum. In quibus post prandium audire, est de cōsilio quidem ecclesiae, sed tamen de praepcepto dei, qui uult uerbum suum omni deuotione ubique audiri.

Excommunica/
tio nō exclu/
dit audire uer/
bum dei.

Et hoc secundum est magis necessarium, quā primum, immo primum est propter hoc secundū, ut ex Christo patet, qui dicit: Quotiescunq; haec facietis, in meam memoriam facietis, quasi diceret, non celebrabitis missam, nisi praedicetis euangelium. Et Apostolus. Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis &c. Ideo non licet missam perficere sine Euangelio, priuatam priuato, publicam publico. Immo in primitiua ecclesia, etiam excommunicati, poenitentes, catechumeni, energumeni, intererant missae usque post euangelium: quae & missa catechumenon uocabatur, ut ex Dionysio patet,

patet, quod utinam adhuc hodie fieret, ut saltem uerbū dei audirent excōmuni-
cati, quo facilius intelligerēt, ac cōpungerent. Atrox esset nimīū excōmunica-
tio, etiā ab auditu uerbi dei; quod tamē omnibus creaturis praeceptū est p̄dicari.

Hic iterum quæstio est.

An satis sit audire euangeliū missæ priuata. Respōdetur, quod sit satis, si est
intelligēs simul, & coactus proficisci. Alioquin etiā si intelligat, tenetur tamē
audire uocale solenniter, alioquin cuiuslibet liceret publicam prae-dicationē relin-
quere, & fieret ipsa contemptibilis. Immo si fuerit necessitas proficisci, etiam si
non intelligit, immo si non audit, est excusatus. Debet tamē quilibet nō solū
cogitare, quanta necessitate cogatur absens esse, cum sit corporalis, sed etiam
quāta necessitate uerbum dei sit habendum, cum sit spiritualis. Ideo pietas cœ-
lestis debet semper uincere cupiditatem terrenam.

Hic tamē notandum, quod si populus tanto rigore ad audiendum uerbum
dei est astrictus, quāto quæso sunt astricti sacerdotes, ut etiam uerbū dei dicāt,
& dici procurent? Quod cum sit super omnia praecepta instantissime manda-
tum, nescio qua miseria hodie nihil minus curatur, in multis locis penitus ob-
mittitur, in pluribus ea prae-dicant, quæ obmitti salubrius erat. In alijs locis pre-
dicantur humana, & doctrinæ iuris ac philosophorū: EVANGELIUM, id
est, memoria Christi tam rara, ut horror sit hoc attendere. Cogitur populus ad
parochiam, & non obedit, quia coguntur sacerdotes euangelizare, & non fa-
ciunt. Quid ergo mirum, si uagentur populi licētia superstitiosa ad alias eccle-
sias, quando sacerdotes nugantur, crassa ignorātia, per fabulosas & uanas do-
ctrinas? Tu non prae-dicas euangeliū, & grande crimen putas, quod populus
discurrit ad idolorum excelsum? Cum tu absis ecclesiae & officio & uerbo, quod
sequetur, nisi ut populus absit & obsequio & auditu? Tu ad literas intus in-
utilis, spiritu foris. Ideo & populus corpore migrat foris pariter & spiritu: tan-
to minus peccans quā tu, quanto promptior est audire euangeliū si diceres, im-
mo si didicisses. Tui occasione igitur euacuatur ecclesia, & pascua & uictum
ouibus, dum cogis pecus in caulas, negas. Ideo disperguntur oves Christi in
montibus, quia non erat pastor, dicit dominus.

Tertium est, Orare, de oratione multa sunt dicenda, hic tamē de uocali uult
intelligi, quod nō est negandū, sed tamē ea debet esse minor & modica ad ora-
tionem spirituale. Oratio enim est ascensio mentis in deum, uerba sunt scala,
sed uox est apparatus scalarum. Ideo dixi, quod hi sanctificant diem literaliter
& male, qui uoce tantū orant, immo non orant, sed orationes tantū proferunt
aliorum, nō aliter quā sicut liber, alterius scriptiōes & uerba ipse mortuus nihil
intelligens. Vel sicut organum profert cantū cleri, ipse nihil sentiens aut intel-
ligens illū, quod hodie magnū est mysteriū: quale est enim organum, talis &
clerus, id est, boator sine sensu, uox sine uerbis, sicut organū nō nisi uelut mu-
tam & elingūē uocē, ac sonū refert. De spiritali autē orōne postea in quinto.

Quartum, secundum quosdam est offerre, sed hoc abolitum est, licet in ec-
clesia primitiua fieret hæc oblatio panis & escarū in cōmuni, de quo offerebat
& reliquū in pauperes conferebatur. At nunc uice huius, dotata sunt ecclesiae
monasteria, hospitalia &c. pro pauperibus.

Quintū, quod est maximum & omnium primum, scilicet reconciliari deo,
per examinationem conscientiae, & contritionem peccatorum. Hæc autē con-
tritio sic paranda est, ut non tantum ex odio, quantum ex amore procedat. ex
amore autem procedet (ut rudibus exempli gratia dicam) si homo secum ru-

R minet

An satis sit
audire euan-
geliū missæ
priuata.

Euāgelia nō
docentur hac
tempestate,
sed humana
iura & philo-
sophia.

Orare uoce
cōm, non est
orare.

Organa mu-
sica clero cō-
feruntur.

Oblatio uete-
rum qualis
fuit.

Cōtritio pec-
catorum ex
amore pce-
dat hoc mō.

minet beneficia dei in se per totam uitam collata. Tum illis opponat suam ingrati-
tudinem, & uitia, in abusu talium bonorum, ut quod dedit, v. sensus, tot
periculis seruauit, tot bona corporis, mentis, rerum dedit. Quae omnia non be-
ficijs, non lapidibus, non deniq; plurimis hominū dedit. Post hæc fiat ascensus
ad spiritualia, quod filium suum misit, in carnem, crucifigi, mori, & alia infiniti-
tæ dignitatis, tandem promissa æterna bona. Hæc omnia ruminata, & peccat-
tis composita proprijs, mire excitant odium, ac detestationem sui, amorem ue-
ro & laudem dei. Hæc est uerissima contritio, uiua & efficax; ubi illa de timo-
re inferni, & peccati turpitudine, est literalis, ficta & breui durans, quia nō ra-
dicata amore, sed incussa timore tantum. Sic de quodam legitur, qui per totam
uitam pessime uiuens, miris tamen beneficijs, ac donis dei prouehabatur, tan-
dem etiam ad episcopatum prouectus est. Tunc ad se reuersus, & admiratus
dei benignitatem erga suam indignitatē, exclamauit: Vicisti domine, & con-
clusisti me nimia bonitate tua, id eoq; ecce amodo totus tibi seruiam, & ita fe-
cit. Neq; contemni debet rudis ille ascensus a primis corporalibus bonis &c.
Nam legitur in historijs, quod tempore concilij Constañ. duo Card. ad Con-
cil. equitantes, pastorem in agro flentem uiderunt. Vnus autem eorum animo
misericiordiore, non possum (ait) abire, nisi audito illo homine & consolato,
& accedens causam fletus perconctatur. Ille dissimulat tristis, instat Card. &
cogit fateri. Tandem, ecce inquit, hanc bestiam (buffonem intuitus) tam exi-
miam creaturam fecit me deus, hominem erectum, decorum, rationalem, &
nunq; gratias egi, quod non me quocq; tam deformem buffonem fecerit, hoc
est quod amare fleo. Tunc Card. insolita contritiōe hominis percussus, & sua
maiora beneficia, maiore ingratiudine sua, subito cōspiciens, de mulo exani-
mis cecidit. Tandem leuatus cura famulorum, & in ciuitatem perductus, sem-
per exclamauit: O Augustine sancte, q̄ uere dixisti: Surgunt indocti & rapiūt
coelum, & nos cum doctrinis nostris uolutamur in carne & sanguine.

Historia de
duobus epis

Hæc sunt opera ueræ sanctificationis, quæ significantur omnibus exteriori-
bus. Sic Treñ. iij. Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea. Sine ijs
duobus non accenditur mens & cor; corde autem non succenso, omnia a-
lia frigide, uane, & noxie fiunt, quia sine fructu. Et hæc duo debent ex euan-
gelio audiri, audiatq; ruminari. Sunt enim hæc duo, scilicet dei bona, & no-
stra mala, scala ipsa in deum, in qua descendimus in nos, & ascendimus in
deum, sicut figuratum est Genesis. xxviij. Sunt etiam duo illa sacrificia,
laudis & cōfessionis, de quibus: Sacrificium laudis honorificabit me. & quod
ille sit ascensus in deum, sequitur: Et illic iter, quo ostendam illi salutare dei,
id est, reuelabo ei æternam salutem. De altero, cōfessionis scilicet: Sacri-
cium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despi-
cies. Et hæc duo simul oportet offerri, ut sint eo perfectiora.

Bñficia dei
& nostra ma-
la sunt scala
in deum.

QUARTVM PRAECEPTVM.

HONORA PATREM ET MATREM, VT
SIS LONGAEVVS SVPER TERRAM.

Hoc

HOc præceptū Iudæi fecerunt irritum per traditiones suas, sicut & oīa alia: quia honorem hunc exponebant solum in uerbis & signis, irritatores facti uerborū legis. Quia enim honorare significat signū reuerentiæ exhibere, acceperunt illud secundum huius significatiōis corticem, ut solo exteriori signo honorandos docerēt. Sed ut sapius dixi, Lex domini est spiritualis, immaculata, cōuertens animas, ac interiorem in stituēs hominē. Ideo cor primum obligat & requirit. Quare præcedamus secundum hunc duplicem sensum, scilicet literæ & spiritus.

Honor parentum spiritualis, est exhibitio cordis, & reuerentia promptæ uoluntatis, in quo includuntur duo.

Primo, prompta obedientia ac uoluntas ad omnia, quæ uolunt parentes.

Secundo, digna æstimatio & opinio parentū. Honor enim cordis est magna pietas, & maior quæ charitas in proximum, quia charitas solūmodo diligit prompta seruire proximo, & preciosum eum existimans. Ideo istud præceptū statim post præcepta primæ tabulæ ponitur, quia est de illis, qui sunt uicarij dei, quare sicut deus colendus est honore & timore, ita & uicarius eius. Patet itaque, quod qui spiritualiter honorat parentes, exhibet eis primo promptam obedientiam & uoluntatē. Ac per hoc nō solum succurrit eis in necessarijs, sed etiam in omnibus obedit eorum beneplacitis. Et qui tale cor suis parentibus nō exhibet, sciat se non implere hoc præceptum: quanquæ & nunc quoque in ista intelligentia cæci, in nuda superficie uerborum laborent plurimi. Ergo honora dicit, scilicet corde intimo, & affectu pleno, parentes tuos &c. Quomodo enim parentibus inobediens sit, qui cor eis non solum obtulit, sed & cum honore obtulit.

Secundo (quod maius est) exhibet reuerentiam (nō in litera foris, sed in spiritu intus) id est, magnificam opinionē in corde de illis habens. Et hoc potissimum in hoc præcepto cōmendat, per quod & differt (ut dixi) a charitate, qua qui libet alteri obedire & seruire iubetur Gal. v. Sed unde nascitur illa sublimis opinio de parentibus in filijs? Maxime, cum quandoque sint pauperes, ignobiles infirmi, deformes, aut alias minus reputabiles. In ijs enim multi offenduntur, ut fastidiant, & erubescant parentes suos, dolentes, quod non de diuitibus, potentibus, nobilibus &c. nati sunt. O cæcitas magna. His tradenda est regula.

Opinio parentum grandis fit respectu dei, & uoluntatis eius. Sic enim pius filius cogitabit, Ecce si summæ maiestati nō fuit indignum uisum, quod talem hominem uoluit parētem meum esse, cur mihi indignū uideatur? Si deo summo placuit in illo operari, & me creare, cur mihi displiceat in illo fieri, aut factum esse? Nam quid faciunt parentes ad formationem filij? qui nec si sit masculus, fœmina, oculatus, auritus, pedatus, uiuus, mortuus, albus, niger, capillatus, siue non, futurus unquæ, cogitant. Ergo officinā dei mei, artificis mei aerebor. Non aduertam oculos in paupertatem, deformitatem, ignobilitatem parentum, sed in deū operatorē. Sic sic fluit reuerentia ex deo in parētes, non ex parentibus, dum altius intuetur, quæ ut sunt caro & sanguis, sed ut officina summæ maiestatis. Quis enim cōtemnet officinam principis? quod fabrefactum opus odit officinam suam in qua factum est? Cum igitur deus uelit parentes honorari, & iustissima sit causa, scilicet, quia uicaria & officina dei est, solo hoc differt istud mandatum a præcedentibus, quod deus in illis honoratur ut in seipso, in isto, ut in alio, scilicet regentibus, qui sunt sedes, officina, altare, propitiatorium eius. Hic ergo est uerus honor.

Honor parentum spiritualis obedientia & ueneratione includit.

Parentum ueneratione unde nascatur in nobis.

R ij Honor

Parentū honor literalis est ex timore Honor parentum literalis, est inuito corde, & contemptore animo, sola scilicet formidine poenae, exterius signo honorare parentes. Nam qui sola formidine poenae honorat, scilicet ne confundatur coram hominibus, uel puniatur hic, aut in futuro, tamdiu honorat, quādiu timet, & poenam cogitat. Semper autem intus corde contemnit, oblitus autem poenae, etiā opere foris contemnit, ut in multis exemplis probatum est, & quotidie experitur.

Parentū in filios diligētia

Dicitur est, quo modo se filij debeant habere erga parentes. Sed oportet, ut illi rursus se exhibeant parentes, ut digno nomine sint parentes, ne honor filiorum conferatur in idola, & mortua simulacra parentum. Immo forte sunt peiores aliquādo quā latrones, quia fouent carnē illorū, & interficiūt aīas eorū.

Sapius enim fit, ut filius in patre peiorem homicidam habeat, & utilius fuerit filium a latrone occidi, quā a patre foueri. Aut cur putatis, quod pestis potissimum sauit in paruulos; nisi quia deus implet in eis, quod Sap. iij. ait: Raptus est ne malitia mutaret intellectum, aut ne fictio deciperet animam illius, propter hoc properauit illum educere de medio iniquitātū. Et infra: Condemnat enim iustus mortuus uiuos impios, & iuuentus celerius cōsummata, longam uitam iniusti &c. Sed de ijs latius postea.

Nunc ut uideamus, quid eis debeant, ut sint parentes. Apo. Ephe. vj. postquam filios iussit, ut parentes honorarent, & praeeptum illud cōmendasset, atque interpretatus fuisset, dicit: Filij obedite parentibus uestris in domino. Vtiq; uolens, ut sint non tantum in carne parentes, sicut gentes, sed in domino, & illi obediant etiam in domino. Statim de parentibus dicit: Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios uestros (quod Colof. iij. exponit, Ne pusillo animo fiat) sed educate illos in disciplina & correptione domini.

Caueant in primis patres, ne nimia seueritate filios suos pusillanimes & timidos reddant.

Ex amore castigent filij.

Primum, quod eis impendi uoluit, ad animum scilicet pertinens (nihil enim de corpore eorum praedicauit) ut non prouocent eos ad iram & deiectionem, hoc est contra eos, qui furiose regunt filios, & dum animus adhuc mollis est, in totum timorem & pusillanimitatem uertitur, ita ut odio parentum tandem affugiant, & faciāt, quae alias nunquā fecissent. Quae enim spes hominis, qui diffidentia in parentes & odio, de illis desperat. Non enim uult Apostolus, ut filij non offendantur, aut uerberentur, sed ex amore castigentur, non ut illi furiosum animum expleant, nihil solliciti quomodo emendent filiorum errorē. Facetus enim pusillo animo, ad omnia inutilis & desperatus efficitur, timidus oīa agere & aggredi. Et quod peius, quod talis timiditas, teneris annis imbibita, uix unquā postea eradicabitur, quia enim ad omne uerbum parentum didicerūt terreri, ideo postea etiam ad folium arboris timent sonantis. Sed & illa nutricula, quae pueris illudunt terribilibus formis & gestibus, praecipue de nocte sunt compescendae. Omni studio puer est formandus ad timorem bonum, ut timeat quae timenda sunt, non autem ad esse timidum, sicut patribus quibusdam satis est, si timidos tantūmodo habeāt, quod est nocentissimū futurę aetatis.

Hoc pro declinatione ad sinistram, nunc ne etiam in alteram partem peccetur, dicit Secundo: Sed educate eos in disciplina & correptione domini, id est, docete eos docenda, & corripite nō seruantes ea. Vtrunq; illis, necessarium, & eruditio eorum, quae ignorant de deo, & correptio, si cognita non sequantur. Vide itaq; ut ante omnia filios uelis institui in spiritualibus, ut prius deo tradantur, quā mundi negocijs. Et heu quā ista nunc sunt omnia peruersa. Nec mirū quando nec parentes ipsi sunt eruditi, aut correptione probati. Fuit autē una spes reliqua in scholarum magistris, ut saltem ibi sub literis erudirentur in pietate

tate, sed & hæc perijt. Omnes gentes, præsertim Iudæi, diligentius instituunt pueros suos, quæ Christiani. Ideo & ecclesia pessime habet, quia tota eius uis consistit in successoribus, qui in prima ætate negligunt, sicut hortus in uerno tpe

Igitur in eruditione domini sunt educandi. Est autem eruditio domini, qua docentur cognoscere dominum Iesum Christum, infigere eis recenti memoria, quomodo ipse pro nobis passus sit, ac quæ fecit, quæ promisit, sic ut filijs Israel præceptum fuit, ut nota facerent filijs suis, ut cognoscat generatio altera mirabilia, quæ fecit cum patribus eorum in Aegypto. Et hoc cognitio, si non discant amare dominum, & gratias agere, & orare, & sequi Christum, adhibetur correptio domini, id est, terror iudicij dei, & minationes iræ dei super malos. Hoc enim qui ab ineunte ætate didicerit, scilicet beneficia dei & promissa unde diligit, deinde plagas & comminationes, unde timeat dominum, facile hæc tenebit factus maior. Nam in ijs duobus uult dominus coli, amari, ut pater ex beneficijs præteritis, presentibus, & futuris: Timeri ut iudex, ex plagis præteritis, presentibus, & futuris: sicut dicit: Si ego sum pater, ubi est amor meus? si sum dominus, ubi est timor meus? Sic ergo discant filij domino cantare misericordiam & iudicium. Hæc duo enim Apostolus intendit, quando dicit, in eruditione & correptione domini. Ad eruditionem pertinet ut dicas ei, quomodo deus omnia creauit, ei sensum, uitam, animam dedit, quotidie omnibus bonis ituet, quæ creauit, pro eo passus est, & mirabilia fecit, prædicauit, adhuc maiora promisit, ut pro his gratus sit deo, & patrem agnoscat, ac diligit. Ad correptionem pertinet ut ei dicas, quantis olim plagis percussit Aegyptios, gentes, Sodomitas, filios Israel, denique omnes in Adam. Item quot adhuc ante oculos percutit peste, patibulo, gladio, aqua, igne, bestijs, morbis, & quanta comminetur in futuro, in geenna cum diabolis. Et uult hæc potius adhiberi, quæ correptiones hominum, id est, proprias. Non sine causa, scilicet ut discant semper sursum ad deum aspicere, & non homines, sed deum timere. Ne si parentum rugas timeant, tandem etiam in ijs, quæ dei sunt, homines timeant, hoc est, ne pusillo animo fiant. Hoc enim agendum est cum filijs, non ut parentes timeant, sed deum offendere se sciant, si parentes non timeant. sic enim non fient pusillo animo, quia ubi parentes etiam proprios, non nisi deum timendo, timere didicerint, postea etiam in aduersis & prosperis non a deo recedant, timore uel amore quocumque.

Quod autem gratum sit hoc deo sacrificium in filijs erudiendis, patet in Gen. ubi dominus Abraam non potuit celare, quod facturus erat, sola de causa motus, dicit: Scio enim quod docturus est filios suos, ut timeant dominum. Ecce quomodo correptionem domini super Sodomas dicit profuturam per Abraham in educatione filiorum, ad timorem eorum. Similiter Ionadab pater Recharum eximie laudatur, & in filijs benedicitar, quia eos pie & religiose educarat in timore domini. Sic Thobias, Ioachim, uxor Susanna educati sunt.

Econtra Heli, i. Regum. iij. quid meruit, filios suos negligendo, ibidem patet. Item, quid ille puer quinquennis apud beatum Gregorium?

Et uere stultissimi sumus. Ecce in proprijs filijs possunt mereri, uel uitam, uel mortem, & non aduertunt. Nam quid prodest, si tua culpa malos filios educas, etiam si tu sis in te ipso irreprehensibilis?

Multi alienis studijs deo seruire præpostere nituntur, ieiunando, uestes portando asperas, & alijs affectatis obseruantijs. Et hæc domesticam pietatem ceci non minus transeunt, quæ olim Iudæi, relicto templo dei, in excelsis immolabant.

R iij bant.

Eruditio dñi
instilletur pu
eris & corre
ptio.

Educatio pu
erorū est deo
sacrificium.

bant. Primum erat attendere, quid dominus a te requirat, cuius officij tibi onus imposuit, ut Apostolus ait, in qua uocatione uocatus quisque sit. Hoc enim ante omnes indulgentias, orationes, ecclesiarum uisitationes, uota quaecumque, curandum fuit & agendum.

Parentes indulgentiores filios pdunt.

Dictum fuit, quomodo parentes se gerere erga filios debent, ut digno nomine parentes uocentur, ne ex parentibus fiant perdentes, & pereuntes simul cum filiis. Videamus igitur qui sunt isti perdentes, ac perditores filiorum. Primi scilicet, qui omittunt, & scienter sinunt eos crescere sine eruditione & correptione domini; quamquam nullo malo exemplo noceant, tamen permissione eos perdunt; ut qui nimis carnaliter eos diligunt, ac tenere fouent, dicentes, pueri sunt, non intelligunt quid faciunt, Et uerum dicunt, sed nec canis, nec equus, nec mulus intelligunt quid faciunt. At uide, quomodo discunt ire, uenire, se, qui, facere, omittere, quae non intelligunt, sed nec lapis, nec lignum intelligit quae sit inepta res ad domum, sed formatur ab artifice, & statim intelligit, quanto magis homo. Aut si aliorum pueri intelligunt, cur tui non intelligunt? Haec ergo peccata filiorum portabunt, quia faciunt eadem, ut sint sua. An non puer ille quinquennis, de quo B. Greg. fuit non intelligens?

Pueri malo exemplo per dente.

Secundi, Qui uerbis impudicis, & maledicis, deinde exemplis, ac gestibus malis, eos praecedunt. Sunt reperti, & utinam nusquam adhuc sint, sicut ego noui qui prostituerum filiarum lucro uictitabant, & iussu parentum, filiae ac uxor fornicabantur. Quis dubitet, ijs filiabus pro parentibus utiliores fuisse latrones? Sunt adhuc tam stulti, quibus mire placet, si filios habent Mauortios, & percussores faciles, tanquam laude dignissimos, quod nullos timeant. Horum stultitiae praemium finale solet esse luctus & dolor, de subita filiorum occisione, & iuste. Nunc filij (ut iuuentus fert feruida) proni sunt ad concupiscendum & irascendum, ideo cauenda exempla parentum, in uerbis & gestibus. Quid enim filius discat maledici ac impudici, quam maledicere & impudice loqui?

Pueri ad luxum quidam alunt.

Tertij: Qui occasionem dant filiis ad mundum diligendum, ut qui nihil sunt aliud solliciti, quam quomodo discant incedere, saltare choreas, ornari, hominibus placere, concupiscentias irritare, mundo conformari. Vbi sunt nostra aetate, qui tanta cura filiis prouident deum, quanta prouidet nestes, luxus, diuitias, honores &c. Mare hic plenum reptilium maiorum & minorum occurrit. Vide quae portenta uestrium, haec licentia attulit in utroque sexu, praecipue in mulieribus: deus custodiat uiros, ne lineum pepulum portent, quia mulieres birrheta nudis capillis portant, sicut masculi, forte in uindictam, quia uiri portare coeperunt reticula capillaria, quae mulierum erant, ideo mulieres receperunt a uiris birrheta. Et quare utrumque mundus pulchre decere putat, nisi quia placet nouus mos? Sed cogita tecum, quid sit uiri caput inuolui reticulo muliebri, & mysterium simul, quod Apostolus tetigit, quando caput uiri non uelari uoluit.

Mulieres se ornant aliquando ex consensu uiri.

Sed primum distinguamus. Aut ornatus eiusmodi fit uolentibus maritis ac iubentibus, hic possunt mulieres certe excusari, si tamen inuito faciunt, solum ut placeant uiris, uiris inquam sensatis & habentibus, ut S. Cecilia foris in aurea ueste incedebat, intus induta cilicio ad carnem. Et Anasta. similiter. Item Hester olim in Vere. lege. Quin S. Augusti. grauer arguit quandam Edithiam, quod abiecerat inuito uiro, uestes matronales, & habitum uidualem sumpserrat. His ergo omissis, quia uiro obediendum est in ijs, quae sine peccato fieri possunt; de ijs uideamus, quae inuitis & coactis maritis expostulant hos luxus, de quibus non me, sed primum Apostolum Petrum audite, qui pastor fidelis oim constitutus

constitutus est, primæ Petri, iij. Similiter & mulieres uiris suis subditæ sint, ut si qui nō credunt uerbo, per mulierū conuersationē sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam cōuersationē uestram (spiritualiter & corde subsint, quod est timore seu reuerentiā subesse, ut magnifice opinent de eis) Quorum nō sit extrinsecus capillatura, aut circūdatio auri, aut indumenti uestimētorum cultus, sed qui absconditus est, homo cordis in incorruptibilitate, quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic em̄ aliquādo & sanctæ mulieres, sperantes in deo ornabāt se, subiectæ pprijs uiris. Sicut Sara obediebat Abraæ, dominum eum uocans; Cuius estis filiæ beneficientes, & non pertimentes ullam perturbationem.

Mulierū præcepta uiuēdi.

Hęc uobis lectio recitatur mulieres, hoc latinū (ut pueris) uobis proponitur discite & aduertite: Episcopus, Papa, Apostolus, pater, pastor uester, hoc dicit & seruandū tradit. Postea & uiris quid tradat, audiamus.

Ac primum, ne quis de mulieribus in hoc præcepto non dicendū putet, sciat quod omnis superior potestas humana hic præcipitur honorari, ut & antea dixi. Vir autem caput & dominus mulieris est, ac superior. Sicut ecōtra potestas omnis hic monetur, ut se dignam honore præster. Quare post filiorum eruditionem, immo cum eorum eruditione, recte ac proxime de coniugatis etiam inter se dicendum est.

Vide autē quanta suauitate & modestiā, quanta quiete & lenitate docendi procedat piissimus Apostolus: Non est turbulentus, nō fulminat, non minat, sed leniter ac suauiter docet, ita ut uel ipsa dicēdi gratia pmouere debeat ad seruanda ea quæ docet, nedum utilitate rerū, quas docet, ac solū docere intendit.

Ap̄s suauiter docet.

Primum uult, ut mulieres sint subditæ uiris suis, cui consonat Paulus Col. iij. Mulieres uiris subditæ sint, sicut oportet in domino. Et Ephe. v. Mulieres uiris suis subditæ sint sicut domino, quoniā uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius, id est, non corruptor. Sed sicut ecclesiā subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. Ista autem subiectio quid sit, satis exponit sequenter, quando cōuersationem eorum in reuerentiā & timore erga uiros cōmendat utilem ad uiroꝝ salutem. Ergo subditas esse, est reuereri uirum, & honorare, in omnibus obedire. Nā ad hoc inducit exemplum Saræ, quod subdita uiro suo fuerit, quia dominū eū uocauerit, ac per hoc eum timuerit, ac reuerita fuerit, parata in omnibus obedire & cedere. Quod si Petrus maritis infidelibus sic subdi præcipit, quanto magis id fidelibus præstandū. Sicut & rursum Paulus; Vxor uirū suū timeat, id est, reuerat Ephe. v. Contra hoc agunt cōtemptrices, contentiosæ, pertinaces in uiros suos, quæ nouissimū uerbū habere uolunt, aut quæ agunt sine scitu & uoluntate uiroꝝ, dispensantes &c. Hæ omnes huius præcepti sunt reæ, quia nō sunt subditæ suo maiorī; nam Apostolus, i. Corin. xij. dicit, quod mulieres subdi uiris lex dicat, Lex quidē Mosi in multis locis hoc habet, sed prima est Gen. iij. præceptū dei ad Heuā; Sub potestate uiri eris, & ipse dominabitur tui, hic expressa est diffinitio domini super mulierē. Sicut ergo nō licet filio cōtra patrem, seruo contra dominum, populo contra principem, aut sacerdotem cōtendere & erigi, ita nec mulieri contra uirum. Et notate hoc primum, grande enim est, & rarissime tenetur. Sic sancta Monica faciebat, & suo uiro tacuit & cessit. Alijs uero quæ a uiris uerberantur, dicebat oportere memores conditionis suæ, non superbire contra dominos suos, quando recitatis tabellis matrimonialibus intelligere debuerāt, se ancillas esse factas. Iḡ, aut subdita sit uxor, aut nō nubat

Coniugatorum regulæ.

Rixosæ mulieres agunt cōtra præceptum Pauli.

R. iij. Si non

Si non uult habere dominum desistat accipere uirum, quia sic deus in Apostolis & scriptura sua praecipit, & ordinat.

COROLLARIUM.

Virum morosum lenitate uincant,

Quaecumque habet morosum uirum, non praesumat par pari, uim ui repellere, sed moribus contrarijs ac placidis mutare. Sic enim hic docet Apostolus, ut ad fidem conuertantur uiri per bonam conuersationem mulierum. Quod autem de fide, hoc de quolibet alio minore bono faciendum est. Sic & Paulus, i. Cor. vii. Sanctificatus enim est uir infidelis per mulierem fidelem. Malum enim malo non uincitur, sed augetur & roboratur, uincitur autem bono.

Secundum, quod ornatus earum non sit in exteriori capillatura, aut auro, aut indumentis. Ariste nunc est potissimum ornatus Christianarum mulierum, & usque ad monstra perductus hodie, quod dicit Apostolus: Iste externus cultus sit gentilius mulierum, Christianae alio ornentur. Quis autem potest in tanto abusu tacere? Primum, scio aliquot mulieres (nam non sunt omnes stultae illius uanitatis cupidae) quae coguntur inuitae se ornare istis cultibus, ac mire fastidiunt sicut Hester regina, sicut S. Elizabeth regina; Et frequenter illae sunt tales, quae abundant ut possint ornari. Illae enim magis cupiunt, quae non possunt; Sicut nunc nobiles, & ciues, quo sunt egentiores suis auis, eo sunt in cultu effusiores. De istis itaque dicamus.

Ornatus mulieris sumptuosissimus, a uiro & magistratibus perimitur.

Sancta Agatha cum esset ex nobili genere, non tantum in uelo sicut mulier incessit, sed etiam in seruili ueste, & de hoc reprehensa gloriabatur sese ancillam Christi, ut patet in eius legenda. Ac primum, nescio magis ne maritos an uxores arguam, aut certe magistratum ciuitatis, quod mulieribus talia permittant quibus extenuentur eorum res scienter ac uolenter. Cur enim ille non ponit leges, ut alibi fit? aut cur maritus uxorem non compescit, cum sit dominus eius? Aut si hoc sustinet uolens, quid miratur exactiorem principum? Et uidete, nisi mutaueritis, non cessabit, sed crescet exactio, de quo uos uolo certificare, quia ista finita, ueniet maior alia, quia sic prouocastis deum & prouocatis. Nonne debet pudescere honesta matrona, quod tanti precij habet uela, & calyptra, ut modesto ciui ad integram rem familiarem sufficeret? Quid dicam de tunicis & sumptuosissimis abusibus sericorum, purpurarum, auri, & argenti? Et sane mitius damnus est, quod in fibulas, catenas, & annulos uertitur argenteos, quae quod in aureas uitas, reticula, fimbrias, texturas, plumaria, ac polymita fit ex sericeo. Haec enim usum consumuntur, illa permanent utilia, & si nondum utilia. Sed quid de illis nouis, nescio an quaestus, an damni magistris, qui ad plananda uela & caetera linea, rotarum sumptuosas machinas aedificant, ut. xviii. xx. florenos constent uela, xl. uel. l. constet machina planatoria? potuit fulmen rotas sanctae Catharinae paratas perdere, & non potest & has uanissimas ac mundanissimas machinas tangere? Sed haec omnia sunt signa, quod interior cultus displicet, qui non ita displiceret, si exterior non ita placeret; facile contemnit honesta matrona externum cultum, quae studiosa est interni cultus; neque possunt uterque ex aequo curari.

Rediit itaque tempus Synagogae, quod Esaias cap. iij. describit, dicens: Pro eo quod filiae Sion eleuatae sunt, & ambulabant extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant pedibus suis, & composito gressu incedebant, decaluaabit dominus uerticem filiarum Sion, & dominus crinem earum denudabit, in die illa auferet dominus ornamentum calciamentorum, & lunulas, & torques & monilia, & armillas, & mitras, & discriminalia, & piscelides, & murenulas & olfacto

& olfactoriola, & in aures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & lintheamina, & acus, & specula, & syndones, & uittas, & theristra. Et erit pro suaui odore fetor, & pro zona funiculus, & pro crispâ crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium &c. Ecce quot & quanta mulierum luxus congregauit. xxj. ornamenta mulieri non satis sunt. Quis non horreat uxorem ducere? nonne optimo uocabulo tam Græci quæ Latini, ornatum mulierum appellat mundum? quia uelut cōgeries rerum, ita illa mundum quendam constituunt. Lege etiam Theophrastum, B. Hierony. contra Iouinianum, & Plautum in Aulularia, & uidebis quod mulieri, si licentia detur, infinita cupiditas est ornatus, ideo non explenda, sed præcidenda omnibus uiribus. Et quid agit honesta Matrona, aut uirgo, ut tanto studio cupiat meretricibus conformari? aut quid quæris ornatu tanto, ut irrites animos alienorum uirorum? An significas, quia inuitam habes castitatem? An meretrix optas fieri? Quid quæris alij placere quæ uiro tuo? Quis non habeat suspectum hoc uotum placendi? Mulier satis a bunde placet, si ita est ornata, quod uiro placet, huic enim soli debet placere, huic data est & subiecta. Similiter & uirgines, cur stulte cupiunt placere iuuenibus? An non cogitas, quod terre ducere te, si cogitet quod tanto sumptu te cogatur ductam ornare? Si uis iuuenem amore capere, audis utilissimum consilium: Esto pudica, paucis ornata, paucis uerbis loquens, nec oculos aliquando in faciem eius iaciens. Maximus cultus uirginis & mulieris est pudica uerecundia: hæc enim prouocat & capit animos uirorum, super omnem ornatum. Insuper neque stabile facit matrimonium, ubi amor carnis, ornatu excitatus, cito fastidire facit nuptias: quia non moribus bonis, sed futili nixus est ornatu. Sic fac, & uirum acquires (etiam deo benedicente) citius, quæ dissolutissimæ illæ uoragines rerum, lupis & meretricibus simillimæ, de quibus Psal. cxliij. Filia eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi, id est, præ alijs eminenter decoratæ, sicut templum præ cæteris domibus eminet, ornatur & spectatur &c.

Dictum est, quo modo mulier se erga uirum habere debeat, ut honoret suum maiorem, secundum hoc præceptum, duplici scilicet cultu, obediētia & reuerentiâ, ut sit prompti cordis, ad eius uoluntatem agens, deinde honoret eum ex corde, magnifice de eo sentiens. Si quærat autem, quomodo possit uirum habere in honore, qui sit dissormis, morosus, ac prorsus nec amore quidem dignus, nedum honore. Respondeo, sicut de parentibus dixi, quod deus in illo suspiciendus est, quia deo placuit, ut uir eius sit, & uices eius gerat, ut ait apostolus, Vir imago dei est, & gloria dei, Mulier autem gloria uiri. Ideo non debet sibi displicere, quod deo cernit placuisse & placere. Magna dignitas uiri, quod nomen dei & officium participat, ideo honorandus est ab uxore. deus enim uir est omnis ecclesiæ & animæ, quod sacramentum maximum, etiam causa est, cur uirum honorare debeat mulier, timere, & audire. Auerte ergo oculum a carne, & deum in uiro agnosce, & cole, & facile erit honorare eum.

At contra, ut uiri etiam se præbeant dignos uiri & maioris nomine, nunc dicendum est. Sequitur ergo B. Petrus ubi supra: Uiri similiter cohabitent secundum scientiam, quasi infirmiori uasculo impartientes honorem, tanquam etiam cohaeredes gratiæ uitæ, non impedianter orationes uestræ.

Primum docet uiros, ut non simpliciter cohabitent mulieribus, sed secundum scientiam, id est, non secundum passionem & sensum tantummodo, uoluptatis causa, nihil discernens, inter uxorem & meretricem, nam sic & bestia cohabitant

Mundus mulieris, quia multas res requirit.

Uerecundia pudica ornatus mulieris.

Maritus deformis amandus propter deum.

Vir erga uxores sic se gerant.

bitant, & gentes. Erudit itaq; oculū uiri, quo uxorem inspicere debet, nempe non oculo concupiscentiæ, sed scientiæ & cogitatiōis: Qua scientia duo iubet scire & agnoscere uirum in uxore. Primum, inquit, quali infirmiori uasculo. Secundum, tanq; cohæredes eis sint mulieres. Et sic seipsum exponit, quid uelit per cohabitationem secundum scientiam intelligi, scilicet ut uir agnoscens uxorem, & infirmius uasculum, & tamē cohæredem gratiæ habeat eam in honore, & non in passione desyderij. Declāremus autem latius.

Scire debetis uiri, quod mulier sit infirmius uasculum q; uir, ideo secundum hanc scientiā eis cohabitētis. Uasculum uocat, & quo ad corpus, & quo ad animam, nam & uir eodē modo uasculū est, sed firmius. Mulier em̄ sicut est mollioris corporis, ita & animi, ideo ei impartendus est honor a uiris firmioribus. Uasculum omnes dicimur propter animā in corpore, ut in uase morantem.

Honor uasculi, castus amor cōiugij.

Est autem iste honor uasculi, honor corpori muliebri impartitus, qui nihil est aliud, nisi casto amore uxorem diligere, ut, 1. Thess. iij. Ut sciat unusquisq; uestrū, uas suū possidere in sanctificatione & honore, nō in passione desyderij sicut & gentes, quæ ignorant deum: hoc est, abstinendum ab uxore est, & non est satisfaciendū cōcupiscentiæ: Sanctificatio enim illa est castitas. Sed Apostolus hæc docens, per obliquū etiam uxores uiris cōmendare uolens, ut patientiā cum ipsis habeant, uelut epitheto breuissimo patientiā uirorum tangit, dicens, infirmiori uasculo muliebri. q. d. Mulier est, infirma est, uasculū est, habens animam nobilissimam. Hæc igitur scientes impertite eis honorē propter eas, tum etiam propter uos, ne impediātur orationes uestræ. Passiones enim concupiscentiæ, quæ sinunt orare: immo aliquod honestū agere: Cū oratio maxime requirat animum abstractum a passionib; carnis. Sed cum sit infirmius uas mulier, etiam ferenda est, & dissimulanda eius culpa, & non exacte semp; puniēda pro rebus leuib; sicut aliqui uiri nimis tempestuosi facillima causā tragoediā agunt. Sicut Psal. dicit domino: Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit: Ita impossibile est in re familiari, durare pacem inter uirum & mulierem, si alter alteri nihil condonet ac dissimulet, sed omnia ad unguem obseruet. Quis enim non offendit aliquādo: Ideo dissimulanda sunt multa, ignoranda plurima, ut pacis ratio possit cōstare. Igitur uirum moueat ad uxorem caste seruandam, quod est infirmius uasculū propter corpus, scilicet mollius, & animū molliorem: deinde magis, quia est cohæres tantæ gratiæ. Tertio maxime ne & uiroꝝ salus ipsa impediāt, uide efficax psuasio & uehemēs

In re familiarum multa condonanda, nō nulla diligēdū mulanda.

Similiter Apost. Paulus Ephe. v. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam. Et unusquisq; uxorem suam sicut seipsum diligit: Uxor autem timeat uirum suum, id est, honoret ac reuereatur. Pulchre distinxit, uir diligit, uxor timeat, utrunq; caste, castus amor descendat, castus timor ascēdat hunc inferior superiori, illum superior inferiori debet. Et Col. iij. dicit, Viri diligite uxores uestras, & nolite esse amari ad illas: hoc est, quod supra dixi, ne nimis exquirant & obseruent materiam obiurgandi.

Vxor timeat uirum.

Quomodo ergo Christus dilexit ecclesiam: utiq; spiritualiter, cum non inueniret quod amaret, sed quod odiret in illa, tamen tradidit semetipsum pro ea sanctificans illā &c. Ita uir si inueniat in uxore minus amabile, oportet ut ipse mutetur, & tradat se, id est, relinquat suum desyderium, quod non implet propter defectum uxoris, ut sic tantummodo ea in illa aspiciat, quæ amabilia sūt, & sic mundet eam sibi ipsi, ut exhibeat eam sibi absq; ruga. Quod non fit, nisi, ut dixi, in bono uicerit malum, & discat diligere etiam nō diligibilia, ut fiant diligibilia

Maritus.

diligibilia, uel ipsis mutatis, uel ipso. Nam cum omnes res sint indifferentes, possunt tum diligi, tum odiri, secundum quod mutatur animus: ut honor mundi idem manens, diligitur & oditur ab eodem homine averso & conuerso. Et iste est modus optimus mutationis, ubi non res & obiectum, sed potentia mutatur, hoc enim est stabile. Christianorum est hæc mutatio, & dexteræ excelsi, sed mundanorum est solum quærere mutationem obiectorum.

Satis de isto. Nunc de familia.

Honora patrem & matrem, quod sub patre etiam intelligatur dominus dominus, patet ex, iij. Regū. v. ubi serui Naaman uocauerūt eum patrem. Inde deniq; est nomen paterfamilias. Quare honorandi sunt seruis sui domini, eadē expositione, qua supra, scilicet honore spirituali intus prompte eis obediendo & sublimiter de illis sentiendo propter dominum, cuius & nomen & officium in illis lucere uident, cuius & uoluntas hoc uult, ut. j. Pet. ij. Serui subditi sitis, (ecce obedientia) in omni timore (ecce reuerentia) dominis: non tantū bonis & modestis, sed etiam discolis, id est, difficilibus, prauis, morosis, obliquis, tortuosis &c. Quanquā hic Apostolus de seruis proprie loquitur, non conducticijs, tamen eosdem tangit idem mandatum. Igitur serui qui res dominorum suorum fraudant studiose ac uiolenter, non secus q̄ fures reputandi sunt, & tenentur ad refusionem, quia mercenarij sunt, ut sint fideles. At nunc tota querela totius mundi est contra familiam. Ideo hoc præceptū eis diligentissime est notandum, quia hoc non est honorare dominos, appellare eos dominos, sed ex corde obedire & timere. Et pulchre isto uerbo Apostolus cōsolatur familiam, quæ de dominis suis queritur, quod sunt mali seu discoli, id est, difficiles, dicens: Hæc est enim gratia, si propter conscientiam dei sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes colaphizamini, & tūc sufferitis? Et Paulus Coloss. iij. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes dominum; quodcūq; facitis, ex animo operamini, sicut domino & nō hominibus: Scientes, quod a domino accipietis retributionem hereditatis, domino Christo enim seruitis. Ecce q̄ pulchre ducit Apostolus hoc præceptum in spiritualem intelligentiam, quod ex corde honorandi sunt domini; quia nō illis, sed domino seruitur in illis. Si ego hæc tam expresse dicerem, nemo crederet. Sed sequitur quoq; consolatio eorum, sicut & Petrus fecit, dicens: Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniure gessit (ecce patientiam eorum format) & non est acceptio personarū apud deum, id est, non uos turbet, quod illi sunt domini, uos serui. Idem est apud deum, qui bene uel male operat, accipiet. Eadem Eph. vj. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis uestri, sicut Christo; non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi (id est, quia Christo seruitis) facientes uoluntatem dei ex animo, cū bona uoluntate seruientes, sicut domino & nō hominibus (in hoc enim non hominū, sed dei uoluntatē facitis, & deo seruitis) Scientes quoniam unusquisq; quodcūq; fecerit bonum, hoc recipiet a domino, siue seruus, siue liber. Et Tit. secundo. Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, nō contradicētes, nō fraudantes, sed omnem fidem bonā ostendentes, ut doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus.

Contra, dominos oportet etiam se non tyrannos exhibere, quia ut supradictum est, impossibile est, ut seruus non aliquando obmittat aut cōmittat; oportet multa dissimulare in bono seruo. Nam si illi debent obedientiam & reuerentiam

Serui dños
honorent.

Serui fraudes
lenti.

Seruoꝝ cori
solatio, quia
mercedem a
dño suscipiēt

Dñi nō sint
tyranni;

rentiam, utiq; domini etiam debent clementiã & benevolentia. Vnde Ephe. vj. Et uos domini eadem facite illis, remittentes minas. Scientes quia & uester dominus est in cœlis, & non est personarum acceptio apud deum. Quis enim

Mercenarij
mali.

potest seruire ei, qui ad omnẽ auditũ increpat, iurgat, totusq; turbulentus est. Hos sequuntur & alij mercenarij & operarij, ut manuales murarij, fabri lignarij, & similis generis, de quibus & fraude eorũ ubiq; grandis est questio; multo precio conducunt, pigre operantur, & maiore parte fraudant dominos quibus seruiunt; & heu nullam conscientia sentiunt in hoc ipso, quasi non manifeste sint latrones & fures alienæ rei, quam iniuste accipiunt, dum non satis laborum pro ea faciunt.

Magistrati/
bus nõ oblo-
quendum.

Nouissime huic pertinent episcopi, & principes, plebani, & senatus, utriusq; scilicet dominium; qui sunt q̄ maxime timendi, quia gladium domini portat, quibus cauendum est, ne obloquatur ullus, quia lex dicit; Principi populi tui ne maledicas. Et iterum; Dñs tuis nõ detrahas. Et heu nullis liberius detrahẽ q̄ illis; Nullus timor est dei in illis presidentis. Omnis em̄ potestas a deo est, & licet exactioent & premat rusticos, aut ciues suos, aut sacerdotes, tamen sunt ferendi, non secus ac manus domini prementis peccata nostra, & demerita. His quia præ potentia non possunt nocere in operibus, nocent in uerbis ideo lex præcipit, ne detrahatur eis, neq; male dicat. Hoc est enim iudicare suũ superius, quod omnino repugnat ordini. At quo illorũ uita magis est in luce, eo magis iudicatur & reprehenditur, sed minus catholice, immo orthodoxe.

Concludamus.

Iudæi hoc præceptum irritum fecerunt, quando pro sua auaritia docebant; Munus quod per me tibi prodest, id est, si obtulero illud pro te deo, erit utilius q̄ si tibi dedero. Quãuis & nunc illa stultitia passim regnet, agente eadem auaritia sacerdotum, ut plus tribuant ad mortuos lapides & ligna, & paratiore animo, q̄ proprijs parentibus, ac proximis uiuentibus. Quare (ut dixi sæpius) ne cum Iudæorũ uanissima hypocrisis, legem dei oblitũ, arguamur. Primũ honoremus dei præceptum, & sic honoremus, ut spiritualiter illud operemur, & intelligamus. Hoc est, ut ante omnia istis externis bonis, seu corporis, seu rerum (quia deus illorum non eget, nec ullum uerbum de ijs sibi cõferendis, in primis præceptis posuit, ut dicit apud Hier. vij.) paratibus obsequamur, si egent, deinde propinquis, postea pauperibus & egenis. Tandem quibuscunq; opus fuerit, mutuo uel gratis demus, proximis & fidelibus. Et non sic, ut illis prætermittis (ut nũc furor regnat) templa, imagines, uela, uasa, in illis sumptuose comparemus. Hæc sint nouissima & modica, quia non necessaria. Necessarijs enim caremus, quia superflua struimus. Nõ enim necesse ut superfluis studeamus, cum tot sint necessaria ad salutem, ut nemo sufficiat ea perficere. Alioquin si illa sunt necessaria ad salutem, ubi pauperes saluabuntur, qui hæc non habent; Sed nunc miserrimo tempore ita illis instatur, tanq̄ hæc sint & necessaria & sola ad cultum dei pertinentia, cum ad hominum consolationem data sint, & deus non eget, sed homo illorum, & non dantur hominibus, sed deo, mira cæcitate. Et sunt qui dicant; Scimus quod non eget deus illis; sed non respondent, si dixeris eis; Cur ergo das illa deo non cupienti, & subtrahis eadem fratri indigenti, contra uoluntatem dei præipientis? Et tantum de illo præcepto quarto.

Auaritia sa/
cerdotũ pie/
tatem oppu/
gnat.
Christiana
doctrina.

Templa nimis
ornantur.

Præceptum

PRAECEPTVM QVINTVM,

NON OCCIDES.

Dictum est de praeceptis, quae respiciunt deum tam in seipso, quam suis locum tenentibus. Iam sex sequentia respiciunt proximum. Et uide mirum & aptum ordinem. Incipit enim prohibitio a maiori usque ad minimum: nam maximum damnum est occisio hominis, deinde proximum uiolatio coniugis, Tertium ablatio facultatis. Quod qui in ijs nocere non possunt, saltem lingua nocent, ideo quartum est laesio famae. Quod si in ijs non praeualent omnibus saltem corde laedunt proximum, cupiendo quae eius sunt, in quo & inuidia proprie consistit, de quibus uidebimus. Talis processus est & in primis, iij. Nam maximum est corde, ore, opere abijcere deum, deinde saltem ore in uanum nominare, quem corde & ore confiteris. Tandem, quem ore & corde colis, opere non colere. Et nouissimum, in suis uicarijs despiciere, quod licet leuius sit inter quatuor illa, tamen est maius, quam caetera quae sequuntur, eo quod non deus proprie in illis impetitur, sed homo & proximus. Hoc autem praeceptum sicut, & omnia alia, ad literam traduxerunt pharisaei: tanquam nullus contra ipsum faceret, nisi manu propria occideret alium. Sic docebant, & ita quoque uiuebant. Quod autem sic docebant, patet per omnes prophetas. Vnde & Psal. xviij. intuitus, quod doceret opera illa externa tantum, non ex corde, ratio affectus, dicit. Coeli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, quod dicitur isti solummodo docent opera hominum, non opera dei: Quibus sit ut legem dei corrumpant, quae est immaculata, conuertens animas, sed illi solas conuertunt manus. Et ratio est, quia lex est spiritualis. Et hic norandum, quod quando lex dicitur spiritualis, intelligitur non quod sit mystice intelligenda, sicut intelliguntur figurae & mysteria: aliud enim est mysticum, & aliud spirituale: sed spiritualis dicitur, quia solo spiritu impletur, & spiritum requirit: hoc est, nisi corde, & hilari uoluntate impleatur, non impletur. Sed talis spiritus non est in nobis, sed datur per gratiam spiritus sancti, quae facit uoluntarios in lege domini. Vnde quando auditur lex quaecumque, precipiens illa uel illa, semper oportet cogitare & subaudire, quia precipit uoluntate talia facere, id est, libere sine timore poenae, & ex hilaritate: quod cum in nobis non sit, statim intelligitur, quod lex cogit ire ad gratiam, ut impleat. Sic Psal. ij. Sed in lege domini uoluntas eius. Qui autem mysticum & spirituale idem intelligunt, oportet ut decalogum legis non spiritualemente intelligant, sed tantum ceremonias legis, cum nullum sit mysticum praeceptum in illo. Ac per hoc Apostolo resistant Ro. v. Lex spiritualis est, & loquitur de lege decalogi, ut patet expresse in textu. Quare mysticum & spirituale differunt, sicut superius & inferius. Omne spirituale est mysticum, sed non contra, quia spirituale est nihil aliud, nisi quod est uel significat uiuam uoluntatem ad facienda uel obmittenda. Mysticum autem saepe significat externas operationes, ut immolatio passeris significat carnis macerationem: sed haec est adhuc literalis, licet mystica, quia potest fieri sine spiritu & uoluntate: quia & euangelij praecepta saepius in litera seruantur ex timore & non ex uoluntate, quam uere secundum euangelium uiuere sit praecepta ex uoluntate libenter facere. Et qui aliter uiuit, non secundum euangelium uiuit, sed secundum literam legis. Quocirca qui intelligentiam spiritualemente, & doctrinam spiritus intelligunt ipsum euangelium, & hoc secundum opera exteriora, prope sunt Pelagiani: quia talia opera etiam ab impijs fiunt, sed

Damnū omne
prohibetur.

Lex spiritua/
lis est.

Mysticum saepe
pe, externa si
gnificat.

Vere secundum
euangelium
uiuere.

S opera

Opa euangelij ab interiori dicitur, ab exteriori opera hominum

Pharisaei opera faciunt nos.

Occidentes in uerbo qui sunt.

Irascentes in signo.

opera euangelij non nominantur secundum suum exterius, sed secundum suum interius. Ideo sunt opera abscondita, licet foris luceant, uoluntas tamen latet. Eadem causa etiam uocantur opera dei, quia sunt opera gratiae & spiritus, cum homo ex se non habeat uoluntatem istam, ac per hoc nec opera ipsa. De istis ergo operibus in scriptura frequens est mentio. Et opera hominum acriter arguuntur quod sunt similia quidem ueris, sed uera non sunt, quia sine uoluntate gratuita fiunt, sed semper habent uel timorem poenae, uel amorem commodi pro fine. Taliter enim Iudaei uiuebant & docebant, ut dixi. Nam cum Christum ad Pilatum ducerent, nolebant eum interficere, ne peccarent, sed tradiderunt eum ad occisionem. Sic Saul quoque de Dauid, Non sit manus mea in illum, & tradidit illum in manus Philistinorum, quasi ideo esset innocens; quia non manu occideret, sed corde.

Quocirca Christus Matth. v. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Et quare hoc? quia accipiebant legem secundum dicta & sonum syllabarum, id est, non secundum intentionem legislatoris. Ideo dicit, Audistis, quia dictum est antiquis, quod dicitur, sed non intellectum; uerba tantum audierunt, intellectum autem non cognouerunt, ideo secundum litteram uixerunt, & hoc totum, quia fuerunt antiqui, carnales, Adamite, terrent. Ego autem dico uobis, quibus uobis; utique non antiquis sed nouis caelestibus, Christianis, spiritualibus, spiritualiter dico. Igitur audiamus, quomodo Christus hanc legem spiritualiter exponit, Et uidebimus quot genera contra hoc mandatum peccent.

Primi itaque sunt, qui irascuntur in effectu, qui occidunt ad litteram & in opere; de quibus dicit, Qui autem occiderit, reus erit iudicio, uel potius, reus erit iudicij, aut iudicio, in dandi casu, pro eo quod est obnoxius iudicio. Hoc facile omnes intelligunt, nisi quod sub opere illo comprehenduntur omnes qui hortati sunt consilium, auxilium, aut quocumque alio modo causam mortis dederunt, aut socij & participes fuerunt.

Secundi sunt, qui irascuntur in uerbo, de quibus dicit: Omnis qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennae ignis. In uerbo autem fatue, intelliguntur omnes maledictiones; contumeliae, blasphemiae, quae procedunt ex ira deliberata. Tales enim & si opere non occidunt, tamen uerbis ea super ipsum dicunt; quae si fierent, utique ille moreretur. Quomodo enim uiueret, si diabolus auferret, si pestilentia occideret, si fulmen percuteret; immo aliquando usque ad animae mortem maledicunt, dicentes, ut absorbeat te ignis inferni. Assumit autem Christus uerbum modestius, scilicet fatue, ut intelligamus quid sit de illis, qui durius maledicunt, & hoc ex ira plena, & quae optet interitum illius, quem maledicit.

Tertij sunt, qui irascuntur in signo, de quibus dicit: Omnis qui dicit fratri suo racha, reus erit concilio, in quo intelliguntur omnia signa alia, quae ex eadem ira mortali procedunt, ut sunt auerti facie, tacere salutationem, aut responsionem, gratulatorijs uerbis malum eius protestari, & indignabundis prospera eius prosequi; de quo philosophus. ij. Ethic. fecit uirtutem Nemesis. Nam hoc signum leuissimum Christi ponit, ut iudicandum relinqueret de prioribus, immo quia pace & uerecunde exprimit spiritus mala hominum, sed profunde uult intelligi. Racha certe, si meo iudicio sentire liceat, etiam usitatum uidetur apud omnes linguas, nam & nos cum indignamur, fragore quodam gutturis proferimus, uelut caninum arch seu rach. Talem enim fragorem & asperitatem gutturis, puto dominum significare uoluisse per dictionem istam, & hoc esse quod alij interiectionem indignantis exponunt

ponunt. Non est enim alia interiectio indignantis & quidem uehemētior, rarch seu rarch, ut notū est. Talis itaq; licet nec uerbo, nec opere occidat, tñ id signat; quo cupit eū non esse, ira motus, ideo occidit signo.

Quarti sunt, qui irascuntur affectu, & is gradus est causa, qua supradicti sunt peccata; quo sine, si etiam fierent, & possent fieri, non essent peccata. Ipse enim affectus iræ est caput & uita iræ uerbalis, signi & operis, sine quo nō essent ira, de quibus dicit: Omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudicio. Tales em̄ licet nō occidant opere, uerbo, signo, tamen corde; de quibus Ioan. in Ca. sua. Qui odit fratrem, suū homicida est, quare; quia non fauet ei uitā, sed mortē; ideo quo ad cor, est occisor fratris coram deo.

Irascentes
affectu.

Igitur hoc præceptū, est profundissimū, nec ullus est qui id impleat sine gratia, cū nullus sit, quin habeat cui irascatur, si recte seipsum consideret, alioquin falsa erit oratio dominica, quæ dicit: Sicut & nos dimittim⁹ debitorib⁹ nostris.

Sine gratia
nō possumus
hoc præceptum
adimplere.

Sine charitate em̄ impossibile est, ut hoc præceptū nō transgrediat, aut em̄ diligit, aut odit homo proximi suū; licet nunc nati sint neutrales quidam, dicentes, quod potest nec diligere, nec odisse. uerū tu ne illis confidas suadeo.

Quare qui uult hoc præceptū implere, studeat omnibus modis omnē hominē dulci effectu diligere, immo petat a dño gratiā dilectionis. Et non sibi frustra palpet, quod neminē odiat; ualde em̄ mitis, & humilis est homo, qui hoc præcepto non peccat; Quia spiritalis illa ira, quæ prohibetur in isto affectu, ita profunda est, ut etiam foris non apparente signo uel uerbo, intus uehementissimē me uiuat, de quibus Esa. x. Væ uobis, qui profunde estis corde, & quorum sunt in tenebris opera eorum.

Est autē & ira alia spiritalis & bona, quæ uocatur zelus dei. Nā nisi dñs etiam uellet significare irā bonā, absolute dixisset, Omnis qui irascit, nunc dicit. Omnis qui irascitur fratri suo, ne contradicat sibi ipsi, ubi ait. Qui odit animā suā in hoc mundo &c. Quare ira & odium suū ipsius est nobilissimum, de quo alias.

Sufficit itaq; nobis huius præcepti ista expositio domini, præter hoc quod & multos mouit, cur dominus hunc ordinem fecerit, ut simplicem iram iudicio, Racha concilio, fatue geennæ deputerit; Nam id facile patet, quod per iudiciū, quod dicit lex, Qui autem occiderit, reus erit iudicio, intelligantur hæc omnia tria in spiritu, sicut ipse dominus legem interpretatur: quod sicut sub, Non occides, comprehensa est uniuerso prohibitio iræ, ita sub iudicio uniuersa pœna iræ. Cur ergo nunc iudiciū distinguit a concilio & geennæ? Primus Lyra, sentit qd̄ textus sit transpositus, cum conciliū prius uideatur q̄ pœna. B. Aug. lib. j. de ser. do. dicit, quod ordo grauitatis hic ostēdit in pœna, sicut & est in ordine culpæ. Sed quomodo id peragatur inuisibiliter in animabus, non posse dici. itaq; relinquit incognitū, solū hoc asserens, quod grauior, & grauior pœna illis gradibus est expressa. Nam in iudicio adhuc datur defensionis locus. In concilio uero tractatur de conuictio, qua sententia sit plectendus. In geenna uero est certa & definita damnatio rei. Per illū itaq; processum iuridicum exprimitur grauitas differentium criminum, quæ quo modo uindicentur, cum id B. Aug. non expresserit, nec posse exprimi dicat, ego quoq; desistam exprimere. Nam si dominus differentes pœnas uellet illis gradibus significari, ita quod reus iudicio, nō sit reus concilio, aut geennæ; sequitur quod mortalis inuidia non sit rea geennæ ignis, neq; maledictio, neq; detractio, quod est falsissimū, Immo sequit, quod occidens opere, peius mereatur supplicium q̄ geennam ignis, quia peior & grauior illis tribus est, cū tamen non sit peius supplicium.

Iudiciū, con-
ciliū, geenna
gradus pœ-
næ significat.

S ij Quare

Quare ut meditari liceat sine temeritate omnium istorum quatuor, seu sint plures gradus occisionis, etiam in opere, quod utique uerum est, quia grauius occidit, quam patrem & matrem aut uxorem occidit, quam alium hominem: una est poena, scilicet aeterna damnatio, & geenna ignis, sed differentibus gradibus inferenda. Quod significatur illis ordinibus graduum. Nam sicut remotior est a poena, & tardius ad eam uenit, qui iudicio tantum sistitur in temporalibus; ita tardius, id est minus intense ac leuius ponitur in inferno, qui solum iratus fuit. Nam quod in tempore est tarditas aut celeritas, hoc in aeternis est intensio, aut remissio; immo tarditas & celeritas in corporalibus proueniunt ex intensioe & remissione spiritualium, ut patet in feruidis & ignauis animalibus, quae multa breui, & modica longo tempore perficiunt. Segnis enim anima, modica agit, ubi intensa facit plurima. Ita sicut qui concilio reus est, propior est malo suo, quam qui iudicio, & tamen remotior, quam qui geennae, ita intensius in illa punitur hic quam ille. Reus uero geennae sine mora est id est, intense nimis punitur, & non remisse. Qui uero occidit & peius quam occidit utique intensissime punitur. Haec ita dixerim, ut nihil affirmauerim.

Sed sunt quidam occulte superbi, qui secure sibi persuadent sese non esse reos huius praeccepti, quia non occidunt, non irascuntur, nec conscientiam sibi sunt odium: quod potest fieri & uerum esse, sed non in hoc sese iustificatos putare debent, & hoc praecceptum penitus euacuasse ac implese. Quia lex immaculata, & igne examinata, ac septuplum purgata. Idcirco non ante se quis gloriatur, non peccare in ira contra fratrem, quam se senserit ita mitem, & pacatum, ut si auferatur ei etiam omnia cum uita, non uelit irasci contra auferentem, ac non irascatur cum fuerit ita factum. O quam grande & profundum est uerbum hoc. Facile est non irasci pacificis, & istis qui non laedunt, hoc & gentes, hoc bestiae quoque faciunt, & bestiae etiam immuniore. Quam egregia ergo est iactantia iustitiae, quod non irasceris pacificis, scilicet usque ad serpentem & leonum peruenisti mansuetudinem. Verum si auferatur tibi pecunia, domus, pater, mater, frater, soror, filius, ager, corporis membrum, & ipsa uita, hic uide si possis, non solum non irasci, sed etiam gaudere, & benedicere deum, ac benefacere haec facientibus. Si haec potes, gratias age, quia gratiam dei habes. Si non posse te inueneris, intellige radicalem illam iram, ipsam spiritualem occidendi uoluntatem intus latentem. Hanc enim lex prohibet & expugnat ideo gratia hic optus est, quam sic cognita impossibilitas per legem cogit quare re. Dicis itaque mihi, ita ne purum esse oportet hominem, ut ne uelit irasci quidem in omnibus malis sibi illatis? Respondeo, ita purum utique, quia nihil inquinatum intrabit in regnum caelorum. Quam diu enim ista manet uoluntas in nobis, quae data occasione ruit in iram, fumus immundi. Oportet ergo ita mudam fieri, ut non solum, sicut dixi, non irascatur, sed etiam benedicat maledicentibus, benefaciat persequentibus, gratias agat deo in aduersis, & optet plus aduersitates, ut solum peccatum odiat, & non poenam, secundum illud: Benedicite lux & tenebrae dominum. Et, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Ideo quod iudaeorum sancti tales non essent, dictum est de eis Psal. viij. Destruas inimicum & defensorum. Ideo dixi, quod lex est spiritualis, qui enim aliter hoc praecceptum intelligit, Iudaice & literaliter intelligit, & non abundat iusticia eius a iusticia pharisaorum.

Irasci, ne uel
le quidem de
bemus.

Oderit peccatum
non poenam.

Legendi gra
dus exponun
tur.

Inde B. Augusti, lib. j. de ser. do. sex gradus colligit in hoc mandato. Primus est, laedere etiam si non sis laesus, quae est summa iniustitia. Secundus est, laedere grauius quam sis laesus, quod accedit ad legem Moysi. Tertius est, laedere tantum quantum sis laesus, hucusque lex Moysi processit, quae dicit, Dentem pro dente, oculum pro

lū pro oculo, hæc em̄ donat aliqd, cū maiori pœna dignus sit nocēs, q̄ innocēs omnī iure. Quartus est, læsus non lædas tantū, quātū sis læsus. Quintus est læsus omnino non lædere, hic appropinquat præcepto domini, sed nondū est ibi. Sextus est, læsus, paratus ut sis amplius lædi, hoc est, alterum maxillā præbere. Vide itaq; q̄ funditus iram extirpari uelit, ut non solum non irascatur, sed etiam optet lædi, hic enim mundus est. Nonne qui hæc audis, cogitas illud Psal. Latū mādatur tuū nimis? Quod si quis nō læditur ab alio, necesse est, ut seipsū lædat, & irascatur sibi multis cōtritionibus. Ideo nō est melius, nisi ut sicut præceptum est diligi proximū sicut seipsum, ita quisq; odiat seipsū sicut proximum, ut sic omnia reducantur ad iustam formam.

Quocirca, uis irascibilis, quæ hoc præcepto occiditur & mortificat̄, ipsa est inimica crucis Christi. Ideo quoniā ipsa est homicida, & occidit, oportet ipsam quoq; non uulnerari, sed prorsus occidi & mortificari, & legem talionis in illā exerceri. Qui em̄ occidit, occidetur, occiditur autem ista lege, id est, significatur occidenda, gratia aut̄ sola occidit eam in effectū. Qua occisa, homo fit mitis, patiens, suavis, ad quoscunq; etiā paratus inimicos diligere, & eis benefacere, gaudere in tribulationibus. Quæ omnia impedit impatiens illa, ac cruda, uis irascibilis, quā heu q̄ pauci attendunt, securi de alijs suis bonis operibus, ignorantes q̄ uehementer sit spiritualis, & immaculata lex domini.

Igitur qui amat crucem, & gloriatur in cruce domini, hic est qui non occidit, nō irascitur. Nā hæc est uera differentia spiritualis iræ bonæ & malæ, qd̄ ira mala propter mala pœnæ tantūmodo irascatur: Bona aut̄ solum propter mala culpæ, ideo sibi tantum displicet, & seipsam odit propter peccata, omnes alios diligit & non odit ullum propter res ablatas.

Irascendum
propter ma-
lum culpæ.

At dicis,

Si hoc ita esset, nullus saluus fieret, uel nimis pauci. Respondeo, ideo dixi, qd̄ ualde spiritualis est lex, & eo conandū ut sic impleatur, nec mirum quod pauci saluantur, nec tamē ideo desperandū, quia quod impossibile est nobis, deo possibile est, ut Luc. xix. Quæ impossibilia sūt apud hoīes, possibiliā sunt apud deū, hoc est quod dixi, lex recte & spiritualiter intellecta terret hominē, & cogit humilitatū ad gratiam, confugere, ac de seipso desperatum, oculos in cœlum leuare, & dicere: At te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis, &c. Et iterum Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Quia hic nulla est fuga huc enim oportet hominem uenire, ut sit ita mundus, siue hoc fiat in uita, siue in morte, siue in purgatorio. Noli ergo superbire, quod non pecces, si sentis te irasci pro temporalibus, quia nondum es in spiritu iustus cum Christo, sed cum Mosaicis in carne. Quod autem de isto præcepto dixi, de omnibus intelligendū est simili modo, quodlibet em̄ illorum est spirituale, immaculatum, fidele, probatum, purgatum septuplum, licet raro sic exponatur, ut Psalm. xj. de eiusmodi conqueris. Vnde quod in Græc. dicitur, Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, merito per B. Hiero. iubetur eradi, tollit̄ enim (ut ipse ait) omnis occasio iræ in isto præcepto. Et illud additum est, quia in ueris libris non habetur.

Pauci saluan-
tur.

Irascēs p̄ p̄pa-
libus nondū
est in spiritu
iustus.

Sine cā, adde-
ctitā particu-
la iuramenti.

At obijcitur, Tu de perfectis loqueris, non autem omnes damnantur imperfecti. Respondeo uerum est, Sunt gradus in isto & quolibet præcepto, ut isti quatuor a domino in euangelio isto destincti, & sex per B. Augu. ut uisum est Primum est enim, ne occides opere, tamen prospiciendum ne etiam uerbo, ac deinde ne signo, inde nec corde. Quod si nunc mereri etiam uolueris, oportet ut etiam libenter optes aduersa, & feras cum gaudio. Scio non oportere statim

S iij esse

Conandū ad perfectionē Christiano. esse perfectum, sed gradatim ascendendum. Verum oportet tandē perfici, & tēdere semper ad perfectum, & non stare ac contentum esse in aliquo graduum praeceptorum, sicut multi faciunt, peius peccantes propter non proficere, & alij propter non incipere, eo quod illi superbiant de incepta iustitia.

Inde deniq; sapius uenit, ut pessimi peccatores, ac meretrices, compuncti statim ita perficiantur, ut in supremum gradum euolēt, parati omnia amittere, & sustinere cum gaudio, ubi alij multis annis laborantes, nec secundum attingunt.

Fomes pcti p confessionem non tollitur.

Præcipit uera uires nostras, ut nobis misereatur.

Pctm est non esse perfectū, sed nō oibus imputatur.

Fomes pcti totus extinguentus.

Quod si dixeris, non mirum quod magni peccatores sic cōpungantur. Ecce ecce, hic te audio pharisæe, tu non es magnus peccator, non es sicut ceteri hominum, inuenisti uias tuas bonas. Et cæcitas nimis profunda & lata, quasi ista superbia non sis peior illis omnibus. Igitur cogitandum semper, ut non tantum ira, sed fomes ipse iræ, & totus Adam occidatur, arbor cum fructibus & radice. Ira enim uiri iustitiam dei nō operatur. Non enim præcepta sic tantū sunt discenda, ut scias confessionem facere, quia iste fomes non pertinet ad confessionem, sed tantummodo opera, neq; tollitur per confessionem, quia neq; per baptismum. Sed cognoscendum peccatum, & quid faciendum tibi sit, & quid a deo petendum: per legem enim cognitio peccati. Quia præceptum dei plus requirit, q̄ possumus. Sed hic clamāt, ergo impossibilia præcipit & hæc est blasphemia, ergo iniuste damnat. Respondetur, non, sed ideo præcipit, ut miseretur & humiliet ad gratiam quærendam. Qui enim solum discit ea, ut possit confiteri, uadit præsumens facere quæ didicit, & peius semper ruit, nihil aliud faciens, nisi quod conscientiam auget & magnificat.

Corollarium.

Quod homo non est perfectus, si 2 aut debet esse, peccatum est, sed 3 alijs 2 imputatur, non imputatur.

Imputatur ijs qui stant, quia tales peccatū suum non odiunt, quod est in eis, scilicet fomitem, ac per hoc diligunt, & fœdus cum gentibus Cananais ineunt. Non imputatur eis qui studio assiduo illud expugnant, propter hunc enim feruorem & profectum non imputatur eis, licet sit in eis: quia licet sit in eis, tamen non est in eorum uoluntate, sed contra uoluntatem in carne. Ideo nō est in eis, quod est in eis. Vnde Aposto. dicit: Scio quod non habitat in me, id est, in carne mea bonū, habitat in eis, sed non regnat in eis, sicut lebusai inter filios Israel sed non regnabant. Et Rho. vij. Nihil damnationis ijs, qui sunt in Christo Iesu qui non secundum carnem ambulant. Quare & quia qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentijs suis, Ambulant enim assidue cōtra carnem, non secundum carnem, id est, expugnant fomitem, quem illi sterrentes se cure omittunt, de operibus contenti bonis.

Quid enim putas significat passio & mors Chrihi, nisi mortem ueteris hominis ac totius Adam: qui licet non subito occidatur, tot tamen alapis, colaphis, flagris, spinis, tandem clauis pungendus & fodiendus, donec expiret inclinato capite. Caput est ipse fomes intima radix iræ & concupiscentiæ, qui non occiditur nisi multis aduersitatibus fractus, tandem quiescat mortuus.

Idem significatū est, quod olim filij Israel omnes mortui sunt in deserto, præter Iosue & Caleph, & non nisi alia generatio intrauit terram promissionis, quæ secundam circumcisionem in spiritu figurabat, ut non tantum a temporalibus, sed & a spiritualibus bonis abstineretur.

Nunc

Nunc uideamus Theologos nostros, quid de præceptis istis sentiant. Dicunt itaq; quod intentio legislatoris non fuerit, ut in charitate seruētur, nisi quis uelit uitam ingredi, secundum illud: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Alio qui (inquiunt) sequeretur quod peccaret, qui non occideret, & hanc obmissionem sine charitate præstaret. Ecce hæc dicunt ij, qui nobiliores in Theologis. Quid autē dicunt, nisi quod iudæi etiam sapiunt & dicunt, scilicet literam & traditionem facientes ex spiritualissimo mandato dei: Non occides em̄, intelligūt id est, non facias opus homicidij; quod utiq; cum facile contingat obseruari, statim irruunt & dicūt, præceptū esse seruatum, nisi forte non in charitate: sed hoc nō est peccatum, nec transgressio huius præcepti. Quid faceremus istis pharisæis interpretibus, si non ipse dominus hoc præceptum exposuisset: prompti em̄ essent negare, quod in illo ira cordis etiam prohibita sit, nisi quando non irritatus, ex malicia irasceretur homo, quod tamen nescio an huc pertinere sentiant. Si ergo scirent, quod ista malignitas iræ radicalis radicitus hic prohibetur, utiq; non negarent præceptū in charitate fieri iustum esse, nisi dixerint aliquē, suis uiribus posse iracundiam in mititatem mutare sine gratia.

Præcepta sū
in charitate
perficienda.

Secundo, illud quoq; uel somniāt, uel somnare cogunt. Quod non occides &c. referatur ad tempus quietis, in quo si quis irasceretur, peccaret, quod ille nimirum uult, qui glossauit, sine causa, q. d. si fuerit non pulsatus iniuria &c. quia si non peccet, si læsus indignetur lædenti, non em̄ hucusq; intrāt in præcepti cognitionem, ut uiderent, quoniā omnia referūt ad tempus temptationis & probationis, ut homo ibi agnoscat spiritum eorum, & carnalitatem suā, dum senserit sese rapi uolenter ad peccādū, & non inuenit in carne sua bonū, ut gemat p̄ gratia sanitatis, hic enim sine gratia homo non potest iram obmittere, & impatientiam: ut patet experientia. Alio qui non doceretur homo hic aliā irā ponere q̄ diabolicam, quæ est, nō irritatū irasci ac nocere, quæ nullis ferme bestijs inest aut q̄ paucissimis. Similiter somniant de actu diligendi deum super omnia, scilicet in tēpore quietis, & non cogitant q̄ impossibile sit in tentatiōe & passione.

Sine cā male
exponunt.

Hoc totum illi pulchre abscondunt, quando disputāt solum de operibus præceptorū secundum faciem syllabarū. tunc em̄ inueniunt iudaicæ illius cæcitatē monstrā, scilicet quod gratia non est necessaria, nec intenta in præceptis, nisi cōditionaliter, & hoc non propter defectū hominū, sed propter intentionem præcipientis, ut gratia fiat odiola cunctis, dum potius uelut noua exactio imponit supra legē, & impossibiliorem faciat salutem, q̄ lex ipsa, & non sit potius adiutorium & consolatio ijs, qui legem debent implere. Sic sic cogunt imaginari Theologi monstra ignorantia, & prodigia tenebrarū. Igitur in gratia fieri præcepta, non solum est intentio præcipientis, sed indigentia facientis. Nam uerū est, quod ille peccat, qui non occidit, existens extra gratiam. Nō autem peccat, quod non occidit ad literam, sed quia intus occidit corde, in spiritu, ubi sine gratia, non potest esse sine ira & fomite indignationis, ut patet experientia temptationis & occasione data per aduersitates, hoc em̄ latens malum iræ facit, ut nō possit nō occidere, ergo reus est præcepti spiritualis, licet sit nō reus eiusdem præcepti literalis. Patet ergo quod de lege loquuntur ad literam.

Gratia est ad
iumentū legis
adimplendæ

Tertio, ex eadem caligine concludunt, quædam esse præcepta tātum negatiua, quædam affirmatiua, hoc iterū nō est uerū, nisi corticē syllabarū teneas. Nā illo præcepto, Nō occides, exprimit uehementissimam affirmatiuam, scilicet illam, Esto mitis, & ex corde mansuetus ac patiens, & quies ac pacificus. Negatiua em̄

Præcepta nul
la sunt negati
ua.

S iij in sc̄tū

in scripturis ideo ponitur, quia affirmatiua non est tam uehemens, ut ibi; Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea, id est, in aeternum ei cumulabitur. Et Pal. cix. Iurauit dominus & non poenitebit eum, id est maxime & aeternaliter placebit ei. Et illud Psal. i. Beatus uir qui non abiit, id est, maxime hic inter pios profecit. Et sic de multis alijs. Nam & Apostolus Rho. vij. exponit illud, Non concupisces, affirmatiue dicens: Quod uolo bonum, id est contrarium concupiscentiae (scilicet castitatem & amorem) non facio, facere enim positue significat. Igitur hoc praecipuum est quidem negatiuum secundum litteram, sed affirmatiuissimum secundum spiritum, quia dominus requirit, ut sint mites & pacifici. Illi autem relinquunt internam foeditatem, quam Synagoga impropere dicitur, dicens: Sordes in pedibus eius, Tren. i. & Deut. xxij. Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus.

Sic & illud, Non moechaberis, negatiuum est, sed secundum litteram, habet autem hanc affirmatiuam spiritualissimam, Esto castus, continens, temperans, sobrius, modestus. Et hoc ex intimo prompto, gratuitoque corde. Hic autem gratia utique opus est, non propter deum intendente praecipiendo, sed propter carnalitatem nostram impotentem faciendo.

Sic illud, Non furtum facies, littera est negatiua, sed spiritus affirmatiuus, scilicet, esto pauper spiritu, contentus praesentibus, ac modestus &c.

Quin & illud primum, Non habebis deos alienos, est affirmatiuum, scilicet, dominum deum tuum diliges & coles, unum, super te, & omnia, alioqui non erit unus, si aliud cum eo diligitur.

Et illud secundum similiter, Non assumes nomen domini dei tui in uanum. Haec est littera, sed spiritus dicit: Sanctum & terribile nomen eius. Et iterum, Omnis qui inuocat nomen domini, saluus erit. Vult ergo assumi nomen dei assidua reuerentia, & timorosa inuocatione, magis autem glorificari, & benedici humiliter suae ignominiae confessione.

Et illud tertium, Sabbata sanctifices, id est, ad litteram nullum opus, in eo facias: littera est negatiua, cum ibi affirmantur nobilissima, & maxima operadei, in audiendo, docendo, meditando uerbo dei in spiritu intus, foris quies, intus maxima actiuositas dei operantis. Et si haec tria praecipua exponas spiritualiter (id est, de internis operibus) inuenies, quod primum sit Charitas dei, Secundum fides, Tertium spes. Nam non habere alienum deum, est deum diligere super omnia. Non assumi nomen eius in uanum, est credere in nomen eius, & ipsum in fidei spiritu intus inuocare & glorificare. Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt: omnis enim qui inuocat nomen dei, saluus erit. Porro sanctificare quiete est sese passibile deo prestare, ut in illo deus solus operetur, hic patientia & spe est opus. Nam hic in caliginem intratur, ubi homo non operatur, sed ducitur uia passionis mirabiliter. Quoties ergo pateris, toties operaris non tu, sed quiescis, & deus operatur in te, sed tu nescis quid, quia pateris & es nuda materia. Hoc est quod ait, uacate & uidete, quonia ego sum deus. Spes sola hic regnat in charitate per fide. Recte itaque B. Aug. dicit, quod cultus & latra dei est in fide, spe, & charitate. At haec sunt affirmatiuissima, & tres Theologicae uirtutes, sub littera istorum trium uerborum significatue negatiue.

Vnum restat affirmatiuum, Honora patrem & matrem, sed & hoc quomodo sit spirituale, dictum est supra. Licet littera solummodo honorem signi externi docere uideatur, sed subtus affectum timoris & obedientiae promptitudinem requirit, quae sine gratia non est possibile fieri ut patet in probatione tentationis, ubi occasio uenit ipsum obseruandi, contra uotum uniuscuiusque.

Iam

Præcepta prima tabulae sunt de tribus uirtutibus theologicis.

Homo patienter a deo, non agit bonum.

Iam illud quartum satis notū est, Non falsum testimoniū dices, literā esse negatiuā, sed affirmatiuā esse in spiritu, ut proximo tuo sis ex corde paraclētus, excusando, defendendo, & oīa, quæ tibi uelles fieri in famæ periculo, & conscientię.

Reliqua duo similiter nota sunt, quod non concupiscere ad literā, hoc sit ex corde fatere proximis omnia bona, & nolle ullū malū, Ex quibus omnibus patet, quod decalogus ad literam sonās, recte in spiritu exponit a Christo & Apostolis, ubi docent fidem, spem, charitatē, obediētiam, reuerentiā, humilitatem, mansuetudinē, pacem, patientiam, modestiā, castitatem, paupertatem, bonitatem, benignitatē, hilaritatem, mutuam beneuolentiā &c. Hæc quidē sunt affirmatiua, sed sunt spirituales sermones decalogi omnino.

Catalogum
exponit christus
spiritua,
liter.

Reuertamur itaq; ad propositum.

Incipit autē a mansuetudine ac suauitate spiritus instruere hominem, ut deo si milis esse studeat homo erga proximū, sicut uult deū erga se esse. Nam bonitas summe cōmēdat deum, ideo ut homo sit mitis, benignus, suavis, māsuetus, clemens, facilis, tractabilis, bonus, id est, deo simillimus, dicit: Non occides, non sis occisor, non sis crudus, asper, durus, amarus, difficilis, indignabundus. Hoc autē efficit spiritus gratia, qui hoc præcepto quarī & peti cogitur. Hoc idem dicit dominus Matth. quinto. Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terram.

Corollarium.

Frustra sibi blandiuntur, qui non occidunt, & tamen ut sint benigni ex corde, non quarunt, quia per hoc solum speciem præcepti, & literā habent mortuā, quibus uelut umbris protegitur interior umbra Behemoth.

Cordis bene
uolentia regitur
erga
proximum,

Et demus simile.

Calx apparet frigere, ac sine calore, sed effusa aqua, furit ardore, solo autē oleo quietissime extinguitur. Sic homo adustus fornace maternæ cōcupiscentiæ, occultam habet radicē iræ, quæ erumpit data tentatione, nec sanatur nisi per oleū gratiæ.

Aliud.

Latro uel homicida, aut alius grassator, si non occidit, aut percutit de facto, nūquid contentus est in eo princeps, si arma non ponat? suspicabitur enim, quod data occasione percutiet, ita homo, & si non irascatur de facto, tamē habet intus gladiū iræ, & si in uagina reconditum, sed nō placet deo, nisi ponat gladium & abijciat. Nec satis est quod in uagina sit, timor est de futura occasiōe. Nam iste est gladius, quo occisus est filius dei. Ideo etiam si non occidas, tamē coram deo occisor es, quia in armis occisiōis filij sui inueniris. Quis enim corā principe securus gladiū portet, quo constiterit filium principis occisum? ideo iram tam lōge fieri oportet, & ex intimo corde, ut non possibile appareat aliquando ipsam erumpere. Sic canis, etiam si opere non mordeat, nūquid ideo nō est mordax? immo eo peior, quo insidiosior. Sed heu has insidias nostras cordis quæ pauci obseruant. Vnde Psal. v. Interiora eorum insidiæ, quod nos (cor eorum uanum est) habemus.

Igitur incipientium gradus primus est proprius, scilicet, abstinere a facto homicidij, seu per se faciendo seu consentiendo, consiliando, auxiliādo, ut solet terra lingua, & susurro, autor cædium, facere, miscere iras & dissensiones, rixas, insidias, homicidia, ut Gal. v. docet Apostolus. Hic gradus uidet facilis & exiguus sed est gradus, si recte inspiciat, & pauci sint innoxij, quia pauci sic linguā temperant, ut nō seminet discordias, ac per hoc quantū in eis est, homicidia incipiūt. A quo malo magno & frequenti liberam fuisse matrem suam Augustinus dicit ex singulari gratia dei, ix. Cōfess. Neque enim ab eo facile se liberum sentiat

Gradus in
peccato.

nisi

DetraCTOR
ter homicida
est.

nisi qui pacificus ac mediator utilis est, ut ea tantum narret, quæ concilient ac placent iratos ac discordes, aut magis concilient concordes, tacendo mala, & prædicando bona utriusque apud utrumque. Sicut legitur exemplum quoddam de nuncio prudentis seruo, missio a domino ad quendam, ut migrare iuberet de domo eius. Ille autem saluari dixit eum a domino suo. Et ad dominum rursus reuersus dixit, illum uelle migrare, donec mira (ut nunc omitto) ordinatione dominus mitigatus, intelligeret prudentiam serui. Quapropter recte dictum est, quod furro seu detractor est ter homicida, tres enim uno ictu occidit, primo seipsum, deinde eum cui susurrat, tertio cui detrahit; quia os quod mentitur, occidit animam. At excusant se, dicuntque se uera dicere, sed male, quia uerum debet uere dici, secundum illud: Quod iustum est, iuste exequaris. Ergo etiam uerum sit mendacium, dum non ubi, quomodo, quando, cui, quantum dici debet, dicitur. Hinc & B. Bern. dicit, quod detractor habet diabolium in lingua, qui auscultat in aure. Secundus occisus est ipse auditor detractoris, quia similiter peccat, præter hoc, quod ad iram id est, mortem, eum inducit. Tertius ipse passus, qui cognito isto malo, similiter ruit in iram, id est, mortem, quod si non ruit, non est detractoris beneficium, sed dei, fecit detractor, quantum in eo fuit. Cetera mala detractoris alibi. Et epistola iacobi de malo linguæ tractanda foret, ut appareret, quæ latus sit iste primus gradus huius mandati, & quæ pauci in illo sint. Et breuiter id faciemus. Dicit primo capitulo: Itaque dilectissimi fratres, sit omnis homo uelox ad audiendum, & tardus ad loquendum, & tardus ad iram. Ira enim uiri iustitiam dei non operatur. Istitis uerbis ad mansuetudinem monet, unde sequitur: Propter quod abijcietis omnem immundiciam, & abundantiam malitiæ, suscipite in mansuetudine in scriptum uerbum &c. q. d. ne perfeceritis omnem immundiciam, & abunde nimis malitiam, hoc est, ne tradatis uos immunditiæ & malitiæ, ut omnem expleatis, sed satis est, quod resistentibus, & abijcientibus adhuc tamen adhærebit uobis immunditia & malitia. Omnem, & abundantiam, addit ad significandum, quod qui contra pugnant, non sine immunditia & malitia tamen sunt. quanto magis omnem & immunditiam habent, qui non pugnant, sed obediunt, secundum illud Psal. Astitit omni uia non bonæ, quia sequitur, Malitiam autem non odiuit.

Concupiscentia
immunditia
dicitur.

Porro immunditiam seu sordiciem uocat concupiscentiam, quæ est sordicies animæ & spiritus, quæ & causa est irarum inter homines; ideo enim inuicem irascuntur, quia alter alterius concupiscentiam impedit, ideo hanc uelut immunditiam totalem & capitalem abijciendam docet.

Ira dicitur
malicia.

Malitiam autem ipsam iram dicit, quæ & ipsa est abundantia & superfluitas quedam spiritus, sicut fæda corporis superflua sunt. q. d. stercus & superfluitatem malitiæ, id est, maliciam, quæ stercus & obscenum est animæ, abijcite & nolite fouere.

Tardus ad
loquendum.

Hoc autem fit, si uelox sit quisque audire, tardus loqui. Irati enim sunt non tantum ueloces ad loquendum, & tardi ad audiendum, uerumetiam impotentes ad tacendum & audiendum, quia uelox ad iram, uelox etiam est ad loquendum, & e contra. Quare optimum remedium frangendi iram est, ut homo sibi uim faciat & asuescat. Primum tardus esse ad loquendum, quoniam fuerit iratus. Secundum, quod est perfectius, tardus ad iram, ut proponat in corde non uelle moueri ad iram, & uelle aliquando experiri, an possit tacere offensus.

Ira uiri iustitiam
dei non
operatur.

At excusant se quidam, quod propter deum & iustitiam irascuntur, & loquuntur, quibus occurrit, dicens. Ita uiri iustitiam dei non operatur, impossibile est, ut deo placitum faciat opus, qui iratus, & ex ira facit: cum sit deus pacis & suauita

frauitatis, cui nullum turbulentum placet. Memorabilis sententia, quam multi nimis ignorant, qui contra iniustitias indignantur alienas, suas autem etiā palpant, & iactitant quandoq̄.

Ita & infra. Si quis uidetur religiosus esse inter uos, non refrenās linguam suā sed seducēs cor suum, huius uana est religio. O magnum uerbum, q̄ multi sunt uerbosissimi; At etiam (de quibus hic proprie loquitur) amari, iracūdi, & asper rimi, & n̄ uolūt religiosi & sancti uideri. Idē ergo est, quod religio linguosi uana est, quod ira uiri iustitiam dei non operatur; ita ira facit per linguam religionem, & omnem iustitiam uanam, id est, foris speciosam, sed intus uacuat; ideo & seducit; non alios, sed cor suum; putans se religiosum, cum non sit.

Religio linguosi uana est.

Et capite. iij. pericula linguæ & mala describens, ait.

Nolite plures magistri fieri, fratres mei, sciētes, quoniam maius iudicium sumemus. Nolite, inquit plures, id est, nolite omnes uelle docere, & prompti esse ad loquendum, ac docendum, & tardi ad audiendum, sed quilibet optet se discipulum posse fieri, & alteri cedat magisterium sui, ne fiat turbulentissima dissensio, ut ubi plures sint qui doceant, nulli qui audiant, & quilibet cōtra alium, omnia repleant dissensioibus, sicut fecerunt hæretici in ecclesia. Magistros fieri nō est malum, sed quod multi uolunt fieri, id est, quod uolunt esse diuersi, neuter neutri audiens, hoc est, quod maius iudicium sumūt. Et hoc dissuadet tali periculo, quia etiam absq̄ illo maiori iudicio, quod tales accipient, iam satis offendimus. Non est necesse occasionem peccati quarere, & maioris iudicij accipiēdi. Quia in multis enim offendimus omnes. Omnes tales sumus, quod offendimus, & hoc non tantum in uerbo, sed in multis, s. oculis, auribus, manibus, ac omnib⁹ sensibus, deinde cogitationibus. Et istæ offensiones debent nobis sufficere, ne & maioribus nos offeramus. Deinde hoc etiam persuadet, ne alter alterum superbe presumat docere, quasi ipsi nō offendat in ullo, q. d. ut quid aspere uos in uicem reprehenditis; & unusquisq̄ alterius magister fieri nititur. An ignoratis, quod omnes, nullo excepto, offendimus, non in uno tantum, sed in multis.

Magistri fieri nō debent

Superbe alter alterū nō doceat.

Quod si quis in paucis uel in opere non offendit, quid de uerbo sentiet? Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. q. d. hic se perfectū & nō anteq̄, etiā in uerbo non offendit, q. d. talis nullus erit inter uos, quia in multis offendimus omnes, multo magis & in uerbo; ut quid ergo contra inuicē superbitis & eleuamini, ac non potius in māuetudine inuicem monetis & portatis? Hic inquam perfectus uir. Potest etiam freno circū dare totum corpus, id est, si potest linguā domare, potest etiam totum corpus suum a peccato custodire; quia qui nō peccat in lingua, sine dubio & alia mēbra iā domita, & obedientia habet sub freno.

Inquisitores hæreticæ prauitatis.

Deinde tres proponit similitudines, aquarum una iam cœperat. Ecce equis frena in ora mittimus, ad consentiendum nobis, & totum corpus eorum circumferimus.

Secunda.

Ecce naues cum tantæ sit, & a uentis ualidis minentur, circumferantur autē a modico gubernaculo, quo impetus dirigentis uoluerit; ita lingua modicū membrū est, & magna exaltat, seu iactat, q. d. equos frenare, & dirigere possumus, & naues; immo, ut infra & bestias. Lingua autē cōtra, cū sit modicum membrū debuit maxime posse comprimī, & dirigi. At ipsa magna potius iactat ac mouet, quæ alias reguntur bene, mouet & iactat omnia, sicut uentus naues, recte contraria gubernaculo; quod frenat naues, similis est in quantitate clauo nauis, & in effectu tamen contraria, similis potius uentis & turbinibus.

II

Lingua gubernaculis confertur.

Tertia

Tertia similitudo.

III **Lingua ignis est.** Ecce quantulus ignis, quantam syluam, id est, sit ut paruulus ignis magnam materiam succendat, totam scilicet syluam. Et lingua ignis est, uniuersitas iniquitatis. Grec. mundus iniustitiae, q. d. tot parat iniustitias, ut quasi mundus putari possit, quia ignis est, & multa incendit.

Lingua maxime hostis noster. Istitis omnibus & sequentibus uerbis id agit, ut nos moneat & doceat, quia maximus hostis noster est lingua propria, atque ab ea non minus cauendum, quam ab inimico maximo, & quo est minor, eo nocentior; minor in re, sed maximus in uirtute. Nihil enim facilius laedit conscientiam quam lingua, ideo enim & in monasterijs silentium instituitur; licet contra illud diabolus Logicam quoque illuc introduxerit, garrulitatis garrulosissimam magistram. Eadem causa, ut uelocitatem locutionis compesceret, dominus minatur, de quolibet ocioso uerbo rationem reddendam; dura sed necessaria sententia aduersus tam lubricam pestem, ac praesentissimum uenenum.

Item id & philosophi uiderunt, quod homini ideo sunt duae aures datae, sed una tantum lingua. Atque aures ipsae non tantum parulae, ac aperta foris, sed etiam auriculis circumamiciantibus, ut facilius audiat, denique tortuosa & uerbo quodammodo obiecta, ne facile uerbum praeteruolet. Lingua autem non tantum clausa, & latens, uerum etiam osseo muro circumclusa, scilicet dentibus; deinde ualulm carneum, id est, labia, praeter hoc quod tantum a pulmone distat, & corde tot requirat instrumenta, cum aures nullo indigeant, adhuc ipsa uelocior est omnibus sensibus.

Quinque sensus instar quinque nauium. Ecce quinque sensus uelut quinque naues natant in rebus istis corporalibus, & inferunt in memoriam res innumerabiles, scilicet uisu, auditu, tactu, olfactu, gustu. Nec tamen tot inferre possunt, quin illa plus efferat. Sapissime loquens coniecturas, suspiciones, opiniones, somnia temeraria, friuole ficta, quae nec sunt, fuerunt, nec erunt.

Ranarum immissio loquaces significat. Item inde secunda statim plaga Aegypti fuit, ranarum immissio, quae lingua citatem significant sterilem. Quia prima fuit sanguis, significans, quod quando homo fit caro & sanguis, totus fit lingua, & non nisi uana loquitur, & quo uanior est, eo plus uult plus loqui. Atque fideli signo uanum hominem per hoc cognoscas, si fuerit multiloquus, & e contra. Quo fuerit homo solidior, & grauior hoc signo cognoscas, si fuerit parcus in uerbis, largus in opere; nam tales fastidiunt loqui, nisi dum obedientia aut necessitate cogunt, ut Psal. liij. Obmutui & silui a bonis. Sicut enim eos tædet uita sua, ita & loquelae. E contra. In multiloquio non deerit peccatum. Et ibidem, Vbi plurima sunt uerba, ibi frequenter egestas. Iob iiij. Nunquid qui multa loquitur, poterit iustificari? Et Psal. Vir linguosus non dirigitur in terra. Sed haec maxime sunt mala, dum ira magistra loquitur, unde Aesopus dicitur linguas emisse, cum iussus fuisset optimas carnes, & postmodum pessimas emere.

Quin multi timore infamiae sibi mortem conscuerunt, & Poetae dicunt Lycamben uersibus iambicis Archilochi adactam ad laqueum. Quod si quis adhuc dubitat, interroget eum, qui amarā habet mulierem ac litigiosam, & uerbosam.

Denique quod bestiarum dentes, ungulae, rostra, cornua, aculei, uenenum, aut quae cuncta arma, immo quod malis hominibus tam uaria uasa & arma, hoc lingua est animabus. unde Psal. Filij hominum, dentes eorum arma & sagittae. Item lxxiiij. Nolite extollere in altum cornu uestrum &c. Unde arcus gladius. Recte itaque mundus iniquitatis, & modicus ignis magnam syluam succendens.

Et sequi

Et sequitur. Sic lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus. q. d. Nonne est mirum, quod illud maculat, & totum corpus maculat, quod adeo non est extra nos, immo adeo intra nos, ut sit inter propria membra? Monstri hoc simillimum, quod membrum non tantum membro, sed toti corpori officiat, cum se mutua membra sollicitudine foueant. Hæc sola inter ea maculat totum corpus, id est, reum facit peccatorum, ut propter ipsam totus homo sit odiosus deo & hominibus; quia adeo infamis & abominabilis est linguosus, ut etiam si toto corpore sit formosus, aptus, diues; nihil tamē in eo non uelut fœdum fugitur ab hominibus. Quis enim libenter cum loquacibus ac garrulis cōuersatur, ac non potius abhorret ac nauseat, & dicit: *Ey wie weschig ist der?* Et inflammata rotam natiuitatis nostræ, & inflammatur a geenna. Videtur Apostolus natiuitatem intelligere, id quod nati sumus, ut supra c. i. Similis est uiro cōsideranti uultum natiuitatis suæ in speculo. Et iterum: Voluntarie enim generat nos uerbo ueritatis, ut essemus aliquid creaturæ eius. Igitur natiuitas, generatio seu creatio ac creatura, in quâ nati, producti, creati sumus. Ergo rota natiuitatis dicitur tota essentia, & quicquid creati sumus, sicut totum corpus. Et hæc rotam natiuitatis, totumque circulum nostræ essentiæ, seu eius quod sumus, hoc ipsa inflammata. Ignis scilicet est & uniuersitas iniquitatis, ideo succendit non partem nostri, sed totum quod sumus, ac uiuimus. Nam forte etiam ideo rotam appellauit, non tantum propter totale esse, sed etiam totale uiuere, & operari in hoc tempore. Vita enim nostra rota uolubilis est.

Addit autem inflammata a geenna, ne bona flamma hic inflammare intelligatur, quia ipsa infernali igne accensa, id est, odio & ira, totum quod sumus accendit ira & odio, dum prouocat & permouet ira, ut patet in iratis, qui intus & foris tremunt & feruent.

Quarta similitudo.

Omnis enim natura bestiarum & uolucrum & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt a natura. Linguam autem nullus hominum domare potest. Vide quãtis uerbis & sensibus linguam incessat, ut eam igni inferno similem, ac feris inferiorem ponat. Quis a seipso non timeat, qui nocentiorum & feriorum bestiam apud se habet, quæ totus mundus? quis non odiat linguam suam? quis non uereat loqui, qui tantis nominibus fœdari audiat suam linguam?

Lingua nullus domare potest.

Sequitur: Inquietum malum, plena ueneno mortifero: parum est quod sit inquieta, quod per se malum est, sed inquietum malum, id est, semper nocens, neque a nocendo quiescens. Deinde plena ueneno mortis, id est, quod occidit, non tantum inficit, hoc est, presenti ueneno, non lento aut tardo. Hoc sane patet quæ profunde penetret susurronum uenenum, quod illis, quos intoxicarint aduersus inuicem, uix tota uita remedium prouideri potest, ubi usque ad medullam processit inuidia & odium. Sæpius cum odio moriuntur potius quæ conciliantur. Emphaticus itaque & Epitaticus dicit, ueneno non infectorio, sed mortifero. In ipsa benedicimus deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem dei facti sunt. q. d. Non potest simul utrumque facere, nisi ficte; ideo ne se quisque fallat, quod deo benedicat, si hominem maledicit, nec deum benedicat, cuius homo factura est. Quis enim picturam, aut statuam reprehendere ac maledicere potest, ut maledictio eiusmodi non redūdet in pictorem, & artificem? Sic Hieremias, xv. de iis, qui operibus domini maledicunt, dicit: Omnes maledicunt mihi. Et Esaias, viij. Cum esurierit, irasceat, & maledicet deo, & regi suo, inde præcipue in lege prohibitum fuit & est: Dijs tuis non detrahes, & principi populi tui ne maledicas. Et Apostolus: Maledici regnum dei non possidebunt.

Inquietum malum.

Plena ueneno mortis.

T Quod

Maledicens
hominē, deū
maledicit.

Quod si homines id attenderent, quod maledicendo hominibus, deo quorū q̄ maledicunt, cuius opus & facturam maledicunt, utiq; nō ita prompti essent maledicere. Sicut Prouerbi. xiiij. Qui calumniatur egenum, exprobrat factori eius. Quid enim facit, qui maledicit, nisi quod dicit: Vah quod nō aliud & aliter formatum: cui potius deberet misereri, & dicere orando: O domine, fac eū alium, sicut artificē licet monere & orare non maledicere, ut ibidem. xiiij. Pro- uer. Honorat autem eum, scilicet factorem eius, qui miseretur pauperis.

Quod si B. Petrus prohibet, ne maledictum pro maledicto, nec malum pro malo reddatur, similiter & Christus: Orate pro calumniantibus & persecuentibus uos. Et Paulus Rho. xij. Benedicite maledicentibus uobis, benedicite & nolite maledicere: quid illis fiet, qui maledicūt nō maledicentibus? ideo Psal. xxxij. Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua non loquantur dolum, di- uerte a malo & fac bonum, inquire pacem & psequere eam, id est, a malo, non tantum ferendo, sed etiam referendo, seu reddendo, & bonum non tantū red- dendo, sed etiam conferendo pro malo accepto: alioquin non inquiritur pax, aut persequitur, si malum malo reddas.

Maledictio,
detractio, su
surratio.

Iste ergo gradus est secundus, a domino prohibitus, ne quis maledicat, uitur peret, detrahat proximo suo, & sicut in primo gradu plures sunt rei q̄ credāt, ita & isto, nam tria maxima uitia linguæ hoc præcepto prohibentur, scilicet ma- ledictio, detractio, susurratio, sed istud tertium in primo gradu: Ac per hoc uni- uersa mala linguæ prohibentur per. iij. & v. & vj. & vij. mandatū: per. iij. per- iuria & blasphemia, ac alia offensiones cōtra deum quacūq; sed per. v. offen- siones erga proximū, per. vj. uerba impudicitia, per. vij. uerba deceptionis & fraudis in negocijs seu iudicijs, nam & in ipso. vij. etiā detractio est, sed publi- ca, ac coram iudice, hic autem alia. Igitur maledictio & detractio, & susurra- tio sic differunt, quod maledictio est in ipsum præsentem, uel tanq̄ in præsen- tem & in faciem, sub qua omnia contumelia, blasphemia, criminationis, ui- tuperij, agnominationis uitia comprehenduntur. Detractio est de absente ipso ad alium, & sequitur maledictionē, quia mala in aliquem, uel foris præ- sentem, uel intus memoria obiectum congesserit, & hoc ad alium detulerit, iam maledictio facta est detractio, quare nullus est detractor, quin sit & male- dicus, saltem apud se: & hæc duo pulchre expressit uersus: Prohibe linguam tu- am a malo (id est, ne ulli maledicas, siue uoce, siue tacito murmure) Et labia tua ne loquantur dolum (id est, detrahare caue) Nā dolum est, siquis in tergum loquitur, nesciente illo cui nocet: non autem e contra: omnis maledicus etiam detractor est, saltem hominis eiusdem, licet detrahat deo quando maledicit ho- minem. Quod si ulterius detulerit mala duorum contra inuicem, uel unius ad alterum tanq̄ alterius amicus, & alterius inimicus, iam bilinguis susurro est, & discordia seminator, peior istis duobus, ideo extra istum gradum in primo cum homicidis collocandus.

Manfuetudo
hoc præcipit

Concludamus itaq; hunc. Sicut primum gradum huius præcepti nō implet, nisi qui non tantum nō occidit aut lædit, aut non discordias seminat (quia & omittendo potest cōmittere) sed etiam ita mitis sit, ut potius uiuificet, ac foueat operibus misericordia & beneuolentia. Et ita pacificus, ut mitibus ac dulcibus uerbis etiam conciliare studeat discordes, quantum potest, & mediare ne fiant discordes. Hi enim audiēt: Beati mites, beati misericordes, beati pacifici, quo- niam ipsi possidebunt terram, misericordiam consequentur, filij dei uocabun- tur. Ecce istæ tres beatitudines in isto præcepto sunt comprehensæ.

Ita

Ita secundum gradum non implet, nisi non tantum nō maledicat, detrahat aut uituperet, sed etiam in omnibus benedicat persequentibus, & excuset accusatos, oret pro omnibus, & resistat detractoribus, quantum potest. Ecce hæc est spiritualis intelligētia huius præcepti. Nunc similiter de tertio gradu.

Tertius gradus iræ.

Est, dicere fratri suo Racha seu archa, asperando gutturis halitum, uelut fremitum arteriæ formando. In quo dixi omnia signa iræ præter uerba, immo & uerba præter maledicta & detractones comprehendī, ut sunt ironiæ in uerbis torsiones labrorum, rugæ frontis, ac nasi, ac excandescētia uultus, deinde silentium, auersio uultus, dirus intuitus, quæ omnia sunt indicia animi irati & odio pleni. Adde clamorem & stridorem dentium &c.

Iræ signa
omittenda.

Hic aliqui dicūt, quod necesse quidem est rancorem dimittere, sed nō signa rancoris. Quæ sententia & si sit in aliquibus uera, non tamen uniuersaliter, & multo melius sic poneretur: Signa rancoris aliquando utile est exhibere, non quod sint signa rancoris, sed similia signis rancoris: alioquin signa uere rancoris non sunt, aut nullo modo retinenda sunt, si uere sint, unde adhuc optime diceretur, quod signa charitatis aliquādo omittere, & signa iræ exhibere oportet. Nam si signa rancoris licet non deponere, ergo propter aliquem fructum. Quare ergo non potius exhibenda? ne scilicet sola licentia quæratu omittendi bonum.

Exhibere itaq; melius est, q̄ non dimittere, quia qui exhibet, non ex ira facit, sed ex zelo bono, ideo manet sine suspitione mali. Qui uero non omittit, prius arguitur ex ira fecisse talia signa. Et ideo si non deponat illa, relinquit fratrem in suspitione iræ, ac per hoc impedit ueram & integram pacem ac concordiam, cū ille nō credat cor eius esse mitigatum, & offenditur rursus ad similia.

Quare tales doctores sunt remittendi ad illud præceptum naturale, quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris, & Quod tibi fieri uis, alteri facias. Et gentilis, Si uis amari, ama. sed non est dubium, quin omnes uelint, ut ille quem offensus & iratum habuimus, non tantum signa ponat iræ, sed eo magis contraria exhibeat, ut certi fiant de eo. Ideo largiora petuntur signa, q̄ si nō fuisset offensus. Sic enī & deus largius benefecit post peccatum humano generi, q̄ ante peccatum fecit, eo quod filio proprio nō pepercit &c. Quod si signa tāta omiffisset, quis eum propitium factum credere posset, aut auerteret? Filij ergo dei, deum patrem suum imitentur. Istis autem dictis docemur, q̄ sit difficile mandatum dei seruare: nam experientia patet, q̄ difficile sit hominibus hæc signa mala ponere & bona ostēdere, q̄ se uertunt & reuertunt, anteq̄ induci possint ut simulate saltem faciant: nam uere & ex corde nunq̄ nisi gratia dei adiuti, facient: dicunt enim, non possum tibi fauere, & amicabilem esse. Et infelices non cogitant, quod nollent ipsis ita fieri neq; a deo, neq; ab hominibus. ideo uident in hoc monstro, quid sit futurus infernus, & quid sit præsens mundus, scilicet regnum diaboli, in quo tantum malum inuenitur in hominibus, contra naturam & naturale proprium dictamen pertinaciter obdurans.

Signa rancoris & iræ deponere difficile est.

Quo circa ira & inuidia differunt non aliter, q̄ sicut uinum nouum & uinum uetis: nam inuidia seu odium est inueterata ira, ut B. Augu. in regula: Ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca. Nam ira quæ cito transit & non fit odium, uix ira dicenda est, nam statim traditur obliuioni. Sed inueterata fit tenacissimum malum, quia spirituale malum, adeo ut prouerbiū sit: Nihil tardius obliuisci, quā iniuriam, & nihil citius abolescere, q̄ beneficium: utrunq; fit uitio

T ij

fit uicio naturalis prauitatis, cum contra fieri debeat. Nam bona natura hominis in hoc notatur, si cito obliuiscitur offensam, & beneficium semper memoratur, adeo ut non sinat sibi libenter benefieri, cernens quod obruitur multitudine debitarum gratiarum actionum, & uicissitudinis sibi impossibilis. At contra malae naturae ingenium, semper retinere offensam, semper exprobare & obijcere diu prae terita.

Iram ostēde/
re quando li/
ceat.

Igitur exemplis demus, quando licet signa ostendere irae seu asperitatis; ut si quis ita pertinaciter malus sit, ut semel & bis aut tertio monitus nolit desistere non solum licet, sed oportet signa irae in illum ostēdere, unde pri. Corin. quin/ to. Si is qui nominatur frater inter uos, est fornicator, aut avarus, aut idolis ser uiens, aut maledicus, aut ebriofus, aut rapax. Et. ij. Thessal. iij. Si quis nō obe/ dierit uerbo nostro, notate, & non commisceamini cum illo, ut confundatur, & nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem, ecce non ut inimi/ cus, sed ut frater emendandus est. Ista est ira sancta & bona, in scripturis uehe/ menter laudata. Ideo distinguendum est.

Primo, ut moneatur, secundū illud Christi: Si peccauit in te frater tuus; alio/ quin prima uice non est abiiciendus, sed monendus. Si enim septuagies septi/ es ueniam petierit, non est ei neganda.

Corrige q̄a
peccatū fecit

Secundo, discerne utrum ideo sic facis, quia te laesit, uel quia peccatum fecit. Si enim deum plus diligis q̄ te ipsum, debes irasci magis quod deum laesit, q̄ te; deinde aequae misereri quod seipsum peius laesit intus, q̄ te foris. Quibus re/ spectibus factis, facile doceberis, quomodo & quo corde ei signa charitatis ne ges, uel non neges. Sed ne te fallat cor tuum, & dicas, ita facio, propter deum irascor, & non propter me, & forte mentiaris: Hoc etiam proba apud te, & ui/ de, si tantum doles & moueris, quod uel si alium laederet, quantum quia te lae/ dit. Si enim illic nō moueris, signum est quod te ipsum quaris & uindicas, nō

Signa rancor/
ris sunt pror/
sus ponenda

autem mederis. Et quid moror? Frustra est disputatio, an signa rancoris sint ponenda, quia prorsus sunt ponenda; Si autem est causa quare sint ostendēda hic penitus irascendum ex corde est, non tantum signa exhibenda. Signa ran/ coris si sunt rancoris, prorsus sunt omittenda; Si autem non signa rancoris, & dignum est pro emendatione fratris ea ostendere, etiam ira perfecta est adden/ da, ut uideat, quod ex corde ostenduntur sibi, & ex qua causa. Et non sic in/ cedas tacēs & simulans, ut frater nesciat quomodo tecum habeat. Mala est ta/ lis doctrina, & penitus contra charitatē, docet enim simulationem.

Præcepta per
charitatē op/
time perno/
scuntur.

Sed longa & multa sunt præcepta, quae omnia cito uideret & faceret chari/ tas, quae si desit, nihil est quod satis doceri potest. Ipsa em docet, quomodo ho/ mo ipse uult diligi, foueri, sustineri, benefieri, nihil sibi simulari, ita & idē do/ cet proximo exhibere. Non enim amicus fraudulenter debet incedere, ut Be/ Hiero. Vera amicitia impatiens est simulationis. Si est rancor, ostende; Si non est, iterum ostende, & hoc uel signis clementiae uel seueritatis.

COROLLARIUM.

Patet quod nec iste gradus seruetur, nisi quis studeat nō tantum omittere si/ gna, sed etiā ex benigno corde cōtraria signa ostendere. Ad omnē enim mitita/ tē nos isto format præcepto deus. Et uniuersam irascibilis uirtutis radicē extir/ pare intēdit, ut nō nisi dulcedo cordis ibi relinquať, qđ gratia opat, nō natura

Ira cordis
cauenda.

Quartus gradus est irasci corde, & hic est primus & omnium aliorum radix. Hunc enim ipsa lex maxime tangit, quando dicit: Non occides. Cor em mun/ dum quarit, non tantūmodo manū, ut ludæorū hypocrisis, ut P sal. xxij. Inno/

cens

cens manibus & mundo corde. Quare ferme omnes beatitudines Matth. v. in isto præcepto includuntur, ipsumq; exponunt. Nam, Beati mites, beati misericordes, beati pacifici, beati patientes, beati mundo corde, hic manifeste includuntur. Quod si beati pauperes, beati esurientes iustitiam, beati lugentes, eos significat, qui se agnoscunt non implere hoc mandatum, & ideo lugere & cupere ac esurire, quis dubitet quin sint hic, aut saltē tales esse oportet, ut hoc præceptum & quodlibet aliud impleant.

Esurientes
iustitiam
Lugentes.

Igitur in hoc gradu sunt omnes cogitationes malæ cum ipsa radice earum, scilicet irascibili uirtute prona ad uindictam, ut sunt iræ, inuidiæ, suspiciōes malæ, amaritudines, rancor &c. Et sicut hic est primus, ita habet pauciores species, q̄ proximus post eum. Nam homicidiū in opere habet plurimas, ut homicidium, fratricidiū, uxoricidiū, parricidiū, sacrilegium &c.

Ac per hoc patet, quomodo in isto præcepto sunt quatuor gradus, & in singulis gradibus adhuc mihi gradus; & ideo nullus est in hac uita, qui non sit in aliquo illorum. Beatus autem qui in supremis, infelix qui in infimis. Nam mitas est cœlum, ira est infernus, medium autē ex utroq; est hic mundus. Ergo illuc ascenderunt tribus, tribus domini, hic descenderunt in lacum & infernū uiuentes, quanto propius mititati, tanto & ipsi cœlo &c.

Quare non satis est pro hoc quarto gradu, esse non irascentem fratri, nisi si mus etiā mitissimi in eum affectus & suauissimi cordis. Quod cū non simus ad gratiam Christi fugiendum est, ut de sua plenitudine nostrū suppleat interrim defectum, donec & ipsi perficiamur.

PRAECEPTVM SEXTVM,

NON MOECHABERIS.

OBreuiſſimum uerbum, sed latissima sententiā, ideo interpretatiōne opus habēs, quare Christum audiamus, qui Matth. v. dicit: Audistis quia dictū est antiquis, Non moechaberis, ego autē dico uobis, qui cūq; uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo. Breuiter ipse quoq; loquitur, quia relinquit ex præcedenti præcepto eādē graduū fieri distinctionē, ponēs eū tantūmodo, qui est in corde. Quare & nos hic eosdē quatuor ponemus, scilicet in affectu, signo, uerbo, opere. Hoc em̄ præceptū ideo exposuit dominus, quia antiqui (id est, Iudæi) ipsum accipiebāt secundū uim & rigore uerbi, ac ita docebant, & irritum faciebant hoc mandatū, sicut & omnia alia: Quod nō esset adulter, nisi qui opere id impleſſet; nihil de cōcupiscentia, signis aut uerbis solliciti, ideo immundi facti sunt. Et in hac sententiā sua ira steterūt, ut cōtra eos Hieremias diceret: Unusquisq; ad uxorem proximi sui hinniēbat, & facti sunt sicut equi emissarij. No uis itaq; id est, nobis aliter dicit, ut omnis cōcupiscentia hic euacuetur.

Dicit enim B. Augu. hoc loco de ser. do. in monte, quod nomine moechan-
tium, qui hoc capitulo cōmemorantur, omnem carnalem & libidinofam concupiscentiam oportet intelligi.

Moechia om-
nē affectū li-
bidinosum in-
cludit.

Primus itaq; gradus est opus ipsum foris, quod sine dubio ex cōcupiscentia intus pcedit, ut ibidē pbat B. Aug. Si autē ois cōcupiscentia carnalis ibi phibēt, ergo & omē opus quod ex illa pcedit, idcirco ponunt multę differentię operū.

T iij Fornicatio

- 1 Fornicatio simplex, solutus cū soluta, a quo distinguunt alij
- 2 Meretricium, quod illa sit unius consuetudo mulieris, hoc autem in multis, uagus ardor libidinis.
- 3 Stuprum, quod est uiolatio uirginis.
- 4 Raptus, quod est, cum rapitur filia uel filius, in quo & furtum simul est, & maximum furtum.
- 5 Adulterium, quod quandoq; est simplex, quandoq; duplex, secundum quod uel ambo fuerint coniugati, uel unus tantummodo.
- 6 Incestus, est contra sanguinitatis honorem.
- 7 Sacrilegium, quod est, cum religiosus, sacerdos, monialis, & omnes alij qui deo continentiam uouerunt, fornicantur.
- 8 Excessum in matrimonio quidam addunt.

Hi gradus in opere sic uariant, & sunt inuicem excedētia & excessa, secundū quod circūstantiā mutant. Nā sic & in homicidio p̄cedenti p̄cepto, p̄hibite sunt multae operū differētia, ut dictū est, secundū differētes circūstantias.

Lex est lux
qua uideēt hu-
mana miser-
ria.

Quamuis autem omne p̄ceptū dei sit uelut lux, quo cognoscatur quid sit homo, mundus, & caro, & quantū a deo simus remoti, tamen hoc p̄ceptum p̄cipue illud ostendit. Apostolus enim dicit, per legē cognitio peccati, ergo lex est lux, qua lucente uidemus innumerabilem miseriam humani generis.

Nō deest p̄s-
perpetui lu-
ctus causa.

Quis enim tam est lapis, ut si audiat haec p̄cepta dei, & illis eū illuminantibus, immo mundum totum ostendentibus, si etiam attendere uelit, q̄ infinitus numerus hominū extra p̄ceptorū uitam agant, possit saltem a gemitu & lachrymis cōtinere: si nulla alia esset causa, quare nunq̄ gaudere deberemus, sed semp lugere: haec sola satis esset, si hominū uitam cū ipsis p̄ceptis dei ante oculos cōpararemus. Ibi em̄ uideremus, quomodo humanū genus sit miserissima perditionis massa, cum tam rari appareant, qui in p̄ceptis dei uiuant & agant, & p̄cipue in isto p̄cepto. Nonne horrendū est tot gradus operū esse quibus contra hoc p̄ceptum agitur? Et homines sine ullo timore in illa ruerent ac perire? Et adhuc ridemus talia. Igitur uelut lucernam hoc p̄ceptum attendamus, & per ipsum infinitos casus hominum. Tum uidebimus quod mundus iste sit horrenda Lerna, & inferno proxima, & parum iustitiae & ueritatis in eo, immo scriptura dicit, quod omnis homo uanus & mendax sit: quare uere infernus est in mundo.

Simplex coi-
tus.

Prima itaq; miseria hominū est simplex fornicatio, in qua peccant non tantum ij qui faciunt, sed & qui fouent, auxiliant, consiliant, non resistunt, ridēt copulant, mediant, ac maxime qui occasionem dant.

Fouentes.

Fouent autem, qui uel hospitantur in domibus suis, uel si principes & maiores ac iudices nō prohibēt, sed permittunt. His nihil proderit, quod ipsi non fornicant, dicetur enim eis, Si uidebas furem, currebas cū eo, & cum adulteris tuis portionem tuam ponebas. Haec fecisti, & tacui. Existimasti inique, quod similis ero tui, arguam te, & statuam contra faciem tuam.

Mediantes.

Et ista miseria, heu quāta pestilentia nūc regnat, ubi aequales ab aequalibus erudiunt, ducuntur, perduntur tam inter iuuenes, uirgines &c.

Mediant, ut qui sunt internuncij & copultrices, de quo uide pulchram historiam distin. v. c. lxxx. speculi exemplorū. Hi autē propriū opus agunt diaboli. Nam quod diabolus nō potest, nec posset per se, efficit per illas.

Nō resistētes

Non resistunt autem, qui nec movent aut corripunt secundum mandatum Christi, neq; compatiuntur animae eorum; nec pro eis orant, sicut decet Christianos.

stianos. Insuper & recitant & rident, iocantes in perditione proximorū, cum ut dixi, iste sit ut magnæ miseriæ status inspiciendus.

Occasionem autē dant, qui lubricis gestibus ac uerbis impudicis, aut exquisito ornatu irritant cōcupiscentias aliorū, maxime si id intentione faciāt: nam ornatio illa immoderata semper est causa, licet per accidens concupiscentiæ, ut in choreis, plateis, conuiujs &c. Væ autem illis, qui impudicis uerbis innocentium corda uulnerant, ut nunc horredus mos est, in hospitij publicis, negociatoribus cōuenientibus. Non est, ut aiunt, necesse pedicōlos in pellicium seminare, qui sponte sua nascuntur.

Cultus im/
modicus.

Nam caro nostra in primo peccato duplici uulnere est grauissime percussa. Primū est offensibilitas, alterum cōcupiscentia, quæ duo uulnera per præcepta nobis manifestant, sed per gratiam sanantur. Sed peius est uulnus cōcupiscentia, quo minus dolet & affligit, sed delectabiliter mouet, ideo a stultis nō reputatur malum, cum sit duplo peius q̄ alterū, ita ut scriptura dicat: Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo in umbilico uentris eius. Ante enim peccatum nihil erat quod offendeat, nihil quod libeat. Nunc autem utrunq̄.

Quapropter Christianus homo debet hoc scire, quod quando sentit se ad iram moueri, uel ad concupiscentiam, non secus putet q̄ si mortiferum uenum sentiat, & ulcus pessimū, & gemat pro illo ad dominum ut sanetur. Nam uerissimū est, quod hæc titillatio licet iucunda & suauis sit, tamen est ignitissimus serpentis antiqui morsus, horribilē cōscientiæ paritura cōfusionē & amarissimam amaritudinē. Atq̄ per hoc mouetur ad gratiam quærendam, sicut habet figura Numeri, quod morsus ab ignitis serpentibus ad aneum serpentē suspicientes sanabantur. Ita & titillatus carne, ad Christum crucifixū debet respicere. Nam hinc redditur ratio, cur dominus non contentus, quod per seipsum homo pronus est ad malum, adhibet tentatorem & impulsorem diaboli, scilicet ut quia homo negligens est in quæreda sanitate sua apud deum, ideo urget eum tentationibus, ut cogat eum quærere misericordiā & gratiam dei.

Concupiscentia suboriente homo timere debet.

Secūdo etiam ideo, ne forte in donis sibi datis extollatur. Sic Apostolo Paulo, sic S. Hierony. fecit, sic multis alijs usq̄ ad mortem. Vide in speculo exemp. Litera, Tentatio.

Sunt autē alij qui uehementissime rapiuntur hoc malo: Alij uero mitius, alij modico. Nullus tamen sine gratia dei cōtinet, ut Sapient. octauo. Et ut sciui, quæ aliter non possum esse cōtinens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, alij dominū &c. Ecce quō a morbo isto per orationē, curatio quærere oportet: & magna sapientia est, agnoscere hoc malū suū & remediū locum. Sic & B. Chrysostomus martyr dicit: Errat qui se suis uiribus putat castitatē obtinere posse. Vnde B. Augu. lib. j. de ser. dñi in mon. Quisquis carnalem delectationē aduersus rectā uoluntatē suam rebellare sentit, per consuetudinē peccatorum, cuius indomitæ uolentia rapitur in captiuitatē, recolat quantum potest, quantā, qualemq̄ pacem peccando amiserit, & exclamet. In felix ego homo, quis me liberabit de morte corporis huius? Gratia dei per lesum Christū dominū nostrū. Ita em̄ cū sese infelicem exclamat, lugendo implorat cōsolatoris auxiliū, nec paruus est ad beatitudinē accessus, cognitio infelicitatis suæ. Aurea hæc sententia. Nō em̄ dicit qd ridere, placere, gaudere debeat in titillatiōe, sed lugere, quæ uenenū mortis in se sentit. Deinde: Vbi sunt q̄ librum arbitrium iactant: cur nō cessant statim ut uolunt: immo cur, non uolunt nec possunt uelle? Cur S. Hiero. & Paul⁹ nō potuerūt cessare a stimulo carnis?

Nullus sine gratia dei continet. Cōtra libidinem, remediū oratio.

Gratia dei
ubiq; indige
mus.

Qui hic lu
gent, confo
labuntur.

Tanto castior
quanto magis
dolet se castu
esse non posse

Castitas im
mūdis cogi
tationibus nō
perditur que
inuito obre
punt.

Sacerdotum
tentationes.

Si enim uoluissent, utiq; factum fuisset, sed nō potuerūt etiam satis uelle, ideo contra suum uelle uolebant. Eadem ratio est & de ira: cur enim nō mox qui/escunt, qui irascuntur si possunt, immo si uolunt: sed neq; possunt, neq; uolūt eo q; uoluntas eorum iam alio est rapta & captiua ducta.

Tertio consolatorium est: Quod qui lugent hic, consolabuntur. Sic enim sapientissima dei misericordia nos mirabiliter deducit, dum ex ueneno ipsum uenenum expellit, & de ipsa luxuria nobis efficit emplastrū castitatis, dum ideo illam sinit irruere, ut homo eam sentiens gemat, lugeat, gratiā querat, & sic eo maiore affectū castitatis acquirat, tanto enim castior est, non quo quietior, sed quo dolentior se castū nō esse posse, ut uult. Atq; ex hinc, licet hęc oīa ad quartum gradū infra ptineant, tamē ne excidant, occasiōe data accipimus, quod cōsolandi sunt, qui sentiunt sese uexari talibus stimulis, ut nō stulta opinione statim datis manibus sese tradant desperationi, quasi nō sit castus, qui aestuat medullis & cogitationibus. Periculosissima est hęc cogitatio, & in omne peccatū operis inclinatissima, ppter desperationē. Sic enim iuuenis prius cogitationes carnis nō expertus, cum credat, castum esse nō posse, nisi nullas habeat, statim dicit: Quid differo opus, unum est si & facio, quia amissa tamē est in corde castitas. Non sic o miser, non sic, non est perdita castitas cogitationibus talibus: Immo nunq; castior fuisti, si tamē sentis te inuitum illas habere. Nam castitas sicut & omnis alia uirtus uiua, ita est abscondita, ut non possit cognosci ab eo qui habet, sed a solo deo. Abscondit enim deus omnem uitam sanctorum ita profunde, ut ipsi eam scire non possint, secundum illud Psal. j. Quoniam nouit dominus uiam iustorum. Igitur sicut uiua & uera gloria iusti, est in ignominia, uera sapientia in stultitia, uera quies in tribulatione, uerum gaudium in luctu, uera libertas in captiuitate, uera diuitia in paupertate. Ita & uera castitas est in luxuria, & quo foedior luxuria, tanto speciosior castitas. Heu quod hęc sapientia incognita hominibus est, quantum damnum facit. Verū autem signum uiuæ castitatis est hoc, si se sentiat homo habere displicentiam in presenti, non quod tota sit displicentia, tunc enim non staret titillatio, sed mixta, nunc uult, nunc non uult, nunc infra, nūc supra, ita quod sicut rota uoluitur cogitationibus in luto, & tamen manet propositū castitatis. Nam nisi esset ibi castitas uiua & uera, non persisteret, nec resisteret, sed libere daret habenas cogitationibus, & non sentiret molestiam: quia enim uult & delectatur in cogitationibus, & tñ simul sentit se nolle, fiunt ei mixtim dulces & amaræ, & p hoc molestæ, cum in neutram partē liberū sibi sit ire, sed medio rotatur statu.

Spiritualis enim ille homo, id est, affectus castitatis, ipse manet & seruat castitatem, licet exterior in membris & corde miras excitet procellas. Ideo in castitatis pugna non secus agitur, q; si nauicula in mari iactetur fluctibus, dormiente Christo in illa. Curandū est ergo solam, ut ipse suscitetur, & imperet mari (id est, carni) & uento, id est, diabolo.

Immittit enim & sacerdotibus saepe tales immundicias, ut retrahat ab altari. Qui est despiciendus, nō solū in nudis obiectis turpibus cogitatis, sed etiam si inclinēt uoluntatē in illa, & suscitet malos motus, immo eo magis ad sacramētū est currendū pro gratiā & auxilio. At nūc multos noui, qui nō accedere uoluerūt, nisi non solū quieti essent ab inclinationibus, sed etiā ab ipsis obiectis turpibus. Nimis stulti obsequatores diabolicae fraudis & nequitia.

Igitur sic utitur dei misericordia & bonitas malo nostro, ut per ipsum magis promoueat bonum nostrū, ut omnia cooperent electis in bonū, etiā peccata. hoc totum

hōc totum, ut uitam & gratiam quæ in nobis est, abscondat ac tegat, ne cognitis contenti tepeamus, sed potius ignoratis eis tanq̃ pro non habitis magis suspiremus & gemamus.

Quo autem modo dictum est de castitate, ita & de omnibus uirtutibus, quæ tunc maxime donantur, quando denegantur, & tunc assunt quādo nimis abesse putantur: neq̃ aliter tunc potest homo credere, quin absint & sit perditus. Inde procedit gemitus, odium sui, desyderium earum, & imploratio. Tunc humilibus dat deus suam gratiam, quā postea iterum abscondit & aufert, ut addat maiorem. Semper sub cōtrario abscondens contrarium. Ideo hæc est sapientia quæ trahitur ex occultis, & est in absconditis.

Virtutes ad
sunt dum nō
putantur.

Hæc autē castitas aurea est, respectu eius quæ sine malis cogitationibus est, sicut patientia & mititas extra irritamenta qualis est: Nam etiam bestiarū hæc est mititas & saltem gentium. Ita & castitas, quæ est sine luxuria & cogitationibus in quiete, etiam meretricum est & lenonum pessimorum, quia tunc casti sunt, quādo caro expleta quiescit. Cæterū hæc quies futuræ uitæ est. Quare castitas est periculosa ad superbiam, dum patet (id est, est quæta) sed est etiā periculosa ad luxuriā, dum latet (id est, est tentata) dum utrobique periculū, sed superbiam maius q̃ luxuriā. Igitur utrunq̃ sit.

Castitas ab
scōdita, uera
castitas.

Præceptum non impletur spiritualiter, dum adhuc cōcupiscentia in nobis est, qua fit, ut de castitate præsumere, ac præcepti impletione nullus omnino possit, sed tantū accusare sese & confiteri peccatū suum.

Rursus eo impletur quod spiritus odit hanc concupiscentiam, ideo ipse est purissimus ab ea, & uere impletor præcepti, quia cōsentit per omnia legi, eamq̃ approbat & diligit, dum suam miseriam odit.

Alij uero luxuriosi, nō abscondūt suam castitatē, sed extinguunt potius. Nihil est ergo quod gloriant̃ sese nō nosse castitatē suam, nō huc pertinent.

Secunda est meretricium, quod est magnum malum, ubi libido transit in habitum & cōsuetudinē, qui difficillime curantur. Nam scriptura dicit: Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram. Qui autem paruulos suos sinit crescere, in magnos gigantes inueterascere & confortari, quomodo tunc allidet, & non potius illidetur?

Scortatio pe
riculosa pro
pter consuetu
dinem.

Et hanc nobilissimam spiritus sancti doctrinam deberent parentes filijs suis infundere, ut non tantum uī coercerentur, sed etiam uoluntate ducerentur ad castitatem.

Frustranea enim est pugna castitatis, nisi hæc regula seruetur spiritus sancti scilicet petra est Christus, paruuli nostri sunt mali motus, mala desyderia, quæ cū quis senserit, quid faciet: quomodo uincet: audi, non aliter nisi eos ad petrā allidendo. Quomodo hoc: quia sicut qui manu ad lapidem terit uermiculum, sic uoluntate & cogitatioe tangēdo Christi, statim conerit mala cogitatio, solum tenta & uidebis q̃ iucundū sit sic desyderia conterere. statim enim ut cor passum Christum tangit, omne malum recedit. Sic figuratum fuit olim in lege Numeri quarto. Quando a serpentibus ignescens percussus, per aspectū aenei serpentis in ligno pendentis, liberabantur. Porro ignescens serpens, est lubrica illa, molliterq̃ reptans libido cogitata. fuge, fuge, tam immanem colubrum: accendit enim & mire facit carnem prurire & ardere. Sic etiam Gene. iij ipsa coneret caput tuum (id est, initium & primum motum fidelis anima conerit) alioquin grandis factus, aut totus illapsus inficit & interficit. O si in tempore libidinis mouentis, tantum possemus figuram reptantis uenenati serpentis

Fugiendā
libido.

serpentis

- Stuprum.** *serpētis cogitare & applicare mysteriū, facile fugeremus cogitatiōe ad Christū*
Tertia species est Stuprū, quod est uirginis corruptio, quod olim in lege mi-
tius puniebarur, q̄ fornicatio aut meretricium, quia tenebatur eam dotare, aut
in uxorem ducere. Verū nunc est uehementer magnum, quia tunc uirginitas
summū erat opprobriū, nunc autem summa gloria: tunc damnabile dedecus,
nunc incōparabile decus, ijs saltē qui nō p̄posuerunt nubere. Nā qui p̄ponūt
matrimoniu, nō habent actuale tm̄ decus, sed possunt habere, si ad uirginitatē
animent: de qua multi multa & magnifica scripserunt, quia uere nulli uirgini
potest fieri restitutio. Sane tamē hoc intellige, quia uolenti nō adeo tenetur, in
uita autem non potest tolli, potest autem induci & sic tolli.
- Virginitas**
incompab/
le decus.
- Raptus.** *Quarta species est Raptus, hoc plectitur capite in iure, quod est nō tm̄ uirgi-*
nis, filia, aut ancillae, sed etiā uxoris, aut alius ad suā curam p̄tinētis, sed maxi-
mum est raptus uxoris. Fit autē raptus q̄nq; cōsentiēte puella, puta inducta
blandicijs: aliq̄n inuita, hoc maximū est. Sed legunt multa exempla, q̄bus nō
prosperare cessit. Guarinus Veronensis de quadā Alda uirgine miserabilem ca-
sum elegiaco carmine composuit, quae secuta raptorē, relictis parentibus, tan-
dem ab eo in sylua constuprata & abiecta, cum puderet ad parentes reuertī, pe-
tijt gladio percuti ab eo. At ille sic fecit, & occidit eam. Hoc peccatū etiam fur-
tum includit, & quidem grauissimū omnium.
- Adulterium**
De puero in
adulterio cō
cepto, stultis
sime cōsulūc
summissa.
- Quinta Adulteriū, quod est perplexissimū & grauissimū quo ad poenā, sed*
negligitur hodie nimis. Hoc uitium est causa multarū quaestionū, de possessi-
one, utrum filiū spurū debeat marito proderi. Vide Angelum in Summa, tra-
dentē regulas. Sed qs audebit credere regulis, aut casum in terminis dare pōt?
uarij sunt animi uiuorū, & aliter hodie, aliter forte post annū cogitabunt, etiā si
hoc anno patientiā haberent in uxore adulteriū cōsistente. At certe amaritu-
dine dignū est, quod uir corpus suū dedit pro corpore mulieris, & alius utitur
corpore, pro quo ipse suum propriū dedit: p̄pter quod sedet in arte sua, p̄pter
quod omnia facit, patitur: deniq; seruū se fecit, & alligauit ad multa, qui uxori
sefe alligauit. Et ecce alter hāc omnia cōtaminare audet, quis digne ferre pos-
sit? Vide etiā legem zelotypiae olim, qua nunc mulieres sunt leuatae & exone-
ratae, ideo eo gratius uiris suis adhærere deberent.
- Incestus in/**
ter cōsanguī
neos.
- Sexta Incestus, quod uulgo bluotschand uocatur, quia ignominia consan-*
guinitatis & propinquitatis est, cui eo maior debetur honor, quo propinqui-
or. Nam & in lege dominus certos gradus p̄hibuit, Et quondam, vii. gradus
erant prohibiti. Nam in lege fere secundus tantū gradus prohibet cōsanguini-
tatis & affinitatis: quia nondū erat gratia sanans concupiscentiā, sed regnabat
lex irritans & augens eam.
- Sacrilegium.** *Septima Sacrilegium est, ubi iam non tantū castitas polluitur, sed etiam quae*
deo soli fuit oblata, tollitur, & sanctū prophanat. Verū hoc ex institutione ec-
clesiae magis q̄ ex deo est in sacerdotibus, sed in religiosis grauissimū est, quia
sponte sese cōsecrauerunt dño, & sese subtrahunt rursus.
- Excessus cō/**
jugum ex ni/
mio amore.
- Octaua additur, Excelsus coniugum, quod ut Be. Ambro. allegatur lib. se-*
cundo, contra Iul. Be. Augusti. Ardentior amator propriae coniugis, adulter
est. De quibus Apostolus, j. Thessa. iij. Hāc est uoluntas dei sanctificatio ue-
stra, ut abstineatis uos a fornicatione (Hoc primum) deinde, ut sciat unusquisq;
q̄ uestrum, uas suum (coniugem suam) possidere in sanctificatione & hono-
re, & non in passione desyderij, sicut & gentes quae ignorant deum. Et. j. Pet.
ij. Viri similiter secundum suam cohabitantes, infirmiori uasculo mulier
bri impar

brī impartientes honorem &c. de quo satis supra. Sed difficile est eis regulam tradere, nisi quod uitiosum est ad omnē motum carnis, satisfacere libidini & concupiscentiā, hoc est enim in passione desyderij esse.

Sequuntur nunc tres aliæ species.

Mollicies, quā quisq; uigilando polluitur apud seipsum. Zodomia, quā uir uiro, mulier muliere abutitur, uel etiam uir muliere, & mulier uiro, quæ omnia turpiora sunt, quā nominare liceat. Bestialitas, de quibus Leuiti. xviij. uide, cetera ad confessionem pertinent.

Mollicies
Sodomia
Bestialitas

Ultra hæc sunt pollutiones nocturnæ, quæ de se non sunt peccatum, licet lex Deu. xxiij. Si quis inter uos fuerit homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusq; ad uesperam lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra. Hoc est mystice, sic pollutus (licet & ipse aliud significet) debet abstinere a cōmunionē sanctorum, id est, sacramento, donec sol (id est, æstus & ardor relictus ex pollutione) sedatus fuerit, & sic lotus humili confessione accedere. Habet enim sapius sui causam, quæ peccatū est ut sunt crapula, ocium, sexus alterius conuersatio aut memoria.

Pollutiones
nocturnæ nō
sunt peccatū

Deniq; sunt etiam pollutiones uigilantiū & diurnæ, sed inuoluntariæ, quæ irruunt multis, dum longe aliud agunt, ut dum fricantur, equitant, uehuntur, id est, sine causa sua, quos scriptura seminifluos uocat, ut Leui. xv.

Sequitur alter gradus mœchorum.

Qui est in uerbis, ut quidam turpissime loquuntur de carnalibus peccatis, contra Apostolum Ephe. quinto: Fornicatio autē & omnis immundicia, aut auaritia, nec nomine in uobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarū actio, id est, ne sit fama uos tales esse.

Mœchi in
uerbis.

Tria posuit uitia linguæ secundum concupiscibilem, scilicet turpitudinem, quæ est ipsa obscœnitas, impudicitia, & inuerecundia uerborum. In qua dupliciter peccatur.

Primum ab ijs, qui de istis turpitudinibus uelut risum & consolationem in uicem sibi præstant, tanq; sit iucunda res, de qua loquuntur. Hic alius nihil aliud facit, quā ut ostendat quod obscœnus & ipse possit esse, omni turpitudine nominans membra & opera membrorum. Alius uero historias ad hanc rem pertinentes, omni licentiā recitat, tum ridetur, res optima uidetur, donec monachi & sacerdotes etiam adducantur cū suis peccatis. Qui morbus heu quod dire hodie regnat in hospitij & tabernis, ut piculosum aut saltē pœnitendū sit aliquē religiosum uel pudicū hominē peregre proficisci.

Spurio loqui
peccat

Obsecro per deum, uideate tamen quid isti faciant. Primum, si sunt Christiani, ut nominari uolunt, ita deberent diligere uerecundiam, ut nec paterentur ea nominari inter se, si prohibere possent. Secundo saltē dolerent, si non possent. Tertio super historias lapidorum, uel sacerdotum, uel religiosorum, uel principum, uel magistratum (horum enim eo iucundius recitantur uitia, quo efficacius & licentius præbent exemplum imitantibus) non secus dolere, quod su per proprio casu, sic enim requirit charitas, immo quo altior esset status, eo magis gemere & deum pro eis orare. Hoc enim esset Christianū.

Lapsis cōdo
lendū ex cha
ritate, non re
citanda sunt
uitia eorum.

Iam nunc uide quod longe sint a moribus Christianismi, insulsiissimi homines. Primo non solū hæc non faciunt, sicut certissime debent Christo: Verum secundo sese mutuo in rebus pessimis latificāt. Tertio seipso ad concupiscentiam fricant & prouocant his ignitis iaculis.

Spurcarū fa
bularū narra
tores.

Quarto

Quarto alienam uitam ac famam polluunt detractioe ista grauissima, mortuos putres reuelantes, qui mortuos sepelire debuerat. Quinto, alienam & suam miseriam ac ruinam irident, ac latantur in sua perditione & aliorum.

Libidinans
animus uul-
neratus est,
& ridemus i
fani.

Obsecro cogitate, si dominus dicit, quod de omni ocioso uerbo, quod locuti fuerint homines, rationem reddent in die iudicij, ubi isti quaeſo apparebunt. Vae uae q̄ late regnat ista peſtis. Similes sunt isti, Primo furioſis, immo quis tam furens in sua miseria & plaga rideat & gaudeat. Nonne miseria miseriarum est: dolet ulcus, aut oculus, & non cessat querulus gemitus, & adeo nullus ridet, ut etiam ridentes uelut pessimos omnium odiat ac detestetur, quaritur compatiens & adiuuans, aut consulens. Ecce autem titillat caro, immo grauissime dolet conscientia, deinde ruit ipsa uel anima alterius proximi, & adeo non quaritur compatiens aut consulens, adeo non doletur ac gemitur, ut etiam qui condoleat ac consulere uelit, aut prohibere, irideatur, despiceatur, odiatur. Magne deus quando aperiemus oculos, ut cognoscamus quid sit mundus. Nonne ista est peruersissima peruersitas: an non libido est uulnus supra omne uulnus. Nonne ulcus & plaga super omne uulnus & omnem plagam. Sicut Hierre, decimo dicit: Vae mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Ego autem dixi plane, haec est infirmitas mea, & portabo eam. Et Esaiam primo de populo Israel dicit: Uulnus & lixor & plaga tumens, non est circūligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo. Et iterum: A planta pedis usq; ad uerticem, non est in eo sanitas. Haec sunt plagae & uulnera non ab homine, sed a diabolo inflicta. Vide itaq; uulnus quod facit homo, ploratur; quod facit satan, ridetur, & dulcissimum habetur. Sed heu dulce putatur. Beatus autem ille, qui ipsum intelligit & aduertit esse uulnus amarissimum, sicuti uere est. Nam licet eius amaritudo non sentiat, sentietur tamen inestimabiliter tandem in conscientia. Unde Prouerbiorum quinto. Ne intenderis fallaciae mulieris, (id est, carnis & sensualitatis) fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara quasi absynthium, & acuta sicut gladius biceps. Et uicesimo tertio: Ingredere blande, sed in nouissimo mordebit ut coluber, & sicut Basiliscus uenena diffundet. Ideo discamus per deum, quod in talibus uerbis ludere, ridere, incundare, hoc idem est, quod de propria morte & miseria gaudere, quod nullus facit, nisi furiosus uel plusq; furiosus.

Prædicantes
uita sua.

Secundo similes sunt ei, qui Marci quinto, Lucae octauo, scribitur possessus a legione, qui sine uestimento, neq; in domo manebat, sed in monumentis, & catenis uinctus ac custoditus rupit catenas, & agebat a demonio in desertum, & die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans & concidens sese lapidibus. Spero, quod si intelligerent turpiloqui suum uitium in isto describi, magis timerent. Quid est enim quod nudus erat, nisi quod turpiloquus etiam propriam ignominiam uerbis nudat: cum debuerit potius tegere, ut sanaretur. Deinde non manet in domo, scilicet cum uiuis, de rebus uiuentium agens, sed in monumentis cum mortuis agens, hoc est, quod uitia & mala aliorum recitat, & in illis totus uersatur. Nam monumentum mystice est memoriale mortui, (id est, fama & historia foetida peccatoris, scilicet principis, religiosi, sacerdotis &c.) Item, Concidit seipsum lapidibus clamans, id est, quod sibi ipsi nocet, tibi sibi uidetur plurimum, iucundeq; prodesse. Sic Esa. tertio: Peccatum suum non absconderunt, sed sicut Zodoma praedicauerunt, licet hoc de Pharisaeica iustitia dictum sit in spiritu, tamen in litera etiam huc pertinet. Item legionem habet, ut nemo possit illic transire praeter eorum sequentia, hoc est, quod illi multorum
demonum

dæmonum officiam agunt, dum multis nocent. Et ubi sunt blâdissimi, ibi sunt
 sæuissimi, ut nulli sit sine periculo, cum eis conuersari, ut & supra dixi. Scio
 autē quod nullus tam stultus sit & insensatus, quod si talem hominem uidisset
 ridere potuisset, sed potius fugisset quantū potuisset. Et tamen ridet & ridetur il
 le, cuius iste figura tūmodo fuit. Deniq; & hoc ibi dictum fuit, quod nec cate/
 nis, nec custodijs potuit retineri, quin ageretur ruptis uinculis in deserta, nemo
 potuit eū domare. Hic prope consentit cū apostolo Iacobo. Nullus hominū po
 test linguam domare, ita nullius prohibitione, nullis uerbis euangelij coeren
 tur illi, quin lingua indomita erumpant atq; uagentur, ubi solent, nudī, lacri,
 nudantes, lacerantesq; ceteros similiter. Et ut in detestabilissimum uitiū, etiā
 impure loquar, Nonne fues sunt bestię immundæ, quod stercore hominum de
 uorant? At illi in stercore suo & alieno linguam & dentes uersant. An est ster/
 cus corporis peius q̄ sterco animæ? Oportet enim corā suis uisibilibus loqui, ut
 intelligant. Si ergo uideris porcū uorare oletum, intellige ecce, talem esse ob/
 scœnitatis & turpitudinis fabulatorem.

Apostolus sane dicit, quod inhonesta nostra abundantius honestamus, illi
 uero etiā honesta per inhonesta inhonorant. Quis autem ferat, ut alius reue/
 let eam rī su sibi posteriora, aut pudenda seu ignominia? At quæ ignominia ma
 ior, q̄ sordes peccatorum in nobis & proximis? lex autē prohibuit, ne proximo/
 rum ignominiam reuelemus.

Secundo etiā peccatur, obscœnitate, quando talia corā pueris & puellis in/
 nocentibus nominantur & dicuntur. Rei autē sunt omnium peccatorū, & mortuū
 quæ ex illis sequuntur. Aetas em̄ mollis & inexperta harū rerum, facillime pol/
 luitur, & quod peius est, tenacissime seruat audita turpia, sicut macula in purū
 & tenerum pannū cadēs tenacius hæret, q̄ impurum aut rudiolem, quod & ex
 perientia didicerunt Gentiles, ut Horatius.

Corā pueris
& puellis par
ce loqui.

Quo semel est imbuta recens seruat odorem

Testa diu.

Et Iuuenalis.

Maxima debetur puero reuerentia, siquid

Turpe paras, huius tu ne contempseris annos.

Quid autem faciunt qui hoc agunt? Primum, utiq; cum magnum bonum sit
 ætatem teneram fouere, custodire, promouere in pudicitia & uerecundia, sicut
 dicitur, quod gratissimum sacrificium deo, est zelus animarum: omnium studia
 deberent eo uigilare, ut pueros & puellas custodirent & seruarēt, ne quid disce/
 rent, uiderent & audirent obscœnitatis, qui per se ardent medullis, nō cogitan/
 dum quomodo igne adiecto accendantur, sed potius aqua apposita extinguan/
 tur. Nō solū id nō faciūt, sed etiā propriissimo dæmonū officio usi, corrumpūt
 innocuas animas suis pestiferis fabulis turpitudinis. Diabolus enim corruptor
 mētium dicitur, sed non corrumpit, nisi ministerio linguæ illorum, qui sunt ex
 parte illius & imitantur eum. Quomodo em̄ potest puer aut puella rursus era
 dicare uerbum turpe, quod semel audiuit: sed semē iactum est, & radicat in cor
 de eius etiā inuito, deinde crescit in miras & incognitas cogitationes, quas nō
 audet confiteri, & tamē nescit eis carere. Væ autē tibi, qui huic simplici & igna
 ræ huius rei mētī, hunc laborem, hoc periculum, & hoc uenenū infudisti, Cor/
 pus non uiolasti, sed animam incomparabiliter nobiliolem (quātum in te fue/
 rit) constuprasti. Nam per aurem infudisti & impregnasti eam foetu nocentissi
 mo. Vnde Bapti. Mantua.

Pueri & pu/
ellæ ardent.

Per sensus quasi per riuos,

Venus acre uenenum,

V

Influit

Influit in mentem, quod si male cauta recepit,

Vulnus agit sola diuum medicabile dextra.

Puerorū etas
reuerenda.

Igitur obscenitas istorum maior est q̄ illorū, quod iam non sit tantummodo obscenitas, sed cedes innocētium animarū, & de familia Herodis, qui occidit multos pueros in Bethleem Iudae. Sed uide, nōne ita est, quod nullus pater possit sustinere, ut filij sui occiderentur corpore; quod ergo tibi in corpore tuorum filiorū fieri nolles, quare id audes in animabus filiorum alterius, immo dei, perpetrare? Recte S. Lodouicus rex Frāciae a sua matre didicit, quod filios suos mallet corporaliter uidere occidi, q̄ mortaliter peccare. Sic enim & mater quoq; ad eum dixerat. Sed satis dire illis dominus minatur Matth. xvij. terribiliter dicens: Qui aut scandalizauerit unū de pusillis istis, qui credunt in me, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Vide quanta cura sit Christo de paruulis & innocentibus, quod nouam poenā illis decernit, qui eos offendunt, de nullis enim alijs talem poenam dictauit. Nimirū uolēs, qd noua & singulari poena praeteris sint cruciandi, deniq; sequit. Vae mundo ab scandalis. Neesse est enim ut scandala ueniant, uerūtamē uae homini per quem scandalum uenit. Et infra, Videte ne contempnatis unum ex pusillis istis, dico enim uobis, quia angeli eorum in caelis, semper uident faciē patris mei, qui est in caelis, Ecce saltem angelorū intuitu uultu parci pueris, & reuerentiam illis haberi. Quod si illos ideo castos dixerit quis, quia uerbis ludunt, re sunt casti, sicut eorum pater Ouidius quoq; mentitur, Crede mihi mores distant a carmine nostro.

Vita probata mihi, Musa iocosa mihi.

Respondet Christus, os corū compescens; Ex abundantia cordis os loquitur, Qualis arbor, talia & folia.

Ecclesiae reformatio
in pueris
incipienda.

Hac est etiam ecclesiae ruina tota, si enim unq; debet refflorere, neesse est, ut a puerorum institutiōe exordium fiat. Hac de obscenitate dicta sint. De stultiloquio uero & scurrilitate ad hunc locū nō pertinet, quamq; illa duo nūc apud honestissimos & religiosissimos adeo dominant, ut eo ipso uelint honesti uideri quo stultiloqui & scurriles sunt.

Stultiloquiū
est Aristotelis
studium.

Stultiloquiū autē est uniuersae ociose fabulae, in quibus nihil eruditionis & scientiae, ut ipsemet exponit, quae ad rē (inquit) nō pertinet. idem uocat Christus uerbū ociosum, ideo non nisi utilia, aut necessaria sunt dicēda. Tales sunt fabulae aniles, & neniae puellares, Historiae plebanae de Calēberg, Dietrich von Bern Et disputationes de rebus longinquis & extra nos positis. Quod gen^o sunt etiam opiniones philosophorum, & glossae super Aristotelem, Garrulitates dialecticae, somnia Astrologorum, Stultiloquium enim uocat, quia non sapientiae, sed stultitiae uerba sint.

Facetiae non
uituperantur

Eutrapelia seu scurrilitas, quae est facetia seu urbanitas, quā Aristoteles uirtutē esse putat, qm̄ scilicet nō turpia neq; stulta, sed iucūda & erudita simul dicuntur ut utilitas intret sub dulcedine comitatis. Itaq; comitas seu affabilitas, seu urbanitas, seu facetia talis quae fit, ut tristes atq; tentati in spiritu recreent, laudabilis est, uerum quae fit sine causa, tantum ad consolationem uanitatis & carnis, praesertim cū huius semper non sit nisi leuitas causa, & sola libido fabulandi atq; ridendi moueat ad illam, non conuenit Christianis. Sic em̄ & B. Aug. in cōfess.

Christianos
seria decent,
nec inter amicos
nugae.

confiteretur, Quod nugari cum amicis sit parum Christianum, q; Christianorū res & uerba habere debeant solida & magna seria, plenamq; grauitatē, & autoritatē, ut Psal. ait, In populo grati laudabo te. Porro hac ipsa nugacitas & eutrapelia

trapelia, tanto fit peior, quanto fit in rebus sacratoribus, ut nonnulli importunif
sima leuitate, abutuntur sacre scripturae dictis ad eam leuitatem, & ridicule iucunde eam
torquentes illuc, ubi suam quaerunt uanitatem, cum sacris illis uerbis summa &
reuerentia & terror debeat semper & ubique.

Tertius gradus Moechorum, qui est in signis, quorum unum dominus expressit
dicens: Qui uiderit mulierem ac concupiscendum &c. Ecce uisus ipse, qui si/
gnum sit concupiscentiae, adulterium est. Nonne durissima lex Christi: sed ideo sa/
nissima & immaculata, conuertens animas. In hoc autem omnia alia signa con/
prehenduntur, cum uisus sit minimum & subtilissimum, unde posuerunt aliqui Videre impu
dice,

quinque lineas amoris,

Visus, colloquium, tactus, post oscula, factum.

Atque hic colloquium etiam aliud intelligitur, quam id quod est turpiloquium, & ta
ctus similiter, item & oscula. Sed de singulis latius. Sunt autem plura, ut uisus, au/
ditus, colloquium, litera, internuntia, tactus, amplexus, risus, oscula. Non quod tot sint
adulteria singillatim, quot signa quis fecerit, potest enim uno adulterio haec om/
nia signa facere, alioquin opus ipsum semper esset triplex adulterium, cum sine
tactu & concupiscentia non fiat.

Visus itaque primum, Hoc autem est uelocissimum & frequentissimum omnium
illorum signorum, quia longius, latius, citiusque officium suum agit, plerumque & cla/
rius percipit. Ideo tam multa in scripturis de oculorum custodia dicuntur, cum Oculorum cu
stodia,
nullus sensus tam facile & tot obiectis irriteretur, nec aliorum sensuum aliquis tam
atrociter uulnerat animam: tanto enim profundius figit in cor, quanto clarius
cognoscit, ita ut sit prouerbiū: Quod oculus uidet, cor non fallit. Et Horatius

Segnius irritant demissa per aurem,

Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus. Et iterum,

Valdus oblectant &c.

Vt patet experientia, quia nunquam sic mouetur qui de morte audit, sicut qui ui/
det, nec tantum mouetur qui turpia audit & carnalia atque mundana, quantum qui Visu uisum
tur & fortes.
uidet. Exemplum esto Alipius S. Augu. contubernalis, de quo. vi. Confess. scri
bit: Quod cum inuitus duceretur ad spectaculum clausis oculis despiciens, tamen po
stea apertis, ita raptus est, ut multos quoque adduceret postea & ipse.

Quo circa in iuuenibus & uirginibus ut summus decor est, oculorum incli/
natio & depressio, ita summum uituperium euagatio & incustodia, ita ut aliqui si Oculorum ta
ctus corru
ptiois signum;
gnum corruptionis dent, oculorum euagationes, & uerum est. Eccle. uicesimo sex/
to: Fornicatio mulieris in extollentia oculorum & in palpebris illius agnoscetur
&c. Vide ibidem. Aut est signum iam corruptae, aut facillime corruptibilis muli
eris. Nam quae syncare casta est, non intendit in uultum uiri, sed confunditur, ut de
Rebecca Gene. uicesimo quarto dicitur, quod conspecto Isaac sponso suo tulit
peplum suum, & operuit sese.

Item igitur de quodam sancto uiro, qui cum S. Antonio uenisset Rhomam oculis
clausis, nihil de tanta ciuitate uidere uoluit, nisi ecclesiam sancti Petri.

Item de Syluano legitur similiter, quod semper uelatis oculis incedebat, neque
solem hunc uidere uoluit.

Item Iob. xxiiij. dicit: Pepigi foedus cum oculis meis, ut ne cogitarer de uirgine (id
est, iuuenula.) Econtra Dina egressa ut uideret mulieres regionis illius, corrupta
est. Et Bern. dum quadam foemina fixe fuisset intuitus, graui ultione seipsum coeruit
Et B. Benedictus ex uisa in seculo foemina, grauissime fuit tentatus. Item quid con
tigit Dauid ex aspectu Bersabee, & filijs Israel ex Moabitarum aspectu: Nu/
me. xiiij

me. xij. Item alius tentatus a muliere uisa, cum mortuam audisset, de putredine cadaveris illius sanauit. concupiscentiam. Idcirco uisus nō tantū in praesenti cōcupiscentiā mouet, sed etiam memoria fixus ex praeteritis diu, mirandas suscitāt tentationes. Ideo dicit Hiere. Treno. iij. Oculus meus depradatus est animā meā. Et iterū Hiere. ix. Mors intrauit per fenestras nostras. Et. ij. Per. ij. Oculos habentes plenos adulteriū. Ecce quomodo adulteriū in oculos ponit. Itē Eua primo mota est uisu pomi, quod esset pulchrum &c.

Et de filijs dei Gene. sexto scribit, quod uisu ceciderūt: Vidētes filij dei, filias hominum, quod essent pulchrae, acceperūt sibi uxores, quascunq; elegerant.

Vnde & sapiens docet: Noli intēdere in faciē uirginis, ne cōfundat te uultus eius. Item e contra: Nec puella in faciē iuuentis, propter simile periculum.

Hinc dicit Ioannes, Quod omne quod est in mundo, est concupiscentia carnis & oculorum, & superbia uitae. Concupiscentia oculorum intelligitur curiositas, multa experienti & cognoscendi per sensus.

Legit de S. Elisabeth, q̄ maritū suum in ecclesia quādoq; iucundius intuita subito fuit a dño correpta. Quid illis fiet, qui in ecclesia fere nihil aliud agunt, q̄ illud Ouidij, Spectatū ueniunt, ueniunt spectent ut ipsa, nihil nisi uidere, uideri, concupiscere, cōcupisci. At sane quodam uelut naturae ingenio, proprium est mulieribus, quod amant concupisci & amari, uiris uero cōcupiscere & amare, licet & utrunq; fiat, ut mulier insanat cōcupiscendo, & amando, & uir quaerendo concupisci & amari.

Mulier amari
querit.

Sensus nostri
noxij sunt.

Mira itaq; miseria, quod sensus proprii sunt tā noxij nobis, ita ut uere dixerit Christus: Inimici hominis domestici eius (.i. sensus) Et psalmo. xxxvij. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterūt. Quid em̄ facit oculorum curiositas, nisi quod aduersus animam pugnat?

Sensualitas
serpens.

Vnde & B. Augu. uocat sensualitatem serpentē, quod sit lubrica & mobilis multis obiectis, figurata per serpentem in paradiso. Vide itaq; quomodo odiū nostri & abnegationē nostri nō gratis docuerit Christus in euangelio ut odiamus oculos & omnes sensus, omniaq; membra, quoniā captiuam ducant animam in legem peccati, praesertim oculos, unde Ecclesiast. tricessimoprimo: Ne quis oculo quid creatum est?

Oculus insatiabilis est.

Verum non hoc tantūmodo malum est, quod per oculum facit concupiscentia, sed etiam quia non saturat, ut Eccle. primo. Non saturat oculus uisu. Et pro uer. uicesimoseptimo: Infernus & perditio nunq; implentur. Similiter & oculi hominū insatiabiles. Quid ergo pdest oculorū cupiditatē irritare, & finito initio uidendi, infinitū desyderiū, & nullū finē prouocare? Melius est statim ab initio uisum coercere, anteq; dilatet uoraginē suae cupiditatis, quā explere nō possis.

Igitur ut B. August. in regula: Nec uos dicatis habere animos pudicos, si oculos habeatis impudicos. Impudicus enim oculus, impudici cordis est nuncius. Nullus ergo psumat, quod non sit adulter, si opere cesset, oculo tñ cōcupiscat.

Hac de primo & maiore signo.

Auditus im-
purus.

Aliud est auditus, quo indicat concupiscentia intus ardens, ut qui uel prouocant dici nel cantari turpia (& ij sunt peiores) uel qui tacite & libenter audiunt etiam si non prouocent, delectantur enim in illis, neq; auertuntur, ut ab immū dicia & nocumento. Tertij etiam possunt esse qui nō prohibent, nec arguūt huiusmodi audientem, aut melioribus instruunt, neq; coram eis increpant atq; abominantur talia, ut terrent audientes, omisso scilicet ij peccant, quod nō sunt solliciti salutis proximi, & perditionis eius negligentes, atq; minus q̄ de-

bent ca/

bent curiosi. Tertium, est colloquium, scilicet cū muliere uel uiro: nam con-
cupiscētia id agit, ut fabulentur, salutent, tractentq; secū, licet honesta quādoq;
sed non causa honesta. Inde em̄ risus, ioci, fabulæ, colloquia, tantūmodo ut pla-
ceant sibi mutuo, & sese prouocent ad amorem sui mutuū. Et hoc uitium mu-
lieres impense laborant, dum amant. In puella autem non tantū hec, sed omnis
prorsus uerboſitas turpissima est. Nec est signū constantis uirginitatis aut casti-
tatis, si sit puella loquacula & garrula, præsertim cum iuuenibus. Nam ecce B.
Virgo quāto textu angeli conuēta, nō tñ nisi id dixit: Quomodo fiet istud &c.
sed neq; ut ait beatus Ambrosius refalutauit salutantem. Proinde quæ libenter
uolunt audiri in cantu, aut loquela, rursumq; audire cantum, uel colloquiū al-
terius sexus, quid aliud nisi eiusdem sexus concupiscētia sese ardere probant?
Si non arderent, nihil colloquium aut aspectum curarent, sicut alia non curant
quorū affectu non tenent. At nunc puellæ plurimę tota leuitate huc feruntur.

Quartū, tactus, ut sunt manuū traditio & amplexus, quę & honeste quidē fie-
ri possunt in specie, tamen cū concupiscētia intus mouēte. Hic iam ignis libi-
dinis acriter incendit, ut etiam B. Hierony. dicat, quod tactu ipso statim sexum
intelligit concupiscētia, ideo q; longissime fugiendus tactus, sicut legit de quo
dā Papa (non memini nūc nomen) quod data manu pro more osculanda, cū ex
osculo mulieris sensisset titillationem, manu præcidi sibi permisit.

Quintū, est osculū, quod tranſeamus; hæc autē signa nusq; aguntur & fiūt ue-
hementius, q; in choreis publicis: mirū, quot & quanta ibi fiāt peccata, quid ibi
uiſus & auditus hauriat, quid tactus & colloquium pariat, breuiter mūdus est
mundus, immo immundus, & inimicus dei: nec est quærēdum bonū quod deo
placeat in mundo, peccatum super peccatū ibi urget & addit, ira dei ibi cernitur
intensa nimis, & tamen rideſ, saltatur, gaudetur tanq; in rebus parum nocenti-
bus, immo bonis & utilibus.

Sextum signū & quidem non leue, est ipse ornatus peregrinus & nouus, qui
nunc tot inuentionibus, artibus, studijs feruet, ut nihil nisi furiosum possis dice-
re mundū; cum tamen nulla sit causa, nisi ut placeant & conforment sese mūdo
Necessitas em̄ aut utilitas, immo & honestas (quæ solæ sunt causæ iustæ) nō re-
quirit talia, modicisq; contenta est; quis autē satis de illis potest dicere, cū sint in-
audita genera sumptus & uestiū: sed acre malum & fomes libidinis sunt ista, li-
cet nihil curent; credo q; tandem nudī incedent, cum iam seminudī incedant;
sed sine, dabitur nostris sua moribus ætas: peruenit ita dei super mundū in finē,
& beatus qui intelligit, quoniā uere ira dei in illos peruenit. Omitto hic etiā
amantiū, id est, amentium furors, qui nocturnis officijs, amatriculis suis, ludo
cantu, musica seruiūt, & omnia tentant, ut placeant; hic etiā ipsi mundo stul-
tas stulticias agunt, ideo transimus illa.

Quartus demum gradus est, ipsa interna concupiscētia de qua satis supra
dictum est, qua nemo caret in hac uita, sed tamē hoc ipso saluamur, quod ei nō
consentitur, ut Rhoma, vj. Neq; exhibeatis membra uestra seruire peccato, ut
obediatis concupiscētijs eius; quanq; enim lex dei immaculata requirit, ut pro-
sus nulla sit concupiscētia, sed tota & omnino immaculata mundicia, tamen
misericordia dei interim sustinet, & gratā habet dissensionem noui hominis in
tus, ne dominetur nostri omnis iniustitia. Hæc iugiter est mortificanda, ge-
mitu, uigilijs, labore, oratione, humiliatōe, & alijs partibus crucis, tandem
ipsa morte.

Ex quibus omnibus patet, quod hoc præceptum nō solum nō est negatiuū,

V iij nisi

Colloquium
incendit amo-
rem.

Puella loqua-
cula.

Tactus miri-
fice inflamat.

Osculum;
Chori saltau-
tium.

Vestes & cul-
tus nouus &
peregrinus ar-
guitur.

Interna concu-
piscētia mor-
tificanda.

Non moecha nisi in facie tantum uerborum & litera, sed maxime affirmatiuum, quia praecipit scilicet Castitatem & continentiam purissimam intus & foris; quis autem sapiat tam stulte, ut castitatem neget esse rem affirmatiuam? sed negatiue praecipitur, dum prohibetur libido, ut purissima sine omni mixtione libidinis precepta intelligatur, ut Psal. xj. Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum.

Ac per hoc iam patet, quomodo per legem fit cognitio peccati, quia concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, non concupisces, Roma. vii. scilicet quia solum opus peccatum putabatur. Igitur non satis est, ut opere non moecheris, non satis, quod uerbo sis pudicus & aspectu, aut alio quouis signo, immo nec hoc satis, quod corde non consentias, nisi etiam tandem purus fias ab ipsis motibus malis, intus ebullientibus: ideo non nisi gemitus pro gratia dei super est cum Apostolo Roma. septimo: Infelix ego homo, quis liberabit me de morte corporis huius?

PRAECEPTVM SEPTIMVM,

NON FVRTVM FACIES.

Spūalis Intelligentia.

A Vdiuimus quod praecipitur quintum, Non occides, prohibuit offensam proximi in sua propria persona. Sextum autem, Non moechaberis, offensionem eiusdem in persona sociali, eademque carne. Et utrumque tam in opere quam corde, tam affectu quam effectu: ita ut satis constet, quod spiritualis intelligentia istorum praecipitorum negatiuorum sit ista affirmatiua, ut mites & casti simus, intus & foris, prorsus sine omni, tam amaritudine irae, quam dulcedine concupiscentiae. Quae duo sine charitate spiritus haberi prorsus non possunt, quia sunt fructus spiritus. i. Corin. xij. & Gal. v. Ideo plenitudo legis est dilectio. Haec enim est mitis, & nulli nocet, immo omnibus prodest, & prodesse cupit. Est etiam casta & sancta, ideo neminem polluit.

Duplex intellectus.

Sequitur nunc prohibitio offensionis in rebus proximi, quod aequae sine charitate fieri non potest, saltem in spiritu. Vnde & hic quoque notandum, quod hoc praecipitur dupliciter intelligitur.

Literalis.

Primo ad literam & secundum sonum uocis, sic solummodo opus ipsum furti hic prohibetur, quia dicit: non facies furtum, non utique ait: Non doceas, non ostendas, non cupias, sed, non facies, sic Iudaei intellexerunt, & superbi facti sunt in iusticia sua, tanquam non essent rei prauaricationis. Vnde cum ipse Luca. xvj. huius praecipiti ueram daret intelligentiam, dicens: Non potestis deo seruire & mammonae. &, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis; audiebant haec omnia pharisaei, qui erant auari, & deridebant eum. & ait illis: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est apud deum. Ecce quomodo corda requirit in iustificatione

Deus cor requirit in praecipitorum iustificatione.

Lex & prophetae usque ad Ioannem: Ex eo regnum dei euangelizatur, & omnis in illud uim facit, facilius est autem caelum & terram praeterire, quam de lege unum apicem cadere, Ecce uolentia opus est in dei praecipitis, quia tantum cortex uerborum, sed nec unus apex praeteribit &c.

Spiritualis. Pauperes fideles intelligunt.

Secundo ad spiritum & secundum intentionem praecipientis, sic omnem cupiditatem hic prohibet cordis, ita quod sit impossibile impleri illud, nisi sis pauper spiritu

spiritu, ut Mathæi. v. Beati spiritus pauperes. proinde in Psalmis, proprio uelut nomine, fideles Christi uocantur pauperes. Pal. ix. Dum superbit impius, incendit pauper. Et iterum: Et factus est dominus refugium pauperi, & quoniam non in fine obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in fine. Igitur spiritus huius litteræ est paupertas in spiritu, quare manifeste patet, quod sine gratia dei nullus implet hanc legem, cum sit homo naturaliter cupidus uitio primi peccati.

Corollarium sequitur.

Quod legis huius in littera impletio, est nihil aliud, nisi decipula quadam. Psal. v. Quonia non est in ore eorum ueritas, cor eorum uanum est. Heb. sic: Quonia non est in ore eorum rectum (quia docet, s. umbram & litteram operis tantummodo in precepto) interiora eorum insidiosa (quia decipiuntur, dum sese iustos credunt, falsi specie operum, ut non agnoscant malum suam cupiditatis) ideo non gemunt pro gratia, nec peccatum confitentur, sed stant securi. Ideo Rho. ij. contra eos dicit: Qui doces non furandum, furaris, scilicet cupiditate, licet non opere.

Iurista autem hoc preceptum non adeo late exponunt, sed manent in limitibus furti, uerum coram deo, quicquid agit uoluntas, facere dicitur, etiam si opus non sequatur. Scrutatur enim deus renes & corda, Psal. vij. Ideo nos in totam latitudinem operum eamus, quare cupiditas perficit: sed heu quanta est latitudo deus bone

Quis enim auaricie & specierum eius uituperia non audiuit. Igitur primum opus est secundum sonum textus, ipsum furtum, hoc rursum in quinque species, scilicet furtum simplex, sacrilegium, peculatus, abigeatus, plagiatus, de quibus Iurista. Nam hoc preceptum secundum litteram copiosissime & diligentissime tractant in omnibus speciebus, teste proprio eorum sermone, quod iuridica facultas sit de pane lucrando: tolle meum & tuum, & nullo iure opus fuerit, & sane in finitum negocium prebet ista cupiditas hominibus eiusmodi. Igitur furtum est rei aliena usurpatio, domino inuito & ignorante: quod si sit in rebus priuatorum est furtum simplex: si in rebus sacris, sacrilegium: si in republica, peculatus: si in ablatione iumentorum & pecorum, abigeatus, si in ablatione hominum, plagiatus.

Hos quinque gradus dire puniunt leges hodie, ut notum est. Olim uero in lege furtum non puniebatur ultione mortis, ut Exodi. xxij. sed pro oue una, quatuor, & pro boue uno quinque reddebant, si tamen uendiderat aut occiderat. Si autem adhuc integra apud eum reperiiebantur, duplum tantum reddebatur, quod si reddere non habuit, ipse uendebatur. Hac certe lex adhuc bona esset, nimis enim rigidum est, ne dicam iniquum, pro rebus uitam auferre, & animam pro uitae tolli. Nonne corpus melius est quam uestimentum, & anima plus quam esca? Vnde & Prouerbiorum sexto, legem Moysi secutus, ait. Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit, & hoc est uerum, si solum fuerit furtum. Vnde sequitur: quales intelligat furtum, d. Furatur enim, ut esurientem impleat animam, deprehensusque reddit septuplum, & omnem substantiam domus sue tradet, & liberabit se: qui autem adulter est, propter inopiam cordis perdet animam suam.

At adulterium hodie mitissime plectitur, magna certe iniquitate, furti intensa poena, quare potius laxari debuit quam adulterij, maxime furtum, quod inopia corporis fit & penuria.

Porro sacrilegium adhuc atrocius omnibus punitur, scilicet rota, cum tamen sit eadem res sacra & prophana, quo ad precium & usum, uerum reuerentia sacrarum neglecta, tam acriter castigatur. Sed & hic superstitionissimus est presidentium rigor, qui nihil ita fulminat, atque execrantur, ut regularum suarum, reddituum, possessionum, auri scilicet & argenti usurpatores, hic sunt centies Argi: & quidem uigilantissimis

Paupertas in spiritu.

Cupiditates suas nesciunt

Voluntas coram deo perperditur.

Furti uaria genera.

Iuridica facultas. Furtum. Sacrilegium. Peculatus. Abigeatus. Plagium.

Iniquum est propter res sublatas, hominem occidere.

Adulterium grauius furto

Sacrilegium mira atrocitate punitur.

**Iudicium seu-
ritas rigida i
furto, in ma-
loribus floce-
scit.**

tissimis uigilantiores. Verum quod interim tot milia negligunt animarum, quod stupris adulterijs, reliquisq; libidinum portentis totam foedant ecclesiam, praeter in satiabilis auaritia auerum, cum simonijs suis ac dolis & fraudibus infinitis, nemo punit, sed potius honorant qui faciunt. An forte ideo leuiora tam grauius puniunt, quod tam grauius non ad illos, sed ad deum pertinent grauius puniri? Et id certe credo uerum, quod deus sibi uindictam seruat eo durior in grauissimis, quo ipsi grauiorem exercent in leuioribus. Quanto tutius agerent, ut furibus & sacrilegis parcerent, sicut sibi uolunt parci a deo. At si illis parcerent, iam certe ipsa penuria cogent & ipsi melius uiuere; non parcent igitur, ne sibi quoque parcat apud deum; sed sine illos, caeci sunt. De reliquis tribus furtis remitto ad Ciuiles iuristas.

**Nobiles nunc
insigniores
sunt rapinis.**

Secundum opus, est latrocinium, quod a furto ea differt grauitate, quod non ignorante domino, sed praesente & manifesta ui rapit alienum; tamen magis raptores quam latrones in uocandi sunt, quod latrocinium inuoluit homicidium. Hoc peccatum autem nunc decus & titulus est nobilium, & in illis quandoque puniuntur qui sese defendere nequeunt, aut resistere. Satis hoc peccatum negociatores, & grauitatem eius nouerunt, qui ex eo aliquando doluerunt.

**Usurarius est
fur publicus
& sanguisuga
populi.**

Tertium opus, est usura; de quo Cato Censor Rhomanus, fures priuati in neruo & compede uitam agunt, publici uero in auro & purpura; unde usurarius sanguisuga populi dicitur: Et similitudine describitur talis, ut uermis in pomo uel nucce, totum intus uastat, ita usurarius substantiam ciuitatis deuorat, miris & oculis modis; quo uitio adeo Iudei laborant, ut etiam sibi licere, immo iuberi ex lege putent, ubi dicitur Deute. xxiiij. Non foenerabis patri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quolibet aliam rem, sed alieno; fratri autem tuo absque usura id quod indiget, commodabis; hoc Iudeorum duriciae tunc permissum fuit, ut eo libentius abstinerent ab usura in Iudaeos, quo licentius potuerunt in gentiles. At Christiani non paruo gradu peiores sunt Iudaeis, quod etiam fratribus suis foenerant, & tam frequens hoc malum, ut etiam inter raras iusti laudes ponatur. Psal. xliij. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram; quod si abstinet multi, timore abstinent non corde. Auaritia enim pestis est profundissima.

**Quae uultis
ut faciant uo-
bis hoies, &
uos facite illi.**

Quartum est fraus in negotio, de qua. i. Thessa. iij. Ne quis circoueniat in negotio fratrem suum, quoniam uinum dexterae est deus de ijs omnibus; sed hoc tam latum est, ut nunc non possit per singula discurre; quomodo enim singula artificia & negotia cum suis excessibus, medijs, defectibus commemoremus?

Idcirco omnibus in genere illa regula charitatis seruanda est, quam dominus Matth. vi. ponit: Quae uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis, quare in omni tractatu necessarium est unicuique, ut prospiciat prius quam secum uellet agi, si esset in alterius loco, ita faciat & ipse, & tutus erit, haec uocatur lex naturae, immo est charitatis. Charitas enim est quae considerat quae sunt aliorum, & prius inspicit quid sibi uelit fieri, ut sic faciat proximo; ideo enim dominus addidit, dicens: Haec enim est lex & prophetarum; sed lex & prophetarum sola charitate implentur, ideo si est lex naturae, est naturae sanctae & incorruptae, quae idem est cum charitate. Qui autem hanc regulam praeterit, facile etiam fraudem perficit, antequam aduertat, quoniam periculum fidei est in omni negotio, nisi ut aliqua seruetur & industria.

**Mundus nihil
aliud quam mu-
tua rerum ra-
pina.**

At quanta est hodie fraudis copia? omnis domus & platea plena est, & omnes de ea queruntur: Nam & rustici alioqui rudes, ad fraudem sunt instructissimi. Et sane hoc unum etiam preceptum satis indicat quid sit mundus, cum sit non nisi rapina mutua rerum. Et quod magis dolendum est, ea nunc consuetudine fraus agit, ut ne conscientiam

scientiam quidē inde patiatur, quin bene se fecisse sibi uideant, si alter alterum illuserit & imposuerit: sed uæ mundo. Igitur tu curre per singula officia artium & numerata fraudes, cū quotidie excogitent nouæ: ut sit piculi res plenissima, cū hoibus agere: lucē uertunt in tenebras, & tenebras in lucem: denique obtinuit, ut omnes uenditores pluri exponant, & emptores minoris accipiant, quæ res sit in proprio pretio, scilicet, quia usu fallēdi mutuo, nullus alteri credit primis uerbis.

Quod autē dictū est de operibus huius præcepti, & de spirituali intelligentia eius, quod scilicet paupertas spiritus sit eius uera intentio, ut mortificet insatiabilis illa bestia, auri sacra fames, auaritia, philargyria, & cupiditas, radix omnium malorum, ut Apostolus ait: quæ infinitos hodie laqueos tetendit & auget semper: non intelligendū est de paupertate in effectu, sed affectu. Nam & mendici ac religiosi possunt esse ditissimi cupiditate & auaritia interna, maximeque fures coram deo, dū inuidēt habentibus, & cupiūt eorū facultates. Et Ap'us uocat hoc uitium Idololatriā, sicut Psal. lxxvii. dicit, quæ seruiērūt sculptilibus Canaan, id est, denarijs. Nam Canaan mercator & negotiator dicitur, cuius sculptilia quæ alia possumus figurata credere, quæ aurū & argentū signatū, monetatum & conflatum ē.

Denique quæ sint cultores auri, & serui eius, etiā Psal. lxxv. habet, d. Et nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarū in manibus suis. Non, ait, diuitiæ uirorū, sed, uiri diuitiarum: ut possessos uiros, possidentes diuitias intelligas; illi seruant, istæ seruant: ideo illi serui, istæ domine.

Igitur ut cōcludamus (cū sit omnibus notissimū hoc uitium) breuiter hoc præceptū impletur, si non solū ex opere abstineas, immo nec satis est, corde non cupias, nisi & æquissimo animo feras, tua tibi auferri: nā nihil potest, si aliena non cupias, tua autem impie diligas. Sicut in quinto præcepto in seipsum quis potest occisor fieri, etiā si nullū aliū occidat, aut nemini sit iratus. Et in sexto, cū propria uxore adulter esse, ut dictū est, ita & in proprijs rebus etiā fur & auarus esse poterit, dum nimis tenaciter diligit sua: quæque qui seipsum occidit, quis eū credat non etiā aliū occisurum esse, aut uitam ei saltem inuidere? Et qui cum propria coniuge abutitur libidine, quis præsumat quod non alienā polluat, saltē concupiscerit, cum sit totus libidine furens? Ita qui sua nimis diligit, quis credet quod non etiā aliena concupiscat? Igitur neuter esse debet in bonis quibuscūque, si abeūt, ne tristet: si ueniant, ne latetur, secundū illud Psal. lxj. Nolite sperare in iniquitate & rapinas nolite concupiscere. Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Hoc autē uitata natura non habet, sed oportet illud in Christo haurire, qui pro nobis pauper factus est. Immo nec hoc gradu sit contentus, sed uideat etiā, ut de suis bonis magis uelit alijs impartire, quæ aliena concupiscere: nā hoc habet charitas, quæ sola est impletrix legis, ut non solum longissime abstineat a rebus proximi, sed etiam proxima fiat conferendo res suas, si potest commode: nam id sine dubio quilibet sibi fieri uellet, scilicet ut sibi tribueret, & nemo sua cuperet, sed omnia candide fauerent. Nec potest regula melior tradi in hoc præcepto, tã perplexis negocijs dato, quæ ut quilibet, in quocūque negocio cum proximo egerit, ante oīa coram oculis ponat hoc dictū Christi, scilicet spirituale interpretamētum omnium præceptorum: Quod uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis. Et illud Tobie: Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris: hoc enim aspectu facile quiuis eruditus, quid & quomodo agere debet in quocūque casu huius latissimi præcepti.

Nam si tibi faues diuitias, non autem proximo tuo, iam non habes charitatem, sed cupiditatem, & peccasti in hoc præceptum. Es enim fur coram deo, quia id quod proximo debes, scilicet fauorem rerum, abstulisti ab eo.

Ex qui

Paupertas in
spū precipit.

Furtū in hūc
modū cauet,

Fur, etiam in
proprijs rebus

Imptre sua
proximo.

Spūalis inter
pretatio oim
præceptorū.

Preceptū hoc affirmatiuū est. Ex quibus patet, q̄ multi detestentur fures & furta, ipsi multo maiores, cum sine gratia nullus sit, cui⁹ cor non inquinetur avaritiā, uerū illos fures stranguat Imperator, hos uero ipse perdet omnium creator. Vnde nec istud præceptum pure est negatiuū, immo affirmatiuissimū, scilicet, ut sit homo larg⁹, facilis liberalis in proximū, qualis esse nō potest, nisi sit purissimus a furto in spiritu, ideo negatio illa expressior est, q̄ affirmatiua, cum possit aliquis esse quidem liberalis, ut in statu incipientium, sed tamen nō sine cupiditate, ideo nondum perfecte legis huius impletor, qui debet esse purissime liberalis.

Lusores sunt fures. De lusoribus etiam quaritur, an sit fures, & ad restitutionē teneantur. Quod lusores cupiditate & avaritia peccent (qui saltē propter lucra ludunt) ac per hoc coram deo fures sint, alienaq; facultatis appetiores, manifestissimum est. Nullus enim cum alio ludit, ut sua illi tribuere uelit (id em̄ sine ludo facere potest) Nec ut sua amittat, nec ut alienum uelut suū quærat lucrū, ac per hoc ludus semper est contra charitatem, & secundum cupiditatem, quia quærit quæ sua sunt cū damno alterius, & saltem nō ita quæ sunt alterius, sicut quæ sua sunt.

Lusores non tenentur ad restitutionem. Attamen non tenetur ad restitutionem, quia corā hominibus non rapit, nec usurpat rem alienam inuito domino, sed consentiente per pactū ludi, uterq; em̄ ponit sua in periculum, faciens, & uolens; ideo qui amittit, scienter & uolenter amittit, lex enim iustissima est, ut qui amat periculum, pereat in illo; nisi forte per fraudem luserint.

Sacerdotes plurales tenentur ad poenitentiam, & nō ad satisfactiōnem. Optima tamen pœna foret, si posset fieri, ut uterq; amitteret, hoc enim esset ius ludi uerū, quia uterq; cum periculo suo cupiditate erga proximum exercet. Aut certe, ut filicus principalis utriq; tolleret lucrū, eo q̄ contra edictū & Canonem ecclesiæ agant ludendo. Quod autem nō sit necesse restitui, patet, quia nō esset alia causa, nisi quia cum peccato & contra legem acquiritur lucrū eiusmodi; sed si omne tale est restituendum, quod cum peccato acquiritur, iam etiā meretrices, immo omnia alia mercatorū & negociatorū, quæ mendacijs, periurijs (seclusa tamen fraude erga proximū, & dolo in re quæ tractatur) cupiditate uenduntur & emuntur, essent restituenda, quod est absurdissimū: quia in ijs nō est facta iniuriā proximo, sed deo & legi, ideo tenetur ad restitutionem, non rei acquisitæ, sed uolūtatis suæ malæ, quam ibi expleuit, quod fit per contritionem & poenitentiam. Eodem modo de sacerdotibus & religiosis, uel non oratib⁹ seu satisfaciētib⁹, uel pluralia beneficia possidentibus, non tenentur ad restitutionem, sed ad poenitentiam de abusu, quia Papa habet potestatem illa bona conferendi, tu tantūmodo uideris, qui impetras uel te ingeris, olim trahebantur fugientes ad sacerdotia, ideo a populo diligebantur: nunc irruunt retrahente populo, ideo oduntur, sed hæc avaritia hodie horribiliter crescit in beneficiorū occupatione, at si sine fraude impetrentur, non est restitutio faciēda. Quamq; sine fraude seipm̄ ingerere, præsertim ad officia curarū, nō uidet̄ satis possibile, fraudatur em̄ Papa & populus, si non fuerit talis, qualis requiritur. At quis hoc de seipso audeat affirmare? & tamen non pudet pro seipso supplicare.

Reditus pecuniarū. Tandem & contractus reemptionis in magnum damnū totius mundi, nunc avaritiæ seruit, cū ideo census emantur, ut lucra augetant, & certa fiat substantia sine labore & periculo, non ut deo liberius seruiant, aut necessitate provideant, cū tñ intentio Papæ fuisse & esse uideat̄, nō ut ocio uacēt, nā labor & sollicitudo oibus imposita sunt. Gene. iij. In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Et Job. v. Homo natus ad laborē, sicut auis ad uolandū. Igit̄ aliq̄t causas assignemus.

Emēdorū redituum iustæ causæ.

mus iuste celsus emēdi, si scilicet sunt primo senes, pueri, infirmi: ij enim fati ha-
 hent laboris ex ipsa uita sua. Secūdo, Si sunt alio labore occupati, scilicet qui
 deo seruiunt, ut religiosi, sacerdotes, praelati, studio uerboꝝ dei uacātes. Et qui
 communitati seruiunt, & alienae necessitati, ut Principes, senatus, praesidētes op-
 pidis, uillis. Alioquin si de^o unicuiq; secūdū suū laborē redditur^o est, qd recipiēt
 ociosi, q pecunia sua nō nisi ad lucrū, lucro nō nisi ad otīū, otio nō nisi ad delici-
 as, delicijs nō nisi ad peccatū abutunt^r. Nō ergo illi sunt securi, qui tantummo-
 do sibi seruiunt censibus emptis. Nō quod emere census adeo sit malum, sed q
 auaritia in hoc seruire, nec aliud q̄ diuitias securas quārare, peccatum est.

PRAECEPTVM OCTAVVM.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMVM
TVVM FALSVM TESTIMONIVM.

Vltium linguæ, quam apostolus Iacobus mundū iniquitatis appellat,
 omniū post cor membrorū est peccaminosissimū, nec ullū mēbrū tot
 spēb^o peccat excepto corde, qd oib^o spēbus peccat. Nā linguæ uitū in
 iurādo, pmittēdo, orādo, docēdo, nomē dei assumēdo &c. Prima tabu-
 la in secūdo pcepto phibitū, id est omne uerbū qd contra deū directe peccat. Itē
 phibitū est tertio, quarto, quinto, sexto, septimo, & nunc octauo, prorsus per
 omnia pcepta, prater .j. ix. x. quæ solum animū tangunt. Nam cōtra tertium
 agit, non orando, gratias agendo, legendo die festo. Quartū parentes sup-
 be alloquendo, irreuerēter respondendo, exprobrando &c. Quintū, maledi-
 cendo, detrahendo, criminando &c. Sextū, impudice loquendo. Septimū
 furandi consiliū, exhortationē, excusationem, defensionem dando. Octauū,
 nunc ut uidebitur mētiendo, adulando &c. Igitur sicut phibitū est nocumētū
 personæ propriæ, personarum attinentium, rerum corporalium. Ita nunc bono-
 rū quæ sunt in fama, laude, honore, nomine phibetur nocumentum.

Contra hoc pceptum peccant,

Primo & propriissime docti, maxime autē Theologi & uniuersi, qui falsa tra-
 dunt discipulis, & utriq; dupliciter. s. uel scienter uel ignoranter, & secūdū hoc
 grauius peccant, uel leuius. De Theologis primū, quia ij grauissime, omniū pec-
 cant cōtra hoc pceptum, quando scripturā sanctā & uerbū dei peruertunt, &
 false exponunt, uel aprant non recte. Hinc em̄ fit, ut false dictū, occidat animas,
 aut saltē discrutiet infelices conscientias. De primis horū sunt heretici & Mo-
 nij Singulares, qui dei uerba suis sensibus aprant, & in sui obsequiū captiuant
 cū deberent cōtra. & hoc in ijs, quæ pertinet ad fidem & salutē, hoc tam magnū
 peccatū reputatur apud deū, ut nullū aliud in scripturis frequentius acriusq; ar-
 guatur per oēs figuras & prophetias. Vnde Psal. iij. Filij hominū usq; quo gra-
 uī corde, ut quid diligitis uanitatē, & quæritis mendaciū. Et quinto. Odisti om-
 nes qui operantur iniquitatē, perdes oēs qui loquunt mēdaciū. Vbi de talibus
 magistris loquitur, ut patet infra: Decidant a cogitationibus suis, i. studijs &c.
 Et Pal. primo, Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccato-
 rum non stetit, & in cathedra pestilentiae non sedit. Et ubi cūq; de dolosis, lin-
 gua; dolosa loquitur, hos pseudomartyres, id est, falsos testes taxat.

Dico ergo, Nunquid excusantur, cum faciant id pia intentione & zelo dei?
 Sic enim sese heretici solent excusare, ut nostri uicini Pighardi Boemiae. Re-
 spondeat

Linguæ uita
 uaria sunt.

Theologi &
 qui falsa do-
 cent, peccant
 cōtra octauū
 pceptum.

Heretici
 Monij.

Superbia est
 non celsus in
 temerariis
 scripturam.

spondetur q̄ non, immo eo magis accusantur, quia ex superbia procedit iste zelus, quod doceri nolunt & audire, sui ipsius magistri facti. Vnde Rhoma. x. Testimonium perhibeo illis, quia zelum dei habent, sed non secundum scientiam. Et Gala. iij. Quicumque uos perturbat, iudicium suum portabit. Et primo. Qui aliud euangelizauerit, anathema sit &c. Tales enim habent bonum zelum, sed non timent, sunt enim de tali zelo securi, quasi non errent, quod pie intendant, & garrunt, quod omne peccatum est uoluntarium, & intentio nominat opus. At nos, inquiunt, bonam intentionem & uoluntatem piam habemus, & ita fiunt obstinati & securi.

Boni nihil no-
uant.

Quibus respondetur, quod habent pessimam uoluntatem & uenenosissimam intentionem, non dico eam, q̄ sentiunt & allegant, sed profundiorē illam, qua superbi sunt, & nolunt aliud audire, q̄ suam intentionem bonam, nec credere alij, q̄ suae piae uoluntati, hanc enim intimam suam superbiam non uidentes, uel fiunt eam ficta & uiolenta intentione, bona & pia uoluntate. Vera enim bona intentio, & radicaliter bona uoluntas, nunq̄ stat secuta & sine timore, ueretur enim omnia opera sua cum lob, immo uerba & cogitata, ideo nulli adharet bonae suae uoluntati & piae intentioni, semper paratior alijs cedere, q̄ sibi credere, quantumcunq̄ speciosissima sua sit intentio, quo timore sit, ut nihil noui moliat, seruet unitatem, custodiat pacem, & augeat concordiam.

Per opa satis
facientes.

Secundi, Qui & si falsa non doceant, ut occidant, tamen superficialiter, ac minus q̄ debent, docent, ideo sunt crucifixores conscientiarum, & tortores animarum, ut sunt ij, qui salua fide Christi iustitia operum docent, raro fidem, sepius opera, de quibus mihi uidetur Apocal. ix, dicere, Quod locustae non occiderent homines, sed cruciarent eos mensibus quinque, quia scilicet docent, per opera satisfieri pro peccatis, & tamē per haec nunq̄ habent quietem conscientiarum, quā sola fides Christi donat.

SACRA
scriptura in
timore tractetur.

Quo circa, cum scriptura sancta uelit in timore & humilitate tractari, & magis studio pie orationis penetrari, q̄ acumine ingenij; impossibile est quod sine damno sint, uel suo proprio, uel aliorum, quos docent, qui nudo ingenio freti, in eam irruunt illotis pedibus, sicut porci, tanq̄ sit humana quaedam scientia; adeo nullo reuerentiae discrimine uersantur in illa. Inde ueniunt tot promptuli ad docendum, qui statim cognita Grammatica, Theologiam sine omni studio profitentur, dicentes. Hem Biblia res facilis est; maxime autem id faciunt, qui distenderunt, uetrem suam siliquis illis porcorum, id est, Philosophorum. Vnde de eis conqueritur B. Hieronymus, quod arbitrio suo trahunt repugnantem scripturam, & iam prouerbum factum est, scripturam habere cereum nasum. Hoc esse ceperunt insulsi illi, & inepti somnatores, ludentes in sensu literali, allegorico, moralis, anagogico, & uocant Doctores scholastici, & hoc propriissimo uerocq̄ nomine. Scholastici enim sunt, id est, ludicri & iutores, immo & illusores tam sui q̄ aliorum, qui neq̄ quid sit litera, neq̄ quid spiritus, cognouerunt. Et serēdū erat tale studium in quadruplici illa expositione scripturae, si modo tanq̄ rudimenta haberentur pro incipientibus. Nunc uero totius fastigium eruditionis in isto ludo statunt, nec unq̄ ad uerum intellectum pertingunt, qui sine puritate cordis nunq̄ potest attingi. Illam autem quadrigam uersant etiā impijssimi. Vide B. Hierony. in prologo Bibliae, de eadem temeritate tractatum scripturas.

Scriptura ha-
bet cereū na-
sum.

Doctores
scholastici

De iuristis

Iureconsulti
calumniato-
res sunt.

Secundo, ij enim ad literam contra hoc praecipuum agunt, quando in Labyrintho suo (id est foro contentioso) nihil aliud quaerunt q̄ uictoriam, omnia allegant,

legant, quarūt, accipiūt, quæ pro se faciant, cōtra partem aduersariā; ubi nono miraculo, unus & idem textus seruit contrarijs causis, & factum est hoc studiū periculis plenissimum. Sed dicunt: Nemo tenetur seipsum confiteri & accusare. Quid autem dicit dominus: Non loqueris falsum testimonium aduersus proximum tuum, cum hoc pro te alleges quod contra illam est, quem scis iustam causam habere?

Sed habent Iuristæ privilegium magnum, ut nulli contra eos loqui, aut eos iudicare liceat: id autem est, quod nemo recte arguit, quod nō intelligit. At iuris intellectus est infinitus & inexhaustus, neq; est repertus Iurista, qui omnia norit, idcirco si non ante de is licet iudicare, q̄ omnia eorum intellecta fuerint nunq̄ licebit iudicare: semper enim dicent, non esse intellectū quod arguitur.

Vnum tamen dicendū, quod & ipsa habent iura, licet neglectissimū, scilicet quod finis, uita, uirtus omnium legum est pax, charitas, concordia, quæ si quis non intendit, legibus nō utitur, sed abutitur. Qui enim ideo quarit effugium in glossa, cōtra textum, ut litem proroget & augeat, putas ne uiuam legem habet? Immo literam mortis querit, & cōtra pacem laborat. At hoc ipsum q̄ non fecerit hodie, mirum si diu Iurista reputetur, aut diues efficiatur. Si em̄ tantum quærerēt pacem, quantū litem, nō tot libris, laboribusq; foret opus.

Igitur noli in faciem uerborum intēdere, nec quo & quomodo ea possis torquere & ponderare, sed uide quo ipsa respiciant, nempe ad finem litis & iurgiorum mortem.

At hic dignissime consyderandū capitulum. vj. Corint. prima, ubi Apostolus reprehendit, quod propter secularia, id est, temporalia & uictualia, iudicia haberent, & non magis fraudem paterentur. Item Christus iubet, etiā palliū dari auferenti tunicam &c. Sed dicitur q̄ sunt cōsilia, nō præcepta, nisi ad præparationē animi. Ego autē illam præparationem animi mirabilē nō intelligo, quæ nunq̄ procedit & puenit ad opus. Et B. Augusti, qui exemplum Christi adducit, q̄ corā Anna accipiens alapā, non pbuerit & aliam, meo iudicio non recte intelligitur, ac per hoc male defendunt ipsi. Huc forte pertinere potest, & illud miserū genus hominū, quod sese p̄ philosophiā Aristotelis falsissimū nomē decipit & fatigat, cum Aristotelē neq; intelligāt ipsi, neq; doceantur, falsis interim & fictis cōmentarijs pias in Christo animas occupant & onerant, immo illudunt potius, dum credunt hoc esse philosophiam quod non est, merasq; sectantur nugas. Et multo sunt ipsis Poetæ ac quicūq; fabulatores fortunatiores, p̄pterea q̄ Poetæ (ut B. Aug. dicit) & si recitēt fabulas, nō tñ credūt eas esse ueras, sola uoluptate uanitatis delectati: illi autē credunt, ueras esse suas fabulas: Nam si meo cōsilio Aristoteles legeretur, certe uel in medio anno disci possēt ab ingenio mediocri. Legere autē nō sicut hucusq; lectus est, ea si de & religione, qua sacre literę, immo amplius, sed sic ut alia quæcūq; leuis & extranea materia, tm̄ ut sciret, nō ut defenderet. Vere em̄ sumus seducti p̄ Aristotelē & cōmenta eius, atq; si aliud nō esset, hoc unū satis erat argumentū, q̄ tot sectæ & capita sint in ista bestia gentili, simili Hydræ in Lerna; nam ibi sūt THOMISTAE, SCHOTISTAE, ALBERTISTAE, MODERNI, & factus est quadriceps Aristoteles, & regnū in seipsum diuisum: & mirū quod nō desolet, sed prope est ut desolet. Quomodo ergo potest fieri, ut ueritas sit in tanta opinionū cōfusione? cū em̄ sint cōtrariæ, necesse est ut & falsa.

Sed si isti doctores & magistri peccāt, & cōtra hoc mandatū agunt, ubi manebuat illi somniores, & perditum genus hominum, qui prædicāt falsa mi-

Iureconsulti redargui nō possunt, ut ipsi uidentur.

Iureconsulti ad pacē deberent laborare

Iure cōtendere nō sūt christiani.

Aristotelis philosophiā nō intelligūt

Meras nugas sectantur Poetarū studio, feliciores philosophis.

Aristoteles discendus, ut intelligatur, nō ut defendatur.

Aristoteles nocet Christo.

Falsa miracula p̄dicantes racula, mendaces legēdas, ostentāt fictas reliquias, friuolas suas uisiones? Hic aliquis impudenti fronte iactat se cum Christo & matre eius locutum & risisse, puto etiā saltasse. Hic habet scēnum, in quo Christus iacuit, quod tamen hoc anno natum est, & raptum in horreo. Audiui ego factū, quod mulier quaedā (diabolo incitante, deoq; uolēte, ut illuderet eiusmodi superstitionis quendam fatuum cultorē) pubem suam totondit, & illi porrexit, suadens quod essent capilli S. Catherinae, trans mare aduecti; credidit ille cucul^o, & p̄ reliquijs osculandos praeiuit & uenerandos. Et ecce quid sit? Coepit etiā miracula operari pubes illa turpitudinis, nec immerito, ut fallantur mendacijs, qui non colunt ueritatē. Ecce haec cū sint tam impura & impudentia, ut nec coram pudicis referri possunt, tamen fiunt. Igitur ij loquuntur falsum testimoniū, non contra homines, sed cōtra deum, & sanctos iam regnantes. Tale & illud est, quod nuper quidam ostendisse dicitur scēnum, quod fortuitu inuenit, dicens esse scēnum, in quo Christus, seu nescio quis sanctus dormierit. Ista ergo fabula lamenta indocti passim sacerdotes, sed plus monachi stationarij multiplicant. Et pastores non parum delectantur fabulis legendarum & indulgētiarum, & omnium quae dici possunt, praeter euangelium; quia illa lucrosa sunt, dum populus a ueritate auditum auertit, ad fabulas conuersus. Sed uae uae atq; uae iterū talibus fabulatoribus. Opus hic esset maxima reformatione ecclesiae, ut profusus nihil, quantumq; pium & bonum, praedicari permetteretur, nisi quod authenticum & canonizatum esset; nam sub tali pietatis specie pariter illa monstra fabularum intrauerunt, ut praedicatores ecclesiastici prope superent Poetas gentiles fabulis & mendacijs. Immo ausim dicere, nec tutū satis esse, quod probatae legendae & miracula sic praedicentur, ut inde ueniat usus omittendi euangelium. Sunt enim non principalis pars sermonis habenda, sed tantummodo interspergenda euangelio, ubi ad propositum faciant, & non integro sermone tractanda.

Foenū i quo Christus iacuit.

Monachi stationarij.
Euāgelij nō placet, alioq; omnia.

Fabulosissimi sunt conuersionatores.

Secundo prohibetur omne mendacium, hoc est, falsum testimoniū cōtra proximum. Est autem triplex, locosum, officiosum, perniciosum, secundum B. Augu. locosum proprie non est mendaciū, quia statim percipitur esse mendacium, nemoq; fallitur; & ille etiā qui sic mentitur, intēdit sic loqui, ut appareat false loqui & nugari. Est tamen peccatum, scilicet turpiloquiū, seu scurrilitas & uaniloquiū.

Iocosum mendacium.

Contingit autem, quod aliqui tam rudes sint, ut tali etiā fallantur, maxime quando in religionibus sit iste iocus, ut cum dicitur: Si rem perdidisti, da calidam similam pro elemosyna, & salem benedictum desuper pone, scilicet super rem perditam, & inuenies; quod rudes intelligūt super similam, & credūt se inuenturos, & similia multa.

Officiosum non est mortale.

Officiosum, quod causa officij (id est, obsequij) sit ad salutem & utilitatē suam, uel alterius, sine damno alicuius, ut sit pudicitia foeminae periclitaretur, & aliquis negaret esse eam, ubi est, uel aliud simile. Tale mendaciū dixerunt obstetrices Hebraearum mulierū in Aegypto. Item Michol uxor Dauid ad Saul uide ibidem utrāq; suo loco historiā. An autem eo sit utendum, Respondit B. Augu. q̄ non, sed dicat uerum quantum potest alijs uerbis, ut de quodam Episcopo dicit li. de mendacio, qui iudici quærenti reum, qui ad se confugerat, respondit: Nec mentiar, nec prodam; non tamē est peccatum mortale, maxime quando rationabili causa sit, & perturbatione subita.

Perniciosum (id est, damnosum) quia ad damnū alterius falsum dicitur, & fallit

fallit sic mentiens, proximū, sicut nō uellet ipse falli, de quo dominus per Zacharia. Loquimini ueritatē unusquisq; cū proximo suo. Et iterum; Pacē & ueritatem diligite &c. Hæc enim sunt, quæ placent mihi. Hoc malū in negocijs, tractatibus, pactis, fœderibus, literis, sigillis, & omni cōuersatiōe hominū hodie latissime, pestilentissime, potētissime regnat, secundū illud Osee; Mendacium furtum &c. inundauerūt, quia homines obliuiscunt illius regulæ; Quod tibi uis fieri, fac & alteri; & quod nolis, ne feceris, excæcati cupiditate ppria &c.

Vide autē monstrū humani cordis, etiam si omnia alia peccata hominē non fœdaret, hoc solū uitium maxime est cōtra naturā hominis. Primū; Quid em̄ omnis homo magis, q̄ scire desyderat natura; quid magis horret q̄ falli; sicut ait B. Augu. q̄ anima nihil adeo desyderet, ut ueritatem, & tamen facit contra homo, & libenter.

Deinde etiam si gula, uel luxuria, ira, inuidia, acedia, auaritia, cū multis bestijs conuenit, hoc tamē uitio eas superat cum diabolo, quod solus homo mendax est, & diabolus pater eius; soli enim homini ratio & sermo data sunt, quorum officium est, ueritatē dicere. Et hinc credo, q̄ inter omnia conuitia nullū sit acrius, q̄ si quis dicatur in faciē mentiri. Vrit enim hoc conuitiū, plus q̄ si luxuriosus, ebriosus, iracūsus, superbus dicatur; puto quod natura ideo facilius sentit, quia innaturalissimum uitium est homini, deniq; humanę societatis maximus hostis est mendacium.

Tertio peccat cōtra hoc mandatū; Adulatione, sub qua susurro, bilinguis, & tertia lingua, & omnia mala linguae, alia uide præcepto quinto. Hoc autem uitio nullus hominū uacuus est, nisi sit qui cito uelit occidi, & omnium odia mereri, puta qui recta cordis institutione, nulli tacet ueritatē, secundū illud Psal. xiiij. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malignus (id est, nō timet ullū hominē malū, quantūlibet sit potens, ditēs, sapiens, iustus, nō enim accipit personas, nec respicit faciē) rursus timētes glorificat, quantūlibet sint infirmi & pauperes, atq; stulti. Idcirco aut adulandū est mundo, aut odiū sustinendū a mūdo quod in Christo & in omnibus sanctis satis nobis monstratū est. Hoc autē uitium licet passim dominet, tamē in aulis principū & Pontificū, totis castris triumphat. Ibi em̄ sunt qui mollibus uestiunt, & teneras habēt auriculas, & certe nō est in mundo locus, a quo adulatio debeat abesse longius, & tamē ibi est frequentior & potentior; siquidē seductio principis in malū, aut retractio a bono, necesse est omnibus subiectis noceat, neq; est nocentior pestis regnorū & prouinciarū, q̄ adulator in aula. Quid em̄ querimur de bellis, aut gladijs, aut armis; Adulatoris lingua sup omnes gladios est; deberēt itaq; ab aulis q̄ maxime repellī, & grauissime puniri. Legitur de Alexandro Rho. Impera. adeo infenso adulatoribus, ut cū uideret coram sese molliori gestu aliquē adulantē, non dimitteret impunitū, uel si maior erat, saltē derisum. Et Diogenes interrogatus, quæ nam ferarum esset nocentissima, respondit, inter feras tyrannus, inter cicures adulator.

Horū duces & exempla in scripturis sunt tarde repta, forte ob detestationē uitij huius, nā prius & insignior ceteris est Doech Idumæus, qui. j. Reg. xix. & infra Sauli in oibus adulatus, causa fuit cedis oim sacerdotū in Nobe, sed & multa alia mala Dauid parauit. Hūc sequunt Ziphei, pditores Dauid. Tandē Siba seruus Miphiboseth, q̄ etiā Dauid regē decept. Sed attendat quo fine Doech cōsumptus est cū Saule, cui adulabat, sed & filius eius patris adulationem infeliciter imitatus, ij. Reg. j. statim a Dauid occisus est. Vnde & Psal. l. j.

X ij totus

Mendacium est contra naturam hoīs.

Mentiri, conuitiū atrox.

Adulator Adulatores oēs sumus

Aulae princeps & potitum.

Adulator nocentissima pestis.

totus eundem Doech fulminat. Quid gloriaris in malitiā &c. Audiant aduſatores quod ſequitur: Dilexiſti uerba praecipitatiōis, linguā dolofam, ppter ea deus deſtruet te in finem, & euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuā de terra uiuentiū. Vide q̄ exaggerata imprecatione perſequitur aduſatorem. Diligūt enim uerba praecipitationis, id eſt, quibus praecipitent, peſſimū dent, abſorbeāt proximos ſuos apud principes, ut ipſi tantummodo dominentur & placeant &c.

Iure conſulti & notarij. Ultimo peccatur falſo teſtimonio, in iudicio publico, de quo & ſupra dictū eſt. Hic autem Iuriſtarū, Notariorū, patronorū, aduocatorū, iudicum periculū agitur. Hic iura ipſa ſanctiſſima roſae patiuntur cōditionē, ex qua colligit mel apīs, uenenum aranea; & dicūt pulchre ſeſe excuſantes: Vigilanti iura ſubueniunt. Et iterum: Confugiendū eſt ad remedia iuris. Hae ſunt duae regulae uehementer utiles. Primo ad prorogandā iuſtitiam, deinde ad ſeminandā litem, tertio ad implendū maſcupiū cauſidicorū: non quod regulae illae mala aut falſae ſint, ſed quod fere nunq̄ bono uſui ſeruiant, quod patet, ſi aduertas, qd ipſi intelligant per Remediū iuris, & uigilanti ad iura. Nempe id ſcilicet, quod cū uel teſte cōſcientia peſſimā habeat quis cauſam, uel ſaltem dubiā, nō hic audit conſilium ſpīritus, tene certum, dimitte incertum, immo id cogitat tantū, quomodo ex cauſa peſſima faciat optimam, uidelicet quod aegrotat, ideo remedia iuris illi adhibet; & hoc eſt uigilare eorum: uigilant enim ſuper iniquitatē, ait propheta. & ita fit ut ex eodem textu iuris, unus uenenu, iniquitates defendēs alius mel, iuſtitiae patrocīnans, hauriat.

**Iura uigilanti-
bus ſubueni-
unt.**

**Iura ambas
ptes deſedūt**

Hic autē quid dicam: niſi ut miſeriam Chriſtianorum deplorem, qui omne ſtudium ſuum conuerterunt ad lites, iudicia, forum, nec ullus dignat̄ hic illud Chriſti attendere, quod uultis ut faciāt uobis homines, & uos facite illis.

**Iura cōtra ſi-
cepta chriſti.**

Obſecro te homo, tenta, proba, interroga teipſum, ſi quando habes cauſam cum proximo, nonne uelles ut te dimitteret in pace, non litigaret tecum, ut cederet tibi: Hoc ergo uis ut faciāt tibi homo alter? Cur nō facis & tu eidem, & cedis? At inquis, conſilium eſt, non praecipitū. Reſpondeo, quomodo eſt conſilium & non praecipitū, quando Chriſtus ſtatim addidit: Hec enim lex & propheta: nunquid lex eſt conſilium? ergo nullum reſtat praecipitū? nulla lex? Quid hinc ſequitur, niſi quod & Chriſti & naturae legē obliſi, in medijs agamus tenebris: idcirco periculoliſſimū eſt ſtudiū iuris hodie, cum nō ſeruiat ad pacem, ad lites componendas, ſed ſuscitandas, prolongandasq̄.

**Studiū iuris
periculoliſſi-
mum.**

**Præcepta in
conſilia mu-
tāt theologi.**

At dicis, Si ſic facere oporteret, cito futurū eſt, ut pedibus cōculcemur, & oīa rapiantur quae habemus. Hic dico, hoc eſt quod uult ſcriptura. Ideo enim pupillos, orphanos & uiduas, paupes & oppreſſos nos uocat: Quod ſcilicet eūāgelium ſeruantēs, patimur plura mala, ppter uerbū eius, nō uindicātes, nō retaliantes, immo etiā orantes pro perſequentibus & calumniantibus nobis, ut ſimus filij patris noſtri, qui eſt in caelis, quia & ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Et deberemus gaudere, nos eſſe pupillorū nomine dignos, quoniā protector eorū eſt Chriſtus: quod ſi repetimus & litigamus, quādo erimus pupilli? Verū & hae ſalutaria praecipita, nobis in cōſilia mutauerūt, dicētes, quod ſecundū praeparationē intelligenda ſint animi, & nō attendunt, quod aſſidue ueniūt caſus, praeparationē illā in opus extendi, & tñ nō faciunt. Atq̄ hic uide dei potentiſſimā ſapientiam & ſapientiſſimā potentiam. Ipſe dixit: Verba mea nō tranſibūt, & unū iota nō praeteribit a lege, donec oīa fiant: uide in quā quomodo uerū ſit, ipſe dixit & facta ſunt. Illi qui nolūt auferēti palliū, & tunicā dare

dare, coguntur etiam camisiam illi dare inuiti, quia non dederunt tunicam uolentes: & per illos inuitos impletur mandatum, quod per spontaneos non potuit. Frequentissime fit enim, dum duo super re quapiam contendunt, per amicum pactum quilibet alteri cedens, ambo accepta rei parte, contenti forent, ubi dum litigant, longe plura consumunt, & in causidicos profundunt duplo, quam cogentur cessisse alteri partium. Quid? quod aliqui ultra rei summam, duplam etiam consumunt, & tamen etiam illam perdunt. Hic cantari tempus est: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum, da causidico ingrato, alieno, irridente te, uiginti florenos pro lite, qui noluit fratri cedere decem florenos pro pace. Quis est hic reprehendendus, nisi tu omnium cecissimus, qui pecuniam profundis indignis cum peccato, quam cum merito poteras relinquere fratri aduersario tuo, quem deus dignum iudicarat, ut haberet? Quod si triumphaueris, tamen cum peccato habes triumphum, & in morte utroque nudus inuenieris.

Litium prouocatores.

Verum haec dicta sint de priuatis: nam publicae personae debent uigilare, ut nulli fiat iniuria, & requisiti uindicare illatam. Requiritur autem permittitur infirmis, prohibetur autem Christianis.

Infirmis permittitur, Christianis prohibetur iure agere.

Ultimo notandum, quod sicut apostolus Petrus ait: Nemo patiat ut fur aut malefactor, id est, non debet fateri sibi iuste fieri, si sit innocens, sed culpam ablatori denunciare, & penes illum relinquere aculeum conscientiae. Sic enim sancti martyres, Attalus cum suis accusati, quod infantes uorarent in occultis omnes Christiani constanter negauerunt usque ad mortem. Sic Zacharias a loa rege occisus, dixit, uideat dominus & iudicet. Et S. Thomas Cantuariensis occisus est, non quia nollet res auferri, sed quia iustitiam ablatores habere negauit: nam utique permisit auferri res, neque resistit ullo modo. Quin S. Stephanus quoque adeo negauit suos persecutores iuste agere, ut etiam pro peccato eorum oraret. Sic S. Hieronymus scribit de muliere septies percussa, quod mortem & omnia alia non timuit, sed innocentiam secum uoluit ferre. Immo ideo Christus Malacho respondit dure, & negauit se male locutum, ne iuste ille sibi uideretur fecisse: ideo etiam respondit Caipha se esse filium dei, & falsum testimonium illorum confutauit, & tamen uitam sibi auferri permisit, immo uoluit, ut ita & nos rem relinquamus, iustitiam seruemus.

Malcho dure respondit, ne sibi uideretur iuste.

Recapitulemus itaque, & in summam ducamus: Hoc praecipuum tunc implemus, quando non solum falsum testimonium non loquimur, sed nec de aliquo dici uolumus audire aut permittere (sicut faciunt qui credunt, uel adulatoribus, uel contentiunt detractoribus) immo adhuc reus est huius mandati, si non omni studio sollicitus sit fratris iniuriam, infamiam, ignominiam excusare, tegere, aut saltem si non amplius potest, extenuare, contradicere infamantibus, accusantibus, detrahentibus. Sic enim sibi uellet quisque fieri: & sic erit filius spiritus dei, qui paracletus uocatur, quia loquitur bona pro nobis, & dat testimonium spiritui nostro bonum, contra omnia testimonia diaboli & conscientiae: deinde ut etiam doceat ignorantes deum, deique uoluntatem, moneat errantes, resistat decipientibus & haereticis, ac alijs mentium deceptoribus, ut Apostolus ait. Quare hoc praecipuum requirit ueracem, iustam, salutarē, innoxiam, & omnino totam fraternis officijs deditam linguam atque id ex intimo cordis fauore: haec est charitas quae non agit perperam, non emulatur. Igitur & si non sit necesse confiteri sacerdoti, si fratrem non excusaueris accusatum, foedatum falso testimonio, oppressum adulatione, uel detractatione, forte contentus, quod tu non ea feceris, certe coram deo reus argueris tam impij silentij, & male occidentis lingue, quae in hanc fratris tui necessitatem & seruitutem tibi data est.

Excusandus frater.

X iij At rursus

At rursus si id feceris, omnia in te irritabis, & mox occideris. Et id est, quod deus uult, ut quantocyus propter uerbum eius e mūdo eijciamur, & occidamur, & coronā iustitiā quātocyus accipiamus. Hæc est uera & spiritualis huius præcepti intelligentia.

PRAECEPTVM IX. ET X.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI,
nec desyderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam,
non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Hæc sunt in sexto & septimo inclusa, quia secūdū expositionē Christi, ibidem prohibetur omne desyderiū & cōcupiscentiā uxoris & rei proximi; nam qui uiderit mulierē ad cōcupiscendū eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Deinde auaritiā & cupiditatē adeo damnauit, ut etiā tunicam dandam iuberet ei, qui palliū abstulerit. Verū uidetur meo iudicio istis duobus præceptis prohiberi ipse fomes, & inuincibilis cupiditas, ipsa in quā radix malarum cogitationū, ut scilicet sexto & septimo intelligantur prohibiti cōsensus cordis, & signum membrorum, uerbum oris, & opus corporis mali, hic uero etiam ipsi primi motus una cum fomite, qui est origo illorum. Nam oportet nos ita puros fieri, anteq̄ in regnum cœlorum ueniamus, ut nec motus mali in nobis sint, nec ullus fomes ad malum inclinans, sed perfecta sanitas corporis & animæ, ab omni prorsus uitio, quod sane in hac uita non fiet, nec est in potestate nostra. Quis enim gloriabitur se mūdum habere cor? quis hunc ignem intimissimū extinguet? cū Apostolus clamat aduersus hanc membrorum legem, & legem peccati. Ideoq̄ oculos, aures, omnesq̄ sensus intus & foris cohibemus, ne regnet peccatum in nobis, sed concupiscentiam nullus cohibere potest. Ideo deniq̄ deus misericors statuit corpus nostrum in puluerem redigere, & per ignē uniuersalem incinerare, ut cōsumatur omne uitium carnis nostræ per ignem, adeo odit deus hanc immunditiam. Et hinc sequitur, quod sola ista duo sunt præcepta, quæ a nullo quātumlibet sancto, aliquo modo implentur: Cætera omnia implent, quia opus, uerbum, cōsensum, fortiter opprimunt, sed hic manent rei & peccatores, quia nihil de istis præceptis implent, cum sint infecti inuincibili cōcupiscentiā carnis & rerum, ideo omnes peccant, & egent gloria dei, ideo omnes orant; Sanctificetur nomen tuum, si uolūtas tua; Dīmītte nobis debita nostra; Ideo omnes desperāt in meritis suis, timore suæ immūditiae, & confidūt de misericordiā dei, ut sic beneplacitum stet dei sup̄ timentes eum, & sperantes in misericordiā eius.

Hinc etiam dissoluitur concertatio illa Scholasticorū doctorum, an illa duo præcepta aliud prohibeant, q̄ sextum & septimum, item an sint diuersa præcepta, & frustra laborant, dum hæc duo de cordis intelligentia operibus, quæ non possunt negare in sexto & septimo esse prohibita, ac sic eadem repetita, & frustra posita hæc duo, cū sint eadem cum illis; nec possunt dicere, quod illic opus hic uero cogitatio, seu illic manus, hic cor prohibeantur, quia Christus ipse resistit, qui illa de utroq̄ intelligenda docet.

Restat ergo ut Apostolū Paulum sequamur, qui illa duo in uno concludēs dicit; Concupiscentiam nesciebam peccatū, nisi lex diceret; Non cōcupisces. Rhomanorū

Cupiditas & fomes prohibetur.

Puritas interior regnū cœlorū sit sine malo motu.

Hæc duo præcepta a nullo quātumlibet sancto implentur.

Sancti desperant de meritis suis.

Rhomanorum, vij. Et late ibi prosequitur, illo teneri omnes sanctos etiam se ipsum, ergo fomitibus malum, & (ut sic dixerim) essentialis seu causalis impunitas in nobis hic prohibetur, qui ergo omnia illa superiora se putat implese, saltem hic uidet sese immundum, & egere se Christi mundicia, pro sese oblata & acceptata a deo patre misericordiarum.

Porro Iudaeorum uel potius porcorum intelligentia, indignior est, quam ut in precepta haec admittatur. Dicunt quod sexto & septimo prohibeatur opus solum, & nono ac decimo conatus exterior, & indicium operis manifestum, quo modo & apud Iuristas conatus punitur, ut si quis rapere inciperet filiam alicuius, aut pararet insidias uitae alterius, plectitur capite. Ac sic apud eos cogitationes & uerba sunt libera, plena dolo, & ira, & amaritudine, & omni (ut Christus ait) spurcitia, quia mundant id quod de foris est, intus autem plenum est auaritia & omni iniquitate. Ideo synagoga est illa mulier, quae propter foeditatem suam, dato libello repudiij, dimissa est.

Iudaeorum sensus refutatur

Haec sunt decem uerba (ut ait Moses) in quibus prorsus omne mandatum salutare continetur; & licet possint redigi in pauciora, rursus distribui in plura, tamen placuit deo in denario numero illa ponere, qui est numerus uniuersitatis perfectaeque summam, ut sicut omnia olim contingebant in figura, ita & numerus iste denarius praeceptorum ideo assumptus est, ut figuraret omnium praeceptorum summam.

Denarius numerus.

FINITIS praeceptis decem, nunc reducenda sunt ad illa tam multa genera peccatorum: siquidem nullum est peccatum, nisi quod contra praeceptum sit dei. Nescio enim an confessuris expediat tot differentijs peccatorum memoriam onerare, & sacerdotem fatigare, ut sunt omissio & commissio, deinde corde, ore, opere. iij. quinque sensus. iij. sex opera misericordiae. v. septem sacramenta. vij. septem peccata mortalia. vij. septem dona. viij. octo beatitudines. ix. nouem aliena peccata. x. decem praecepta. xj. duodecim articuli fidei. xij. duo decim fructus spiritus. Ultra haec sunt quatuor uirtutes Card. & tres Theologicae. Item peccata muta, peccata clamantia in coelum, & tandem peccata in spiritum sanctum. Obsecro quid prodest ista confusio, & distractio mentis? Ita haec obseruantur, ut etiam necessariam existimet nomina differentiarum & distinctionum numerare, ad perdendum scilicet tempus, ad obtundendum confessorum, ad perturbandum seipsum, ut maiore cura, horum memoria labore, quam contritionem meditentur. Item ad alios etiam impediendum. Ex ignorantia docentium iste tumultus confessionum natus est, cum confessio debeat esse breuis & aperta, ut cito possit expediri uterque.

Confessuris non onerent se & sacerdotem multis differentijs peccatorum.

Confessio sit breuis.

Igitur peccata mortalia primum accipiamus, quorum numerus uidetur ex Ioan. Chrysostomo sumptus. Hic enim septem gentes Cananearum Deut. vij. exponit. vij. uitia, moraliter uolens omnia peccata sub his comprehendi, magis ratione numeri septenarij, qui est uniuersitatis symbolum, quam proprietate nominum. Nam alij faciunt octo, alij nouem, addentes inobedientiam & uanam gloriam, tum alij diuidentes matres in filias, & in species genera, tota in partes integrales & subiectiuas, infinita ex illis deduxerunt, & maria peccatorum, interim nihil de praeceptorum uera intelligentia solliciti.

Septem peccata mortalia unde dicantur, & quod non necessario ad eum numerum coartantur.

Igitur non tantum septem sunt peccata mortalia, nisi uoluntaria diuisione, non necessaria ratione, uel autoritate, sed possunt tum pauciora, tum plura esse, secundum quod uaria tropologia in scripturis occurrerit. Vnde Be. Augustinus, in duo diuisit, scilicet igne accensa & suffossa, id est, amorem male accendentem & timorem male humiliantem.

X iij Primum

Superbia est cōtra primū praeceptum. Primū itaq; mortale peccatum est Superbia, quæ est duplex: Exterior, quæ in bonis corporalibus est; Interior, quæ in bonis spiritualibus est, & ideo temp est cōtra primū mandatū. Quod patet, quia nō habere aliū deū, hoc est, in nullo cōfidere, placere, gaudere, delectari, frui, q̄ in deo solo. At supbia nūc in diuitijs, nūc in viribus, nūc in forma & uestitu, nūc in potētia & honore, nūc in nobilitate. Itē intus in sapientia, arte, ingenio, iustitia, uirtute, sanctitate confidit, placet. Hac bona creata eo actu colens, q̄ soli deo debetur. Siquidē supbia re duo importat: Primū, sibi placere; secūdū, alios fastidire, ideo includit uanā gloriā intus, quæ si erumpat foras, eo peior est. Ideo supbus dum sibi alicuius boni conscius est, nō in illo deū colit, aut gratias agens in eum refert glorificādo, sed stat in seipso, delectatus super se, & euanescit in cogitationibus, tunc simul aduertit eum, qui talia non habet, quē cū sibi cōparauerit, necessario fastidit, & tunc dicit se esse aliquid, illum nihil. Et impletur illud Ro. i. dicentes se sapiētes stulti facti sunt; ita dicentes (scilicet intus apud se) se iustos, pulchros, diuites &c. iniusti, foedi, paupes facti sunt. Apoca. iij. Dicitis, quia diues sum & locuples, & nescis quia pauper es, & miserabilis, & nudus.

Modestia. Sic itaq; superbix substantia nō est, nisi ubi sese uiliori comparauerit, uelut desursum ad infima despiciens.

Econtra humilitatis substantia nō est, nisi ubi sese meliori cōparauerit, uelut sursum ad summa suspiciēs. Igitur quatuor pedes habet superbia, petulcus ille, & crassus uitulus, scilicet: Ignorantia mali sui, Scientia boni sui,

Quatuor rebus cōstat superbia.

Hæc est ignorantia uera }
dei
sui ipsius

Hūilitas ex quatuor rebus. Ignorantia boni alieni, Scientia mali alieni. Huius quadrati contrariū habet quatuor pedes humilitatis, scilicet, Ignorantia boni sui, Scientia mali sui.

Hæc est cognitio uera }
dei
sui ipsius

Inclinatio ad superbiam nō est cōfitenda. Ignorantia mali alieni, Scientia boni alieni. Igitur nō opus est, ut confitearis te pronum esse ad superbiam; Quia semper sumus superbi omnes, nec ullus omni superbia caret; Sed tantū, si obedieris concupiscentiæ eius, & consenseris, uerbo, opere uel corde. Reliquum deo quaerendum, occulto gemitu, & confessione abscondita in cubiculo, ut ipse per gratiā suam malum illud radicis antiquæ destruat.

Dictum est de superbia, quomodo phibita sit sub primo praecepto, eo quod initium peccati sit superbia, seu quod idem est; Initium peccati apostatate a deo scilicet sibi ipsi idolum fieri, sibi placere, in seipso delectari, potius q̄ in domino, ac sic alienū deū colere in semetipso, quod est grauissimū & primum peccatum, licet nemo sit ex Adam q̄ diu uiuimus, qui non aliqua ex parte hanc in sese idololatriā agat. Ideoq; semp sibi pœnitendū & gemendū de sui placencia

Auaritia sub tribus praeceptis cōtinetur. NVNC DE AVARITIA dicendum, quæ est cupiditas, radix aque omnium malorum, secundum Apostolū, eo quod uolentes fieri diuites, incidunt in laqueum diaboli, & multa desyderia inutilia & nocua.

Hoc uitium sub duobus praeceptis prohibetur, immo sub tribus, scilicet sub septimo illo: Non furtum facies. Et ultimo: Non concupisces rem proximi tui; Et sub primo. Cum enim sub septimo prohibeatur omnis tractatio rei alienæ ut dictum

fit dictū est, & preceptū quodlibet, ut dictū etiā est, est ita spirituale, ut nō tantū opus & fructum & folia & ramos, id est opera, uerba, signa prohibeat, sed etiā radicem & succum, id est cupiditatem ex qua talia ueniunt, manifestū est, auaritiam sub furto prohiberi, cum eadem sit radix & furis & auari, scilicet cupiditas. Item cum sub ultimo prohibeatur ad literam concupiscentia rei proximorum, manifestum est, etiā fontem & caput huius concupiscentiæ prohiberi in spiritu: sed hæc est auaritia. Ideo omnium propriissime, ultimum præceptum prohibet, ultimum illud & uiuacissimum omnium uitium, quod cum senescentibus iuuenescit, & cum morientibus uiuit.

Verū apostolus Paulus Ephe. v. suo sensu altius incedens, dicit: Quod avarus sit idolorum seruus, id est, cultor, ac sic sub primo mandato illud ponit, quod etiam facit Baruch tertio: Qui argentum thesaurizant, & aurum in quo confundunt homines. Et Psal. lxxvij. in spiritu dicit: Et seruierunt sculptilibus Canaan: Canaan est negociator, quorum sculptilia quid aptius, quæ monetas & numismata, uasa aurea & argentea, domus & alias possessiones significant: Denique ideo in lege potissimum prohibemur fabricare deos aureos & argenteos. Et prima idololatria populi in auro facta est, sub aureo uitulo: sed & maxima similiter tempore Hieroboam sub uitulis aureis. Inde recte Apostolus, aurū, idolam intellexit, aurum idolorum cultorem uocans, & in latino nō paruam habent consonantiam aurum & auarum, auri auro, auari auaro, una tantum litera differunt, ut aurum ab auere dici uideatur. Igitur Apostolus idololatrem auarum uocans, eo ipso satis exponit primum mandatum, quod cor hominis in solum deum confidere debeat. Nam eodem sensu & gulosos & libidinosos dicit esse uentris cultores, quorū deus uenter est, inquit. Verū isto sensu omnia præcepta sunt in primo præcepto, tanquā in capite suo. Nam omne peccatū est cōtemptus dei, ac per hoc ipsum contra primum præceptum, nec potest aliquod præceptum lædi, nisi simul & primum lædatur, quod continet omnia, quia dei uoluntas in omnibus offenditur, & postponitur nostræ, ac sic deus non colitur, immo alius pro eo colitur: proprie tamen auaritiam contra illud posuit Apostolus, quia imaginibus illa delectatur auri & argenti, multum similis ueræ idololatriæ. Cætera autem non ita simulacra, & imaginæ habent. Ideo redeundo concludamus, quod nullus pure uacat auaritia, sicut dicit Esa. & Hiere. Omnes a maximo usque ad minimum sequuntur auaritiam, beatus qui minus. Idcirco sequitur, hanc inclinationem corruptæ naturæ omnes oportet gemere coram deo, sed non nisi opus eius internum uel externum confiteri coram sacerdote. Et qui diceret se tacuum esse cupiditate, magna certe superbia sibi arrogaret summam puritatis perfectionem. Ideo beati qui lugent, quoniam lugendi materiam habent in seipsis, super seipsos, ut dominus dixit ad mulieres sequentes.

Tertium mortale peccatum, est luxuria, cuius species satis dictæ sunt sub sexto præcepto: Non moechaberis, & nulli dubium, quin illuc pertineat, ideo indicasse id sufficiat.

Quartum, Gula, soror, immo irritamentum & procus, & minister luxuriæ, sicut & Ethnicus dicit: Sine Cerere & Baccho friget Venus. Hoc uitium Apostolus Philip. iij. sub primo mandato locat, dicens: Quorum deus uenter est. Idem Rhomano, decimosexto facit. Huiusmodi non Christo, sed uentri suo seruiunt. Potest autem simpliciter sub sexto præcepto poni: quia ubi libido, prohibetur, ibi certe & omnis occasio & fomentum libidinis, prohibetur. Inter oia autem fomenta libidinis, maximū & fortissimū est gula, cuius ratio est, quia internum, cetera ut aspectus

Auarus idolorum seruus.

Vorax est uentris cultor.

Omne peccatum est cōtemptus dei.

Inclinatio corruptæ naturæ non sacerdoti, sed deo cōfitebatur.

Libido.

Gula sub sexto præcepto

Libidinis fo-
menta,

ut aspectus, colloquium, auditus, tactus, sunt externa. Gula autem inflat uenas & prouocat totum corpus ad libidinem. Nam & gentilis Plinius dicit, libidinem portentosam sequi post ebrietatem. Et B. Hiero, ad Eustoch. & alias dicit, nihil ita mouere libidinem, sicut cibum indigestum: ideo gulofus, uolens se tradit in libidinem. Sic etiam & ocium, & pigritia, somnolentia, strati mollitudo, omniaque alia libidinis mancipia, prohibita sine dubio intelligendum est ibidem. Et nisi gulofus statim occupetur labore multo, inuicta capietur libidine & titillatione. Vnde B. Hiero. Venter mero astuans, cito despumat in libidinem. Vide quomodo libido sit quodammodo uelut naturalis spuma gulae, sic fumus naturale ignis, & spuma nouiter infusi uini, & bullitio feruoris aquae. Quis haec prohibere potest, nisi summa uolentia?

Mediā ad
castitatem.

Qui ergo praecipit castitatem, sine dubio & mediā castitatis praecipit, ut sobrietatem, uigiliam, laborem, orationem, lectionem, meditationem, studium, officium in proximum, frigus, aestum, pauperiem &c.

Vomitus
ebrijs pro/
dest.

Hic tamen notandum, de uomitu multi sibi maiorem conscientiam faciunt, quam de ipsa suffusione & ebrietate, sicut multi magis pollutionem nocturnam, quam ipsam causam eius, cogitationes, crapulasque ponderant. Sed certe uomitus non est res mala, nec peccatum unquam, cum uel fiat inuite, uel cum dolore. Idcirco non solum non fugiendus, sed etiam quarendus est uomitus ebrijs, ut Ecclesiast. xxxj. Si coactus fueris multum bibere, surge & uome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Hoc consilium sapientis acceptandum est, & non sine ratione. Quia, inquit, refrigerabit te, i. alleuiabit. Valet enim illa exoneratio, ut non ita inflent uenas, & surgat pruritus carnis, dum facilius digerit, quod minus remanet. Melius est enim uomitu euadere libidinem, quam oppletione subire libidinem.

Secundo, quia infirmitas corporis uitatur, ut laesio capitis & omnium sensuum & uirium. Quis autem non maius peccatum putet, totum corpus laedi suffusione & retentione, quam uomitu ab eo periculo liberari? Vitam enim abbreviare maius malum est, quam uomere, immo uomere nullum malum, sed repleisse te, & ingurgitasse, ut uomitu egeas, malum est.

Ebrijs

Et utinam sub praeepto omnes ebrijs & suffusi uomere cogerentur, spero tandem horrerent ebrietatem, dum scirent se cito oportere uomere quod biberent, quamquam & modo cogantur mingere, & uentrem soluere, nihil tamen mouentur exinde.

Quod autem scriptura aliquando uomitum reprehendit, ut canis reuersus ad uomitum, & Esa. Mensa repleta uomitu, intelligitur de uomitu boni, & salutaris uerbi, quod retinere debuit.

Tertio, si uenenum, aut aliud noxium aliquod bibens, sine peccato uomit, cur cum peccato uomit, qui uinum, aut potum alium ita bibit, ut ueneno simile nocumentum inferat? Igitur conscientia est habenda infundendo, non effundendo, cum sibi multis malis seruiatur contra praeeptum dei, hic uero multis bonis contra nullum, immo pro praeepto dei.

Gula non sem-
per peccatum.

Species & differentias gulae omitto, quia non semper sunt peccata mortalia. Siquidem nec ipsa gula semper est peccatum mortale, immo raro, nisi sit usu.

Ira

Quintum mortale, est ira, quae satis sub quinto praeepto est declarata.

Inuidia sub
quinto praeepto
continetur.

Sextum, inuidia, quae non debuit distinguui ab ira, cum sit nihil, nisi inueterata ira, sicut Beatus Augustinus in regula: Ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca. Nam ira est recens uirgula. Inuidia est arbor & trabs magna. Igitur & haec, sub quinto praeepto est autoritate Ioan. apostoli: Qui odit fratrem

fratrem suum, homicida est.

Septimum est, acedia, quæ est tadium boni, pigritia, *acedia* Græce, quæ est duplex; una in cultu illo figuratiua dei & exteriori, ut sunt, ecclesiam uisitare uerbum dei audire, orare, legere, meditari, cantare, & sic est phibitum uitium sub tertio mandato; Sabbata sanctifices, ut satis patet.

Alia est subtilior & interior in toto, & omni genere seruitutis dei, & sic est nihil aliud, nisi inceptæ iustitiæ fiducia, & proficiendi negligentia, stare in uia dei, tepescere, securum fieri, timorem dei remittere. De quo uitio hypocritarum tota scriptura loquitur. Hæc enim facit iusticiarios securos, ante quorum oculos non est timor dei, & auferuntur iudicia dei a facie eorum. Horum fiunt nouissima peiora prioribus, quia inuenit diabolus domum eorum ornatam, sed uacantem & securam, ideo ingressi habitant ibi. O horribile uerbum nimis, Hypocrite securi sunt.

quod, habitant ibi, quia indurantur, qui eiusmodi sunt post inceptam iustitiam, longe magis quam prius, ut experientia uidemus, quomodo nihil mouentur ad omnia quæ audiunt, se non tangi credunt, & facti sunt uere progenies uiperarum, palea igni inextinguibili præparata. Igitur hoc uitium sub omni præcepto comprehenditur, cum in quolibet sit proficiendum.

Sed nescio an sit confitendum. Credo quod non, quia est spiritalis defectus deo soli, qui & solus ibi meditari potest, apertus.

Spiritalis defectus non debet confiteri.

SERMONVM DE DECEM
præceptis, quos R. P. Marti
nus Lutherus ad popu-
lum Vuittenbergen-
sem dixit,
Finis.

Sermo